Signature Not Verified
Digitally signed by VARVARA ZACHARAKI
Date: 2019.06.03 15:59:54 EEST
Reason: Signed PDF (embedded)
Location: Athens, Ethniko Typografio

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

3 Ιουνίου 2019 | ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ | Αρ. Φύλλου **2020**

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Αριθμ. 80347/Δ2

Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας Α΄ και Β΄ τάξης Γενικού Λυκείου.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις του άρθρου 42 παρ. 2 περ. α του ν. 4186/2013 (Α΄ 193) «Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις».

2. Τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 3 περ. α υποπ. ββ του ν. 3966/2011 (Α΄ 118) «Θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων Πειραματικών Σχολείων, Ίδρυση Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ» και λοιπές διατάξεις».

3. Το προεδρικό διάταγμα αριθμ. 125/2016 (Α΄ 210) με θέμα «Διορισμός Υπουργών, Αναπληρωτών Υπουργών και Υφυπουργών».

4. Τις διατάξεις του άρθρου 90 του κώδικα Νομοθεσίας για την Κυβέρνηση και τα κυβερνητικά όργανα που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του π.δ. 63/2005 (Α΄ 98).

5. Την με αριθμ. 15/22-04-2019 πράξη του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

6. Το γεγονός ότι από την παρούσα απόφαση δεν προκαλείται δαπάνη εις βάρος του κρατικού προϋπολογισμού του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων για τις δαπάνες που καλύπτονται από αυτόν, σύμφωνα με την με αριθμ. Φ.1/Γ/227/77359/Β1/16-05-2019 εισήγηση του άρθρου 24 του ν. 4270/2014 (Α΄ 143), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 10 παρ. 6 του ν. 4337/2015 (Α΄ 129) της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, αποφασίζουμε:

Το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας Α΄ και Β΄ τάξης Γενικού Λυκείου ορίζεται ως εξής:

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
(Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ - Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ)

1. Σκοποί του μαθήματος της ιστορίας

Οι σκοποί του μαθήματος της ιστορίας συναρτώνται με τα ιδεώδη μιας κοινωνίας, το μέλλον που οραματίζεται και τον τύπο ανθρώπου και πολίτη που θέλει να διαμορφώσει μέσω της εκπαίδευσης. Η διαμόρφωση γενετικής ιστορικής συνείδησης, η καλλιέργεια ιστορικής σκέψης, δημοκρατικής συνείδησης και ανθρωπιστικών αξιών και η συγκρότηση μιας πλουραλιστικής και ανεκτικής εθνικής ταυτότητας αποτελούν βασικούς σκοπούς του μαθήματος της ιστορίας στις σύγχρονες δημοκρατικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

1.1 Διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης

Ως ιστορική συνείδηση ορίζεται η σχέση που οι άνθρωποι σε κάθε εποχή (το εκάστοτε παρόν) διαμορφώνουν αναφορικά με το νόημα και τη σημασία που αποδίδουν στο παρελθόν, αλλά και με τις προσδοκίες που καλλιεργούν για το μέλλον ή τους φόβους που έχουν γι' αυτό. Συνάγεται, επομένως, ότι η ιδιαίτερη συνάρθρωση παρόντος-παρελθόντος-μέλλοντος είναι το ειδοποιό γνώρισμα της ιστορικής συνείδησης σε κάθε κοινωνία. Υπάρχουν τέσσερις τύποι ιστορικής συνείδησης οι οποίοι μπορεί να διαδέχονται ο ένας τον άλλο ή και να συνυπάρχουν αντιθετικά με φορείς τους, κοινωνικές ομάδες ή άτομα: (α) Στην παραδοσιακή ιστορική συνείδηση το παρελθόν λειτουργεί κανονιστικά και δεσμευτικά σε σχέση με τις δυο άλλες βαθμίδες του ιστορικού χρόνου. (β) Στην παραδειγματική ιστορική συνείδηση το παρελθόν εξακολουθεί να έχει κανονιστική σημασία σε συνδυασμό με την ιδέα ότι παραμένει αναλλοίωτη η φύση του ανθρώπου. Στο πλαίσιο αυτό καλλιεργείται η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να διδαχθεί από τα σφάλματα και τα δεινά του παρελθόντος ώστε να αποτρέψει την αέναη ανακύκληση του ιστορικού χρόνου (ιστορικός φρονηματισμός). (γ) Στην κριτική ιστορική συνείδηση η ιστορία προσεγγίζεται από δυο αντιθετικές γωνίες που σχηματίζουν ασύμπτωτες αναπαραστάσεις και ερμηνείες για το παρελθόν: είτε αυτή των νικητών-ισχυρών, είτε αυτή των ηττημένων-αδύναμων. (δ) Η γενετική ιστορική συνείδηση είναι απολύτως συναφής με την ιστορική σκέψη και τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα παραπέμπουν στην πολυδιάστατη, κριτική και αναστοχαστική προσέγγιση του σύγχρονου ιστορικού λόγου. Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση το μάθημα της ιστορίας οφείλει να επιδιώκει τη διαμόρφωση γενετικής ιστορικής συνείδησης.

1.2 Καλλιέργεια ιστορικής σκέψης

Η ιστορική σκέψη είναι πρωτίστως κριτική σκέψη. Κριτική σκέψη δεν είναι, όπως ενδεχομένως πιστεύεται, ο αυθαίρετος και περιστασιακός σχολιασμός προσώπων, γεγονότων ή θεσμών του ιστορικού παρελθόντος ή του παρόντος. Κριτική σκέψη είναι η δομική ολοκλήρωση και ο συνδυασμός νοητικών και ψυχολογικών δεξιοτήτων που είναι δυνατό να καλλιεργηθούν στο μάθημα της ιστορίας. Τέτοιες δεξιότητες είναι η αναλυτική και συνθετική ικανότητα, η επιχειρηματολογία, η τεκμηρίωση, η διακρίβωση της αιτιότητας που συνδέει τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, η αποκάλυψη των αξιών και των κινήτρων που καθοδήγησαν τη δράση ατόμων και ομάδων, η κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων, η πολυσήμαντη ιστορική ενσυναίσθηση.

Η ιστορική σκέψη, όπως ορίζεται στη σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία, είναι καρπός της δομικής συνύπαρξης έξι αλληλεπιδρώντων και αλληλοσυμπληρούμενων παραγόντων:

(α) Ιστορική σημασία (νοηματοδότηση και σημαντικότητα). Σημαντικά θεωρούνται τα γεγονότα που επέφεραν μεγάλες αλλαγές σε βάθος χρόνου και για μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Με αυτή την έννοια, τα πολεμικά, πολιτικά και οικονομικά γεγονότα έχουν αναμφίβολα μεγάλη ιστορική σημασία. Σημαντικά όμως για τους ιστορικούς είναι και γεγονότα ή πρόσωπα, που μοιάζουν «ασήμαντα», αλλά μπορούν να φωτίσουν μεγάλα ιστορικά φαινόμενα και γεγονότα. Για παράδειγμα, η ζωή ενός αγρότη-κολίγου στη Θεσσαλία των αρχών του 20ου αιώνα αποκτά νόημα όταν ειδωθεί στο πλαίσιο των παραγωγικών σχέσεων και των οικονομικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν στη Θεσσαλία μετά την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος και των συνακόλουθων αγροτικών διεκδικήσεων για αναδιανομή της γης.

(β) Χρήση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών (ιστορικά τεκμήρια). Το έργο του ιστορικού βασίζεται στα στοιχεία που αντλεί από κάθε μορφή ιστορικών πηγών, όχι μόνο τις «παραδοσιακές» πηγές (έγγραφα, αρχειακά σύνολα, αρχαιολογικά ευρήματα, επιγραφές κ.λπ.) αλλά κάθε κατάλοιπο του παρελθόντος (αντικείμενα καθημερινής χρήσης, σχολικά τετράδια, οικογενειακές φωτογραφίες κ.λπ.), γιατί η ιστορία είναι πανταχού παρούσα. Ταξινομούμε, διαβάζουμε, διασταυρώνουμε και ερμηνεύουμε τις πηγές. Ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με πρωτογενείς πηγές, οφείλουμε να τις τοποθετούμε στα ιστορικά τους συγκείμενα, να τις αντιπαραβάλουμε με άλλες πηγές και στη συνέχεια να διατυπώνουμε κρίσεις ή να εξάγουμε συμπεράσματα. Μόνο κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις η ενασχόληση με ιστορικές πηγές και μάλιστα πρωτογενείς στη σχολική τάξη είναι δυνατό να έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην ιστορική κατανόηση και στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας. Έχει μάλιστα ιδιαίτερη σημασία οι εκπαιδευτικοί να επιλέγουν ιστορικές πηγές που διακρίνονται για την πολυτροπικότητα και την πολυπρισματικότητά τους ή και μπορούν να προκαλέσουν γνωστική σύγκρουση στο μυαλό των μαθητών/τριών, ώστε να κλονίσουν τη στερεοτυπική σκέψη.

(γ) Συνέχεια και αλλαγή. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μερικές φορές εσφαλμένα αντιλαμβάνονται την ιστορία ως μια απλή σειρά και ακολουθία γεγονότων. Από τη στιγμή που αρχίζουν να κατανοούν την ιστορία ως μια σύνθετη ανάμειξη συνέχειας και αλλαγής, μαθαίνοντας να διακρίνουν την κλιμάκωση του χρόνου, τις τομές και τις υποδιαιρέσεις του, αποκτούν μια θεμελιωδώς διαφορετική αίσθηση για το παρελθόν. Γι’ αυτό είναι απολύτως αναγκαίο να καλλιεργούνται ήδη από την προσχολική ηλικία όχι μόνο χρονολογικές έννοιες (όπως π.Χ., μ.Χ., αιώνας, χιλιετία, περίοδος, κ.τ.λ.), αλλά και έννοιες που αποκαλύπτουν την πολλαπλότητα του ιστορικού χρόνου και τα διαφορετικά επίπεδα-χρονικότητες της ιστορικής ζωής (συγχρονία, διάρκεια, διαδοχικότητα, βραχύς/ μέσος/ μακρός χρόνος, κ.ά.).

(δ) Αιτία και αποτέλεσμα. Η ενασχόληση με το παρελθόν και κυρίως με γεγονότα που επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα τις ζωές των προγόνων μας, γεννά εύλογα ερωτήματα,

όπως: Γιατί συνέβη αυτό; Τι το προκάλεσε; Ποιος ευθύνεται; Θα μπορούσε να αποτραπεί; Ποιες συνέπειες είχε στη ζωή των ανθρώπων; Τέτοιου τύπου ερωτήσεις οδηγούν στη διερεύνηση των αιτιακών σχέσεων που συνδέουν τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, καθώς και των κινήτρων που ωθούν άτομα και ομάδες να ενεργήσουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Συχνά, μάλιστα, παρατηρείται η έκβαση των γεγονότων να εξαρτάται από παράγοντες ανεξάρτητους από την ανθρώπινη βούληση και πάνω από τις ανθρώπινες δυνάμεις, όπως, για παράδειγμα, ένας σεισμός ή μια επιδημία. Σε κάθε περίπτωση, οι αιτίες είναι πάντα πολλαπλές και πολυεπίπεδες και ανάγονται τόσο σε μακράς διάρκειας συνθήκες όσο και σε βραχύβιες πράξεις.

(ε) Υιοθέτηση ιστορικής οπτικής. Ο ιστορικός χρόνος μπορεί να είναι συνεχής, καθώς και να επιβιώνουν πολλά πράγματα από το παρελθόν στο παρόν, όμως το παρελθόν παραμένει «μια ξένη χώρα», γι’ αυτό και είναι εξαιρετικά δύσκολο να το κατανοήσουμε. Το εγχείρημα αυτό γίνεται ακόμη πιο σύνθετο αν λάβουμε υπόψη αφενός τις διαφορετικές επιστημολογικές και ιδεολογικές οπτικές οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα των ιστορικών ερωτημάτων που θέτει το εκάστοτε παρόν στο παρελθόν και αφετέρου το γεγονός ότι όσα φθάνουν σε μας από το παρελθόν έχουν εκ των πραγμάτων διηθηθεί μέσα τόσο από ανταγωνιστικά κοινωνικοπολιτικά συμφέροντα και αποκλίνοντα ιστορικά βιώματα (χώρος της εμπειρίας) όσο και από τις προσδοκίες, τις αβεβαιότητες ή τους φόβους που γεννά σε κάθε ομάδα το μέλλον (ορίζοντας προσδοκιών). Η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας του παρελθόντος είναι μεγάλη πρόκληση για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Όμως η ανταπόκριση στην πρόκληση αυτή φωτίζει με συναρπαστικό τρόπο το εύρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς, των πεποιθήσεων, των αντιλήψεων και της κοινωνικής οργάνωσης. Προσφέρει εναλλακτικές ερμηνείες στη δεδομένη και συμβατική γνώση και διευρύνει τους ορίζοντες της σκέψης δίνοντας ιστορικό νόημα στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις σύγχρονες συνθήκες και τα γεγονότα.

(στ) Κατανόηση των ηθικών διαστάσεων της ιστορίας.

Είναι προφανές ότι κάθε εποχή και, ως ένα βαθμό, διαφορετικές κοινωνίες στην ίδια εποχή έχουν ένα ιδιαίτερο σύστημα αξιών και έναν διακριτό ηθικό κώδικα με τον οποίον κρίνουν - επιδοκιμάζουν ή αποδοκιμάζουν - τις πράξεις των ανθρώπων στο παρελθόν. Ωστόσο, παρά την ιστορική οπτική με την οποία οφείλουμε να τις κατανοούμε και να τις ερμηνεύουμε, στην ιστορία έχουν διαπραχθεί μαζικά εγκλήματα, όπως το Ολοκαύτωμα, οι γενοκτονίες και οι εθνοκαθάρσεις, που υπερβαίνουν τα ηθικά όρια όχι μόνο της εποχής τους αλλά και της ιστορίας της ανθρωπότητας συνολικά. Παρά τους κινδύνους που εγκυμονεί η διατύπωση ηθικών κρίσεων για το παρελθόν, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να διαμορφώνουν ένα συνεκτικό και πολυεπίπεδο πλαίσιο ερμηνείας και να ενθαρρύνουν συζητήσεις στη σχολική τάξη πάνω στα ηθικά ζητήματα που εγείρουν τέτοιου είδους ιστορικά γεγονότα.

1.3 Καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας

Η διδασκαλία της ιστορίας στοχεύει στην καλλιέργεια εθνικής ταυτότητας, δηλαδή του αισθήματος του συνανήκειν σε μια εθνική κοινότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί μέσα από μακρόχρονες ιστορικές διαδικασίες. Βασικός στόχος είναι η ανάπτυξη της κριτικής συλλογικής αυτογνωσίας, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοούν το παρόν μέσα στο οποίο ζουν και το περιεχόμενο της εθνικής τους ταυτότητας - να είναι σε θέση δηλαδή να αντιληφθούν ότι η εθνική τους ταυτότητα και η συγκρότησή της έχουν ιστορία. Η υιοθέτηση της ιστορικής οπτικής στην προσέγγιση του εθνικού παρελθόντος επιτρέπει την ιστορικοποίηση της συλλογικής ταυτότητας και την αναγνώριση της ετερότητας όχι μόνο εκτός αλλά και εντός του έθνους-κράτους (π.χ. διαφορές και διακρίσεις βάσει φύλου, κοινωνικής τάξης, γλώσσας, εθνοτικής καταγωγής κ.λπ.). Άλλωστε, η ιστορία είναι κριτική ανασυγκρότηση πολυσήμαντων κοινωνικών σχέσεων και ανάδειξη των βιωματικών εμπειριών και του νοητικού κόσμου ολόκληρων ομάδων με συγκροτημένες αλλά και υπό διαρκή αναπροσαρμογή ταυτότητες. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να αναλύσουν τον εθνικό χρόνο, να αναδείξουν την πολυπλοκότητα της εθνικής ταυτότητας και να εστιάσουν την προσοχή τους στις έννοιες της συνέχειας και της αλλαγής. Η διδασκαλία της ιστορίας έχει, επομένως, ως κύριο στόχο να καλλιεργήσει μια πλουραλιστική και ανεκτική εθνική ταυτότητα, η οποία θα είναι απαλλαγμένη από μισαλλοδοξία και ξενοφοβία. Αυτό συνδυάζεται με την καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης και την καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών.

1.4 Καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης

Η διδασκαλία της ιστορίας επιδιώκει, επίσης, την καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης, αφενός ενθαρρύνοντας τον πλουραλισμό των απόψεων, τον διάλογο και την αλληλεπίδραση και αφετέρου αμφισβητώντας την αυθεντία και αποκηρύσσοντας τη δογματική μοναδικότητα της ιστορικής αλήθειας. Είναι κοινή πεποίθηση στους διεθνείς οργανισμούς για την εκπαίδευση ότι το μάθημα της ιστορίας μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο και αποφασιστικό ρόλο στην καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης των νέων ανθρώπων και να αποτελέσει ανασχετικό φραγμό στην ξενοφοβία, το μίσος, τη μισαλλοδοξία και την εθνική και πολιτισμική περιχαράκωση. Τη δημοκρατική κουλτούρα των νέων πολιτών στις παρούσες συνθήκες μορφοποιεί ένα σύνολο δεξιοτήτων, που αναπτύσσονται με την ιστορική εκπαίδευση, όπως η ενσυναίσθηση, η ανάγκη τεκμηρίωσης, η κατανόηση, ο σεβασμός και η ανεκτικότητα της πολιτισμικής ετερότητας, το αίσθημα ευθύνης, η ανάλυση και κριτική κατανόηση των διαφορετικών οπτικών απέναντι στο ίδιο γεγονός, η ανακάλυψη της λογικής αλληλουχίας των συμβάντων, η αποδόμηση της ρητορικής της προπαγάνδας, η αξιολόγηση βάσει λογικών κριτηρίων και τεκμηριωμένων επιχειρημάτων, η κριτική επεξεργασία στερεοτύπων και προκαταλήψεων κ.τλ.

1.5 Καλλιέργεια ανθρωπιστικών αξιών

Το μάθημα της ιστορίας είναι απαραίτητο να συνδέεται με το παρόν και το μέλλον των κοινωνιών μας καλλιεργώντας αξίες και στάσεις. Οι αξίες διαμορφώνουν πλαίσια κοινωνικής αλληλεπίδρασης και παράγουν πρότυπα συμπεριφοράς, κινητοποιούν τη δράση των ανθρώπων και λειτουργούν ως καθοδηγητικές αρχές στις αποφάσεις που καλούνται να πάρουν για το πώς θα δράσουν. Υπ’ αυτή την έννοια, το ιστορικό παρελθόν, αν μελετηθεί με όρους επιστημονικής εγκυρότητας και με μεθοδολογικά εργαλεία την πολυπρισματικότητα και την ενσυναίσθηση, μπορεί να αποτελέσει πεδίο καλλιέργειας ανθρωπιστικών αξιών, όπως είναι η υπευθυνότητα, ο αλληλοσεβασμός, η αλληλεγγύη. Η έμφαση στην κοινωνική ιστορία και στις ποικίλες εκφάνσεις της, ο φωτισμός των επιπτώσεων των «μεγάλων» γεγονότων στις ζωές των απλών ανθρώπων, καθώς και η ανάλυση των συμπεριφορών που αυτοί ανέπτυξαν σε οριακές καταστάσεις, όπως οι πόλεμοι, οι διώξεις και οι καταστροφές, μπορούν να συμβάλουν στη βαθιά συνειδητοποίηση της αξίας θεμελιωδών συστατικών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ανάδειξη και μελέτη, εξάλλου, του πολυπολιτισμικού και διαπολιτισμικού χαρακτήρα των κοινωνιών του παρελθόντος -είτε πρόκειται για περιόδους ειρηνικής συνύπαρξης είτε για φάσεις σύγκρουσης -μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντι στην πολιτισμική διαφορετικότητα. Με αυτό τον τρόπο, στοχεύουμε στη διαρκή κριτική επεξεργασία και αναίρεση στερεοτύπων και προκαταλήψεων - εθνικών, φυλετικών, θρησκευτικών, κοινωνικών, έμφυλων, πολιτικών και πολιτισμικών. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να αποσιωπώνται ή να υποβαθμίζονται οι διαφορές και οι ιστορικές συγκρούσεις μεταξύ των λαών ή να μην προσεγγίζονται τα επίμαχα και τραυματικά ιστορικά γεγονότα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές και μαθήτριές τους οφείλουν να τις αναδεικνύουν, να τις διαχειρίζονται με υπευθυνότητα και επαρκή γνώση, να τις αναλύουν και να τις κατανοούν με ψυχραιμία και μεθοδικότητα, αποφεύγοντας την εθνικιστική ή λαϊκιστική ρητορεία, όπως και τον ιδεολογικό δογματισμό.

2. Στόχοι επιστημολογικού πλαισίου και ιστορικού γραμματισμού

Ως ποιοτική ιστορική εκπαίδευση νοείται αυτή που βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να οικοδομήσουν συνεκτική γνώση και κατανόηση για το παρελθόν τόσο του έθνους τους όσο και του κόσμου, με την ιστορική

εξέλιξη του οποίου θα συσχετίσουν και τη δική τους προσωπική και οικογενειακή ιστορία. Επομένως, η διδασκαλία πρέπει να τους εμφυσήσει το ενδιαφέρον να μάθουν για το παρελθόν και να τους εφοδιάσει με μέσα και τρόπους που θα τους επιτρέψουν να θέτουν ερωτήματα, να κατασκευάζουν υποθέσεις εργασίας, να σκέπτονται κριτικά, να αναζητούν και να επεξεργάζονται πολυδιάστατα και αλληλοσυγκρουόμενα στοιχεία, να συγκροτούν επιχειρήματα και να προβαίνουν σε τεκμηριωμένες, ορθολογικές και υπεύθυνες κρίσεις. Η ιστορία μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν τη συνθετότητα και την ποικιλομορφία της ανθρώπινης ζωής, τη διαδικασία της αλλαγής, τη διαφορετικότητα των κοινωνιών και τις σχέσεις ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες, καθώς επίσης και τις ποικίλες ταυτότητές τους, όπως και τους καταναγκασμούς και τις προκλήσεις της εποχής τους.

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι μαθητές και μαθήτριες πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να διαμορφώνουν λειτουργικά πλαίσια ιστορικής γνώσης αλλά και να αναπτύσσουν δεξιότητες επεξεργασίας ιστορικών στοιχείων, προκειμένου να καταστούν ικανοί/ές να αντιλαμβάνονται τον τρόπο συγκρότησης της κοινωνίας στην οποία ζουν και γενικότερα τις ποικίλες αιτίες που συντέλεσαν στη δημιουργία του σύγχρονου κόσμου.

Με βάση αυτές τις παραμέτρους οι εκπαιδευτικοί οφείλουν από τη μια πλευρά να σχεδιάζουν τη διδασκαλία τους προσανατολιζόμενοι/ες στις θεμελιώδεις έννοιες ιστορικής σκέψης, συνείδησης και ταυτοτήτων που αναλύθηκαν παραπάνω και αφετέρου να ακολουθούν διδακτικές αρχές, που οργανώνονται σε δύο άξονες:

- Ο πρώτος άξονας αφορά στις επιστημολογικές-ιστοριογραφικές παραδοχές που σχετίζονται με το περιεχόμενο, τη δομή και την οργάνωση της ιστορικής ύλης και
- Ο δεύτερος άξονας αφορά στην επιστημολογική ιδιαιτερότητα, τον κοινωνικό ρόλο και τη διδακτική μεθοδολογία της σχολικής ιστορίας και σχετίζεται με την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης.

2.1 Στόχοι επιστημολογικού περιεχομένου

Λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες αρχές της ιστορικής επιστήμης, οι μαθητές και μαθήτριες επιδιώκεται:

- να αντιληφθούν τη διαδρομή των ανθρώπινων κοινωνιών στο χρόνο όχι ως μια γραμμική πορεία προς την πρόοδο, αλλά ως μια διαδικασία δοκιμασιών, προσαρμογών, ανατροπών, ενίοτε ακόμα και παλινδρομήσεων, αλλά σε κάθε περίπτωση αλληλεπιδράσεων και ωσμώσεων,
- να αναδειχθεί το βάθος, η έκταση και η ποικιλομορφία της ανθρώπινης ιστορίας και εμπειρίας, καθώς και η συμβολή όλων των κοινωνιών και πολιτισμών του παρελθόντος στο παρόν,
- να εξοικειωθούν με την πολύπλευρη ιστορική, αρχαιολογική, πολιτισμική και καλλιτεχνική κληρονομιά του ελλαδικού χώρου, όπως αυτή διαμορφώθηκε με τη συνέργεια και αλληλεπίδραση γηγενών στοιχείων, ξένων κυριαρχιών, πληθυσμιακών μετακινήσεων και πολιτισμικών δανείων, αντιδανείων και μεταφορών,
- να κατανοήσουν πώς διαμορφώθηκε η σύγχρονη φυσιογνωμία της ελληνικής κοινωνίας και να καλλιεργήσουν εθνική συνείδηση παράλληλα με τη συνείδηση του δημοκρατικού πολίτη,
- να ενταχθεί η ελληνική ιστορία στο πλαίσιο της βαλκανικής, μεσογειακής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας και να προσεγγιστεί, κατά συνέπεια, ως τμήμα ευρύτερων και πολυπλοκότερων ιστορικών συνθηκών και διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη γεωγραφική κλίμακα της Μεσογείου, των Βαλκανίων, της Ευρώπης και ολόκληρου του κόσμου,
- να δοθεί έμφαση στην κοινωνική και πολιτισμική ιστορία (ιστορία της εργασίας, ιστορία του κοινωνικού φύλου, ιστορία της παιδικής ηλικίας κ.τ.λ.) χωρίς, ωστόσο, να αγνοούνται τα υπόλοιπα πεδία της ιστορικής πραγματικότητας,
- να ενθαρρυνθεί η εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών με νεότερα πεδία της ιστορικής επιστήμης, όπως η μικροϊστορία και η προφορική ιστορία και
- να ενταχθούν οι τέχνες και οι επιστήμες στην κεντρική αφήγηση των ιστορικών εξελίξεων.

2.2 Στόχοι ιστορικού γραμματισμού

Με βάση τις δεξιότητες ιστορικού γραμματισμού και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διδακτικής μεθοδολογίας του μαθήματος της ιστορίας, οι μαθητές και μαθήτριες επιδιώκεται

- να συνδυάζουν τη χρονολογική με τη θεματική προσέγγιση των διάφορων ιστορικών φαινομένων, ώστε να αποκτήσουν μια -κατά το δυνατόν- ολοκληρωμένη εικόνα των μεγάλων ιστορικών αλλαγών, αλλά και της ιστορικής συνέχειας. Με αυτό τον τρόπο σε κάθε σχολική τάξη η βασική αφήγηση οργανώνεται χρονολογικά, πολυδιάστατα και περιεκτικά και περιλαμβάνει όλες τις χρήσιμες ιστορικές πληροφορίες (χώρος, χρόνος, πρόσωπα, γεγονότα, αίτια και αποτελέσματα) συγκροτώντας έτσι τη βασική δηλωτική γνώση, ενώ εξειδικεύεται με θεματικούς φακέλους,
- να καλλιεργούν τις έννοιες της ιστορικής σκέψης, όπως αυτές περιγράφηκαν παραπάνω,
- να στοχεύουν στην παράλληλη πρόσκτηση δηλωτικής, διαδικαστικής και εννοιολογικής γνώσης,
- να ενθαρρύνονται στην σε βάθος μελέτη ιστορικών ζητημάτων συμβατών με την ηλικία, την ψυχοσύνθεση και τα ενδιαφέροντά τους, ενώ παράλληλα να επιδιώκεται η διασύνδεσή τους με το παρόν,
- να εξοικειωθούν με τις αρχές, την προβληματική και τα μεθοδολογικά εργαλεία της πολυπρισματικότητας και της ιστορικής ενσυναίσθησης,
- να αναπτύξουν την ικανότητα να εντάσσουν φαινόμενα, διαδικασίες και γεγονότα στον ιστορικό χρόνο και χώρο και να διακρίνουν με ιστορικούς όρους το παρόν από το παρελθόν, καθώς και να αντιλαμβάνονται τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις και διαβαθμίσεις του ιστορικού χρόνου (περίοδος, μακρός χρόνος, βραχύς χρόνος, συγκυρία, διάρκεια, μεταβολή, συνέχεια, κύκλος, αδράνεια-στασιμότητα, παλινδρόμηση, συγχρονία, διαχρονία, διαδοχή κ.ά.),
- να συμμετέχουν ενεργά σε διαδικασίες εξοικείωσης με την ιστοριογραφική προβληματική, με την επεξεργασία των διαφορετικών ερμηνειών για τα ιστορικά γεγονότα και να επισημαίνουν οι ίδιοι/ες τα κενά στις ιστορικές τους γνώσεις,

- να εξοικειωθούν με την ιστοριογραφική μεθοδολογία, με τους τρόπους δηλαδή διερεύνησης του παρελθόντος, ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορική γνώση αλλάζει στον χρόνο, συσσωρεύεται και συγκροτείται με τη συστηματική διερεύνηση, ταξινόμηση, ανάλυση και αξιολόγηση των πληροφοριών που προκύπτουν από τα κάθε είδους τεκμήρια,

- να ασκούνται συστηματικά και με συνέπεια στην αναγνώριση διαφορετικών οπτικών και ερμηνειών για συγκεκριμένα ιστορικά ζητήματα και ειδικότερα να αξιολογούν τη σημασία και το ρόλο προσώπων, καταστάσεων και γεγονότων στο εκάστοτε ιστορικό και ερμηνευτικό τους πλαίσιο, να κατανοούν την επίδραση που έχει το ιστορικό παρελθόν και οι απόψεις γι’ αυτό στο παρόν, καθώς και να αντιλαμβάνονται το παρελθόν ως ένα πεδίο διαρκούς και ατέρμονης ιστορικής έρευνας και διαλόγου,

- να διατυπώνουν συγκροτημένο προφορικό και γραπτό ιστορικό λόγο, παραθέτοντας επιχειρήματα, τα οποία στηρίζονται σε ιστορικά τεκμήρια, και χρησιμοποιώντας την ιστορική ορολογία, όπως και βασικές έννοιες της ιστορικής γλώσσας, αλλά και αξιοποιώντας τη φαντασία και τη δημιουργική τους σκέψη,

- να εξοικειωθούν με τη διερευνητική μάθηση μέσω των θεματικών προσεγγίσεων, που δεν συνιστούν προκατασκευασμένες αφηγήσεις, αλλά ερευνητικά σχέδια τα οποία εκκινούν με μεταβλητά, ως ένα βαθμό, ερευνητικά ερωτήματα που θα τίθενται με τη μορφή προβλήματος προς επίλυση,

- να μπορούν να αξιοποιούν ποικίλα ψηφιακά εργαλεία και περιβάλλοντα μάθησης για την εκπόνηση των ερευνητικών εργασιών τους και για να αναπτύξουν δεξιότητες ψηφιακής αφήγησης. Γενικότερα, να ενδυναμώσουν τις αναλυτικές και κριτικές δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού, ώστε να είναι σε θέση να στέκονται κριτικά απέναντι στο διαδίκτυο, ως κυρίαρχη σήμερα μορφή της Δημόσιας Ιστορίας,

- μέσα από τους συνεργατικούς, ποικίλους και διαφοροποιημένους τύπους μάθησης και επικοινωνίας να ενθαρρύνεται η προσωπική έκφραση, η αποκλίνουσα σκέψη και η αξιοποίηση των ποικίλων ταλέντων και ικανοτήτων τους• επιπρόσθετα, να τους προσφέρονται ευκαιρίες να εκφράζονται με τρόπους που επιτρέπουν και ενδυναμώνουν την ανάπτυξη της ιστορικής φαντασίας και συμβάλλουν δυναμικά στην καλλιέργεια ψυχοκινητικών δεξιοτήτων (δραματοποίηση, παιχνίδι ρόλων, προσομοιώσεις κ.τ.λ.). Σε κάθε περίπτωση, οι μέθοδοι μάθησης και αξιολόγησης, καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να υποστηρίζουν την ενεργό και ουσιαστική συμμετοχή παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες και ιδιαιτερότητες.

3. Περιεχόμενα διδασκαλίας και μάθησης

Από την άποψη των περιεχομένων και της κατανομής της διδακτικής ύλης στις τάξεις της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης το ΠΣ αποτελεί ένα «συγκερασμένο» σπειροειδές σχήμα, το οποίο συνδυάζει εκλεκτικιστικά και παραγωγικά τη χρονολογική με τη θεματική προσέγγιση. Η θεώρηση αυτή, όπως περιγράφεται στη στοχοθεσία του επιστημολογικού πλαισίου παραπάνω (2.2), προωθεί την άρση της πρωτοκαθεδρίας της πολιτικής και στρατιωτικής ιστορίας - ιδίως όταν αυτή προσεγγίζεται με συμβατικό τρόπο- και επιδιώκει την ανάπτυξη ενδιαφέροντος για πεδία όπως η κοινωνική, η οικονομική και η πολιτισμική ιστορία, η δημογραφία, η ιστορία των θεσμών και των ιδεών, η ιστορία της τέχνης, η ιστορία του περιβάλλοντος και του κλίματος, η ιστορία της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, της διατροφής και των ασθενειών κ.ά.

Νευραλγικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή μπορούν να διαδραματίσουν μορφές ιστορικής έρευνας και εκπαίδευσης που ενθαρρύνουν τη βιωματική και διαθεματική κατανόηση και έρευνα του παρελθόντος, όπως είναι η οικογενειακή και η τοπική ιστορία, η μουσειακή εκπαίδευση και η μικροϊστορία. Έτσι οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν αρχίζουν τη μελέτη της ιστορίας από το ανοίκειο και απόμακρο παρελθόν, αλλά εξοικειώνονται σε ένα πρώτο στάδιο με την προσωπική τους ιστορία, την ιστορία της οικογένειας, του σχολείου και της τοπικής κοινότητας.

Η εξοικείωση λοιπόν με την ιστορική έρευνα και την εξέταση των ιστορικών πληροφοριών οφείλει να αρθρώνεται σε διαδοχικές φάσεις, οι οποίες έχουν: α) ως αφετηρία τον καθημερινό χρόνο, τον οικείο χώρο των παιδιών και το άμεσο παρελθόν, β) ως ενδιάμεσους σταθμούς το προσωπικό παρελθόν των παιδιών, το οικογενειακό παρελθόν των γονέων και των παππούδων, καθώς και το τοπικό παρελθόν, και γ) ως επιστέγασμα τη μελέτη του παρελθόντος του έθνους, του έθνους-κράτους και ολόκληρης της ανθρωπότητας (λαοί, πολιτισμοί και ιστορικές περίοδοι στη συγχρονικότητά τους). Με τον τρόπο αυτό, διαμορφώνεται μια αλληλουχία ομόκεντρων κύκλων ή ένα φάσμα συνεχώς διευρυνόμενων οριζόντων τόσο χρονικά και χωρικά όσο και θεματολογικά, που συνεπάγονται: α) την επέκταση και εμβάθυνση του πραγματολογικού ανύσματος της ιστορικής γνώσης (αύξηση των ιστορικών πληροφοριών), β) τον προβληματισμό για την αναζήτηση, την εύρεση, τη γνησιότητα, τη σύγκριση και την αξιοπιστία των ιστορικών πηγών και γ) τη σταδιακή κατάκτηση της ιστορικής ορολογίας. Ταυτόχρονα, όμως, συνεπάγονται και τον πολλαπλασιασμό των ερεθισμάτων και των κινήτρων για περαιτέρω επεξεργασία των γνωστικών κατηγοριών και των νοητικών σχημάτων.

Ένας τέτοιος προσανατολισμός μπορεί να υποστηριχθεί ρεαλιστικά και παραγωγικά με τη συνδυαστική χρήση στη διδασκαλία και τη μάθηση:

1. Εγχειριδίων και σωμάτων συμπληρωματικού εκπαιδευτικού υλικού, τα οποία θα εμπεριέχουν επισκοπήσεις γεγονότων υπό μορφή πολυδιάστατων, πολυπρισματικών αλλά και συνεκτικών αφηγήσεων, αντικρουόμενες πηγές, ιστορικές χρονογραμμές (πολιτικές, οικονομικές, πολιτισμικές κ.τ.λ.), θεματικούς ιστορικούς χάρτες, γλωσσάρι ιστορικών εννοιών, εικόνες, διαγράμματα και πίνακες, ευρετήριο ονομάτων κ.τ.λ. και θα αποτελούν βάσεις αναφοράς και χρήσιμα βοηθητικά εργαλεία.

2. Θεματικών φακέλων (ΘΦ) με ιστορικές πληροφορίες, πολυτροπικές πηγές, μεθοδολογία, παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης, υπερσυνδέσεις σε ιστοσελίδες κ.τ.λ. Οι θεματικοί φάκελοι έχουν υλική και ψηφι-

ακή μορφή, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα διαρκούς εμπλουτισμού τους με πηγές, μεθοδολογικές προτάσεις και σχέδια μαθημάτων, καθώς και προσθήκης νέων θεμάτων, υποθεμάτων και ενοτήτων. Ένας αριθμός ΦΘ σε κάθε σχολική τάξη θα είναι υποχρεωτικοί, ενώ για τους υπόλοιπους θα δίνεται στους/στις εκπαιδευτικούς η δυνατότητα επιλογής. Με τον τρόπο αυτό οι εκπαιδευτικοί θα έχουν ελευθερία να επιλέγουν με βάση συγκεκριμένα κριτήρια έναν αριθμό από αυτούς τους φακέλους, προκειμένου να διαμορφώσουν το ετήσιο πρόγραμμα διδασκαλίας τους σύμφωνα με το ιδιαίτερο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών τους.

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να λάβουν υπόψη τους τα ακόλουθα κριτήρια στην επιλογή θεματικών φακέλων:

- Την ανάδειξη καίριων ιστορικών ζητημάτων προς εμβάθυνση πέρα από τη γεγονοτολογική, περιεκτική καταγραφή του σχολικού εγχειριδίου.

- Τη συμπληρωματικότητα του ΘΦ ως προς την ύλη του σχολικού βιβλίου ιστορίας.

- Τις κεντρικής σημασίας ιστορικές δεξιότητες που επιδιώκεται να αναπτυχθούν στους μαθητές και τις μαθήτριες συντείνοντας στη διαμόρφωση ιστορικής σκέψης και συνείδησης: αναλυτική και συνθετική ικανότητα, ιστορική αφήγηση, επιχειρηματολογία, τεκμηρίωση, διακρίβωση της αιτιότητας που συνδέει τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους, διερεύνηση των αξιών και των κινήτρων που καθοδήγησαν τη δράση ατόμων και ομάδων, κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων και ιστορική ενσυναίσθηση.

- Την «εργαστηριακή» προσέγγιση (ως σχέδιο εργασίας ή με τη μορφή αγώνα λόγου με επιχειρήματα), με πλαίσιο αναφοράς το πολυδιάστατο και ετερογενές ιστορικό υλικό (πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές) που περιλαμβάνεται στον ΘΦ.

- Τις αντιλήψεις και στάσεις που κρίνονται αναγκαίες για την άσκηση της δημοκρατικής πολιτειότητας: ενεργός και λειτουργική συμμετοχή στα κοινά με γνώμονα την πολύπλευρη ενημέρωση, την τεκμηρίωση των απόψεων, την υπευθυνότητα, τον σεβασμό της διαφορετικότητας, τη διαβούλευση στη βάση κανόνων, τη μέριμνα για το συλλογικό αγαθό.

- Τον επίμαχο, συγκρουσιακό ή και τραυματικό χαρακτήρα των ιστορικών γεγονότων που αφορά ο ΘΦ.

- Το αυξημένο ενδιαφέρον της ελληνικής κοινωνίας για τα γεγονότα που εξιστορούνται, αναλύονται και ερμηνεύονται στον ΘΦ.

- Την επιλογή θεμάτων ελκυστικών για τους μαθητές και μαθήτριες, που τους συνδέουν με τη σύγχρονη πραγματικότητα και τις εμπειρίες τους.

- Την ποικιλία των ΘΦ, ώστε να καλύπτουν όλα τα είδη ιστορίας (πολιτική ιστορία, κοινωνική ιστορία, οικονομική ιστορία, πολιτισμική ιστορία) αλλά και διαφορετικές όψεις ιστορικών γεγονότων και φαινομένων, με στόχο την αποφυγή επικαλύψεων.

- Την ποικιλία ως προς τα περιεχόμενα και τον τρόπο δόμησης του ΘΦ, ώστε να προσφέρεται ευελιξία στην αξιοποίησή του, επιτρέποντας στον/στην εκπαιδευτικό να διαφοροποιεί τη διδασκαλία του/της ανάλογα με τις ευρύτερες πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες αλλά και την προσωπική πορεία κάθε μαθητή/τριας.

- Την επιστημονική εξειδίκευση και τα ενδιαφέροντα του ίδιου του εκπαιδευτικού.

- Τον διαθεματικό-διακλαδικό χαρακτήρα του ΘΦ και τη δυνατότητα συνδυασμού με άλλα μαθήματα και συνεργατικής διδασκαλίας με άλλους/ες εκπαιδευτικούς.

- Τη σχέση του ΘΦ με την τοπική ιστορία κάθε σχολικής μονάδας ή με τη γενικότερη παιδαγωγική στρατηγική της.

4. Παιδαγωγικό πλαίσιο και μεθοδολογικές παράμετροι

Το μάθημα της ιστορίας, προκειμένου να απελευθερωθεί από τα δεσμά της μετωπικής αφήγησης και της μηχανικής αποστήθισης, οφείλει να αναμορφωθεί με βάση τις σύγχρονες θεωρίες μάθησης. Η θεωρία του οικοδομισμού-κονστρουκτιβισμού, η κοινωνικοπολιτισμική θεωρία, οι θεωρίες της εμπλαισιωμένης μάθησης και της γνωστικής μαθητείας υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος κατακτά ουσιαστικά τη γνώση με ενεργητικό τρόπο, ερευνώντας, ανακαλύπτοντας και στοχαζόμενος, ενταγμένος σε ομάδες όπου αλληλεπιδρά, προχωρώντας βήμα προς βήμα από τα γνωστά στα άγνωστα. Και τα κάνει όλα αυτά, όταν τον ενδιαφέρει και έχει κίνητρο, όταν και επειδή επιθυμεί να εμπλακεί σε μια διαδικασία αναζήτησης για να λύσει ένα πρόβλημα, μια γνωστική απορία, όταν αποκτά νόημα γι’ αυτόν η διαδικασία. Διαμορφώνοντας ανάλογα μαθησιακά περιβάλλοντα, διδάσκοντας μέσα σε αυτά και, κυρίως, αναγνωρίζοντας νέα, παιδαγωγικά έγκυρα και λειτουργικά αξιολογικά κριτήρια, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και μαθητριών τους και να τους προσφέρουν συναρπαστικές γνωστικές εμπειρίες πλήρεις ιστορικού νοήματος.

Για να επιτευχθεί αυτό όμως πρέπει να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις:

- Να μην μονοπωλεί το σχολικό εγχειρίδιο -ως ένα αύταρκες, περίκλειστο και κανονιστικό σώμα γνώσεων- τη διδακτική διαδικασία και κυρίως την αξιολόγηση.

Αντίθετα, τόσο το εγχειρίδιο, όσο και το συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό να αξιοποιούνται ως συστηματικές βάσεις ιστορικών πληροφοριών και ως χρήσιμα εργαλεία κατανόησης και ερμηνείας των ιστορικών θεμάτων που θα προσεγγίζονται στο πλαίσιο των θεματικών φακέλων.

- Να δοθεί περισσότερη έμφαση όχι στην απομνημόνευση πληροφοριών αλλά στην ιστορική κατανόηση και σκέψη. Ο έλεγχος του βαθμού κατανόησης του ιστορικού περιεχομένου μπορεί να πραγματοποιείται τόσο με κατάλληλες ερωτήσεις ή με παραφράσεις, όσο και με πολύπλευρες δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης των μαθητών και μαθητριών, οι οποίες θα αποτελούν μέρος της μαθησιακής διαδικασίας και όχι πιεστικές μορφές εξέτασης.

- Οι πηγές (γραπτές, ηχητικές, προφορικές, οπτικές, υλικά κατάλοιπα) να μη χρησιμοποιούνται στην τελευταία φάση της διδασκαλίας, ώστε να επιβεβαιώσουν την ιστορική αφήγηση και να τεκμηριώσουν τη μια και μοναδική ιστορική αλήθεια που προβάλλεται στο σχολικό εγχειρίδιο (δικανική ιστορία), αλλά να αποτελούν τη

βάση της διδασκαλίας, να αξιοποιούνται κριτικά και να ενεργοποιούν την ερευνητική και ανακαλυπτική διάθεση των παιδιών, ενώ πρόθεση του/της εκπαιδευτικού πρέπει να είναι να ενθαρρύνει τη δημιουργική και ευφάνταστη «συνομιλία» τους με την ιστορική πηγή. Κριτική αξιοποίηση της ιστορικής πηγής σημαίνει οι μαθητές και μαθήτριες να μπορούν να ελέγχουν την αξιοπιστία και την εγκυρότητά της, να διακριβώνουν την οπτική γωνία και τις προθέσεις του δημιουργού της, να την εντάσσουν στο ιστορικό της πλαίσιο, να διατυπώνουν ερωτήματα και να αναζητούν απαντήσεις, να αντλούν πληροφορίες τις οποίες θα αντιπαραβάλλουν με ανάλογες πληροφορίες που συνέλεξαν από άλλες πηγές, και να αντιλαμβάνονται την ιστορική σημασία τους.

- Να αξιοποιηθούν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) ως βασικά εργαλεία διδασκαλίας σε ένα μαθητοκεντρικό περιβάλλον μάθησης, με την προϋπόθεση ότι θα διασφαλίζονται η επιστημονική εγκυρότητα και η παιδαγωγική καταλληλότητα των αντλούμενων πληροφοριών. Οι Τ.Π.Ε. δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να καταργήσουν τα συμβατικά μέσα διδασκαλίας (σχολικά εγχειρίδια, βιβλιοθήκες, χάρτες, φωτογραφίες κ.τ.λ.), αλλά να λειτουργήσουν επικουρικά και παραπληρωματικά με αυτά. Προς την κατεύθυνση αυτή θα συμβάλλει σημαντικά η δημιουργία «Εργαστηρίου Ιστορίας» σε κάθε σχολείο.

- Να αξιοποιούνται συστηματικά εποπτικό υλικό και εννοιολογικοί χάρτες και να αναπτύσσονται βιωματικές δραστηριότητες (κατασκευή χαρτών, εικαστικών έργων, ιστορικών χρονογραμμών, δραματοποίηση, παιχνίδι ρόλων, διαλογική αντιπαράθεση (debate) κ.τ.λ.), που εμπλέκουν ενεργητικά το σύνολο των μαθητών και μαθητριών της τάξης καταπολεμώντας τους αποκλεισμούς και τις περιθωριοποιήσεις, που συνεπάγεται η συμβατική διδασκαλία.

- Να αξιοποιείται διδακτικά το ιστορικό απόθεμα που μπορούν να παρέχουν τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία όλων των τύπων (ιστορικά, αρχαιολογικά, τέχνης, λαογραφικά, μουσεία πόλης, θεματικά, βιομηχανικής κληρονομιάς κλπ.) και το ευρύτερο ιστορικό τοπίο του σχολείου (αγροτικό τοπίο, αστικό τοπίο, αρχιτεκτονική, τόποι μνήμης), με στόχο την ανάπτυξη στοχευμένων μαθησιακών διαδικασιών αξιοποίησης της υλικής διάστασης του παρελθόντος. Οι συγκεκριμένες διδακτικές δράσεις θα πρέπει να έχουν ερευνητικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα και να συνδέονται οργανικά με θεματικές που θα πηγάζουν είτε από τα μαθήματα κορμού (σχολικό εγχειρίδιο), είτε από τους υποχρεωτικούς ή επιλεγόμενους θεματικούς φακέλους. Με αυτόν τον τρόπο, η διδακτική αξιοποίηση των καταλοίπων του υλικού πολιτισμού που βρίσκονται στον εγγύτερο ή ευρύτερο χώρο κάθε σχολικής μονάδας, πέρα από τα προφανή πλεονεκτήματα που θα έχει στην ποιότητα της ιστορικής μάθησης, θα προσφέρει τη δυνατότητα ουσιαστικής διασύνδεσης της σχολικής ιστορίας με την τοπική ιστορία αλλά και διερεύνησης και οροθέτησης των σχέσεων γενικής και τοπικής ιστορίας με αφορμή συγκεκριμένες ιστορικές περιπτώσεις.

5. Αξιολόγηση

Το Π.Σ. Ιστορίας μεταξύ της ποσοτικής-τεχνοκρατικής-γνωσιοκεντρικής και της ποιοτικής-ανατροφοδοτικής-διαδικαστικής αξιολόγησης προκρίνει τη δεύτερη. Η ποιοτική αξιολόγηση δεν περιορίζεται στην τελική αποτίμηση της επίδοσης των παιδιών, αλλά αφορά συνολικά τη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο και τα μέσα που αξιοποιούνται (σχολικά εγχειρίδια και ποικίλο εκπαιδευτικό υλικό και εργαλεία). Πρόκειται για ένα συνεκτικό και συνεχές σύστημα αξιολόγησης το οποίο βασίζεται σε ποιοτικά κριτήρια, επικεντρώνει το ενδιαφέρον στη σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή, συνδέει τη μάθηση με τη διδασκαλία, θέτει σε δεύτερη μοίρα τις βαθμολογικές επιδόσεις των μαθητών και προκρίνει τον φάκελο του μαθητή/τριας αλλά και του/της εκπαιδευτικού, ο οποίος θα ανανεώνεται περιοδικά και θα εμπεριέχει ερευνητικά πρωτόκολλα, μαθητικές εργασίες, περιγραφικές εκθέσεις, δραστηριότητες, διδακτικά υλικά κ.τ.λ. Το σύστημα αυτό μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το «μετρήσιμο» αποτέλεσμα της διδασκαλίας στην πορεία και στις διαδικασίες της μάθησης, ενώ διερευνά τους τρόπους με τους οποίους παιδιά που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά, φυλετικά και κοινωνικά περιβάλλοντα αποκτούν γνώσεις, κατανοούν, αναπτύσσουν κίνητρα μάθησης, συνεργατικό πνεύμα και ικανότητα εφαρμογής της κατακτημένης γνώσης για την επίλυση προβλημάτων και για την επικοινωνία μέσα σε αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης. Βασική παραδοχή αυτής της προσέγγισης είναι ότι κάθε μαθητής και κάθε μαθήτρια ακολουθεί διαφορετική μαθησιακή πορεία τόσο ανάλογα με τις εμπειρίες του/της, τα ενδιαφέροντά του/της και τον τρόπο ή τον ρυθμό με τον οποίο μαθαίνει όσο και ανάλογα με τα βιώματα και τα πολιτισμικά και ταξικά του/της χαρακτηριστικά. Επομένως, κατά την αξιολόγησή τους είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη η μοναδικότητα και η ιδιαίτερη δυναμική κάθε μαθητή και κάθε μαθήτριας στην προοπτική της βελτίωσής τους, όπως και οι κοινωνικές εμπειρίες και οι πολιτισμικές τους αντιστάσεις.

Ο τύπος αυτός αξιολόγησης μπορεί να προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα στο μάθημα της ιστορίας, αφού θα παρακινήσει τους/τις εκπαιδευτικούς να εργαστούν σε ένα συνεχές σχεδιασμού, δράσης, αναστοχασμού, ανατροφοδότησης και ανασχεδιασμού λαμβάνοντας υπόψη τις νοητικές αναπαραστάσεις, τις οποίες φέρουν οι ίδιοι και οι μαθητές/τριές τους ως άτομα και ως μέλη συλλογικοτήτων με ιστορικά προσδιορισμένη πολιτισμική, φυλετική, εθνική, κοινωνική, ταξική και ιδεολογική ταυτότητα.

Έτσι, σε ένα τέτοιο προσανατολισμό ως προς τις διαδικασίες αξιολόγησης προκρίνονται εναλλακτικές μορφές (αυτοαξιολόγηση, ετεροαξιολόγηση, φάκελος μαθητή/τριας, παρατήρηση κ.τ.λ.), που εμπλέκουν και τους/τις μαθητές/τριες στη διαδικασία της αξιολόγησης και τους προσφέρουν ανατροφοδότηση, ώστε να μπορούν να κατανοήσουν το σημείο στο οποίο βρίσκονται και το σημείο στο οποίο επιδιώκεται να φθάσουν, καθώς και πιθανούς τρόπους και μέσα για να το πετύχουν, ώστε σταδιακά να αξιολογούν μόνοι/ες τους τα επιτεύγματά τους και γενικότερα τη μαθησιακή τους πορεία. Γιατί αυτής της μορφής η αξιολόγηση δεν περιορίζεται στις γνώσεις που αποκτά ο/η μαθητής/τρια, αλλά λαμβάνει υπόψη

τις δεξιότητες και τις ικανότητες που αναπτύσσει. Δίνει έτσι πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει ο/η μαθητής/τρια και τις διαδικασίες που δρομολογεί στην προσπάθειά του να μάθει, για τις δεξιότητες που αναπτύσσει μέσα από αυτή τη διαδικασία, το τι τελικά μαθαίνει και συνολικά για τη βελτίωση που παρουσιάζει σε όλους αυτούς τους τομείς. Λειτουργεί, επίσης, ανατροφοδοτικά για την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς επιτρέπει στους/στις εκπαιδευτικούς να εκτιμήσουν τον βαθμό επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών σκοπών και στόχων και να αντλήσουν πληροφορίες για την αποτίμηση της διαδικασίας της διδασκαλίας και της μάθησης στην προοπτική της μεθοδικής κριτικής αναπροσαρμογής και αναμόρφωσής της.

Ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης στο μάθημα της ιστορίας, με δεδομένο το διδακτικό πλαίσιο που ορίζει το πρόγραμμα σπουδών, οι μαθητές και οι μαθήτριες τόσο της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ενθαρρύνονται όχι μόνο να κατακτήσουν ένα γνωστικό ιστορικό κεφάλαιο, αλλά και να αναπτύξουν και καλλιεργήσουν τις δεξιότητες επεξεργασίας των πηγών και της επιστημονικής ερευνητικής διαδικασίας, με τις οποίες συγκροτείται η ιστορική γνώση, ώστε να αντιληφθούν την επιστημολογική ιδιαιτερότητα της ιστορίας, τα ερμηνευτικά διακυβεύματα και τον κοινωνικο-πολιτικό της ρόλο σε κάθε ιστορική περίοδο, όπως επίσης την ιστορική συγκρότηση της κοινωνίας στην οποία ζουν και τις ποικίλες αλληλεπιδράσεις ιστορικών φαινομένων και πολιτισμών στη συγχρονία και τη διαχρονία. Έτσι τα κριτήρια αξιολόγησης αναπτύσσονται με βάση τέσσερις άξονες:

- Γνώση και κατανόηση ιστορικού πλαισίου μιας περιόδου: αίτια, κίνητρα, σχέσεις, αλληλεπιδράσεις και συνέπειες στη ζωή των ανθρώπων.
- Ιστοριογραφική προβληματική και ιστορική σκέψη: δεξιότητες διερεύνησης, ερμηνείας γεγονότων του παρελθόντος.
- Ιστοριογραφική μεθοδολογία: Επεξεργασία ιστορικών πηγών - τεκμηρίωση, υποθέσεις εργασίας, πολυπρισματική θεώρηση, συγκλίνουσα και αποκλίνουσα ιστορική σκέψη.
- Οργάνωση, επικοινωνία και παρουσίαση (προφορικά και γραπτά) της ιστορικής γνώσης.

6. Δομή του Π.Σ. Ιστορίας

Από οργανωτική άποψη, το Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) έχει την ακόλουθη δομή:

- Διδακτικές ενότητες και υποενότητες με συνολική, κατά ιστορική ενότητα, αποκλίνουσα εκτίμηση του απαιτούμενου διδακτικού χρόνου, ώστε κάθε εκπαιδευτικός να έχει τη ευχέρεια όχι μόνο συνολικής αλλά εσωτερικής διαφοροποίησης του χρόνου που διαθέτει.
- Στόχοι διδασκαλίας και μάθησης.
- Εννοιολογικός εξοπλισμός (πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές έννοιες) που θεωρείται αναγκαίος για τους μαθητές/τριες στην εκάστοτε διδακτική ενότητα.
- Περιεχόμενα διδασκαλίας και μάθησης, όπως εξειδικεύονται με ενδεικτικές προτάσεις διδασκαλίας και μάθησης. Οι προτάσεις αυτές συνιστούν ταυτόχρονα και μορφές αξιολόγησης και κριτικής αποτίμησης και αναστοχασμού της μαθησιακής διαδικασίας, ενώ δίνουν έμφαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας και ελέγχουν τον βαθμό επίτευξης των στόχων και ανάπτυξης των ιστορικών δεξιοτήτων στο διαφοροποιημένο πλαίσιο των ατομικών και κοινωνικοπολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων.

Οι τέσσερις αυτοί άξονες δεν αποτυπώνουν τυπικά μέρη που συνδέονται μηχανιστικά μεταξύ τους, αλλά θεμελιώνονται πάνω στις ίδιες αρχές που ορίζουν το ευρύτερο παιδαγωγικό και διδακτικό πλαίσιο και διεπιδρούν ουσιαστικά.

Η παραπάνω δομή αποτυπώνεται σε τετράστηλους πίνακες για κάθε σχολική τάξη. Στην οριζόντια κεφαλίδα κάθε ιστορικής ενότητας σημειώνεται ο τίτλος και ο διδακτικός χρόνος που έχει υπολογιστεί ότι απαιτείται με περιθώριο απόκλισης. Στην πρώτη στήλη αναφέρονται οι τίτλοι των υπο-ενοτήτων. Στη δεύτερη στήλη ακολουθούν οι διδακτικοί στόχοι, που εξειδικεύουν τους γενικούς διδακτικούς σκοπούς και προσδιορίζουν τον προσανατολισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι στόχοι έχουν προσδιοριστεί στη βάση μιας ποικιλίας γνωστικών, διαδικαστικών, πολιτικο-κοινωνικών, πολιτισμικών και αξιακών παραμέτρων, οι οποίες αναλύθηκαν παραπάνω. Η τρίτη στήλη περιλαμβάνει ιστορικές έννοιες και διαιρείται εσωτερικά σε δύο στήλες: πρωτογενείς ιστορικές έννοιες, δηλαδή όσες συνδέονται με το καθημερινό λεξιλόγιο ή αντλούνται από άλλα επιστημονικά πεδία και δευτερογενείς ιστορικές έννοιες, δηλαδή όσες παραπέμπουν στην ιδιαιτερότητα της ιστορικής επιστήμης. Οι ιστορικές έννοιες, πρωτογενείς και δευτερογενείς, που έχουν επιλεγεί για κάθε υπο-ενότητα αφενός σηματοδοτούν ποιο μέρος είναι κάθε φορά κομβικό και αποτελεί τον συνεκτικό άξονα του μαθήματος και αφετέρου λειτουργούν ως νοητικός σύνδεσμος μεταξύ των προηγούμενων και των επόμενων διδακτικών ενοτήτων και παράλληλα ως αναβαθμός στην πορεία συγκρότησης της ιστορικής σκέψης των μαθητών/τριών. Τέλος, στην τέταρτη στήλη παρατίθενται ενδεικτικές δραστηριότητες, οι οποίες συνιστούν ταυτόχρονα και προτάσεις αξιολόγησης για τον βαθμό επίτευξης των αντίστοιχων διδακτικών στόχων και κατάκτησης των ιστορικών εννοιών. Με τον τρόπο αυτό η αξιολόγηση έχει ανατροφοδοτικό προσανατολισμό και ταυτόχρονα συνδέεται οργανικά με τη μαθησιακή διαδικασία.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
Ο καπιταλισμός ως παγκόσμιο σύστημα (1880-1914)
(6-8 ώρες)

Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες - προτάσεις αξιολόγησης**
Η εδραίωση της νεωτερικότητας Τεχνολογικές καινοτομίες και αλλαγές Ο κόσμος της εργασίας: τα εργοστάσια Ο αγώνας για τη χειραφέτηση των γυναικών Η αίσθηση του μοντέρνου: ζωγραφική,	Να επισημάνουν τις διαφορές μεταξύ πρώτης και δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης. Να κατανοήσουν τη σημασία των τεχνολογικών αλλαγών στις επικοινωνίες, τις μεταφορές και την παραγωγή. Να ερμηνεύσουν το συσχετισμό της θέσης στην εργασία με την αντίστοιχη στην κοινωνία και τον τρόπο	Δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση, καπιταλισμός, νεωτερικότητα, τεχνολογία, μισθωτή εργασία, βιομηχανικός εργάτης, συνδικαλισμός, αστικοποίηση, κοινωνικό κίνημα, πολιτικά δικαιώματα, φεμινισμός, μοντερνισμός	Ιστορική συνέχεια, αιτιότητα, ιστορική ενσυναίσθηση	Συζήτηση για τις αλλαγές που φέρνει η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην παραγωγή, στις συγκοινωνίες και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Κατασκευή δίστηλου πίνακα, στη μία στήλη του οποίου θα αναφέρονται οι σημαντικότερες εφευρέσεις και στην άλλη οι συνέπειές τους στη ζωή των ανθρώπων της εποχής. Δημιουργία γλωσσαρίου με θέμα: «Η Βιομηχανική Επανάσταση», πρβλ. ttp://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-9491. Διερεύνηση της βιομηχανικής ανάπτυξης σε δυτικοευρωπαϊκά κράτη (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία) και στις ΗΠΑ, με χρήση και μελέτη πολυτροπικών πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Συγκριτική αποτίμησή τους. Βιομηχανικές πόλεις: αναζήτηση οπτικού υλικού από διαφορετικές ιστορικές περιόδους και σύγκριση με τη σημερινή τους εικόνα. Παραγωγή σύντομων εικονιστικών ή/και κειμενικών αφηγημάτων, όπως ενός

φωτογραφία, λογοτεχνία	ζωής.			παιχνιδιού ρόλων. Π.χ.: «Είσαι εργάτης ενός εργοστασίου χημικής βιομηχανίας της εποχής και περιγράφεις την καθημερινότητά σου». Ή: «Είσαι ένας λονδρέζος
(1-2 ώρες)	Να ερευνήσουν τη σχέση μεταξύ της βιομηχανικής ανάπτυξης και της διαμόρφωσης της εργατικής νομοθεσίας. Να αναλύσουν τον ρόλο των εργατικών συνδικάτων. Να διερευνήσουν την εξέλιξη της κοινωνικής θέσης και των δικαιωμάτων που κατέκτησαν οι γυναίκες. Να διακρίνουν τις αλλαγές που συμβαίνουν στην τέχνη και να αποτιμήσουν τον αντίκτυπο των τεχνολογικών εξελίξεων σε αυτήν. Να κατανοήσουν την μετάβαση από την αναπαραστατική τέχνη στην αφαίρεση και την ανάπτυξη της τεχνολογίας της φωτογραφικής και κινηματογραφικής			της εποχής και καταγράφεις τις εντυπώσεις σου από το πρώτο σου ταξίδι με τρένο στο Μάντσεστερ». Ή: «Είσαι ένας αστός της εποχής και οδηγείς για πρώτη φορά το μοντέλο Τ της Ford. Καταγράφεις τις σκέψεις σου». Παρατήρηση εικόνων σχετικά με την εργατική πρωτομαγιά και τα αιτήματα των εργατών στην Ελλάδα και το εξωτερικό (ενδεικτικές ιστοσελίδες: ttp://www.universitypress.gr/πρωτομαγιά_συμβολισμοί_αγώνες, ttps://theunionbillboard.com/tag/canada/). Καταγραφή εντυπώσεων και συμπερασμάτων σχετικά με τις δυνατότητες που δίνει στους εργαζόμενους ο συνδικαλισμός. Παιχνίδι ρόλων (αντιπαράθεση με επιχειρήματα σε δύο φάσεις): α) εργοδότης διαπραγματεύεται σύμβαση με εργάτη ως μονάδα, β) εργοδότης διαπραγματεύεται συλλογική σύμβαση με αντιπροσωπεία του συνδικάτου. Δείτε τη γελοιογραφία ttps://aucoinducomptoir.wordpress.com/2013/05/01/1er-mai-_ete-du-travail-en-miette/. Σύγκριση των τελικών αποτελεσμάτων της διαπραγμάτευσης. Εκπόνηση ερευνητικού project: διερεύνηση (μέσα από φωτογραφικό υλικό, γελοιογραφίες και κειμενικές πηγές) της θέσης της γυναίκας στην οικογένεια, την εργασία, την πολιτική και εν γένει στην κοινωνική ζωή και των επιδιώξεων του φεμινιστικού κινήματος. Σύγκριση με τη σημερινή θέση της γυναίκας. Επίσκεψη σε πινακοθήκες ή σε ιστότοπους ξένων μουσείων για την εξοικείωση των μαθητών με ρεύματα μοντέρνας τέχνης, όπως ιμπρεσιονισμός, κυβισμός κ.ά. Ιδεοθύελλα σχετικά με τον όρο «μοντερνισμός». Καταγραφή αποτελεσμάτων. Παρατήρηση πινάκων από ιμπρεσιονιστές και ρεαλιστές ζωγράφους. Ενδεικτικές ιστοσελίδες: ttps://www.albertina.at/en/collections/painting-sculpture/ ttp://www.nationalgallery.gr/ζωγραφική_μόνιμη έκθεση_2000_2013). Καταγραφή των θεμάτων τους και των τρόπων απεικόνισης της κοινωνίας της εποχής: άλλοι ζωγράφοι αναδεικνύουν την εικόνα μιας ανέμελης ζωής, άλλοι τα

	εικόνας.			δεινά της ζωής των φτωχών. Σύγκριση και συζήτηση στην τάξη.
Η περιπέτεια του εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα (1880-1911) Τα μεγάλα έργα υποδομών	Να αξιολογήσουν την αναγκαιότητα έργων υποδομής σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη και τους στόχους της Μεγάλης Ιδέας.	Εκσυγχρονισμός, διασπορά, σταφιδικό ζήτημα, υπερπόντια μετανάστευση, Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος,	Χώρος-χρόνος, ιστορική συνέχεια και αλλαγή, ιστορική ενσυναίσθηση	Αναζήτηση οπτικού υλικού σχετικά με τα μεγάλα έργα υποδομών στην Ελλάδα της εποχής εκείνης. Αποτίμηση της χρησιμότητάς τους και παρακολούθησή τους στη διαχρονία. Παρακολούθηση ενδεικτικά των δύο πρώτων επεισοδίων της τηλεοπτικής σειράς (ΕΡΤ) «Το Πανόραμα του Αιώνα» (1895-1905). Συζήτηση σχετικά με τη συμβολή των υποδομών στην ανάπτυξη και τη διεκδίκηση της Μεγάλης Ιδέας. Παρακολούθηση αποσπασμάτων από την τηλεοπτική σειρά (ΕΡΤ) «Το Πανόραμα του Αιώνα»: 1) «Αθήνα 1909, το στρατιωτικόν κίνημα». ΕΡΤ, *Το Πανόραμα του 20ού αιώνα (1900-1940)*, Αθήνα 1984, επ.4, κεφ.10-11 (1.34'') και 2) «14 Σεπτεμβρίου. Το λαϊκό συλλαλητήριο». ΕΡΤ, *Το Πανόραμα του 20ού αιώνα (1900-1940)*, Αθήνα 1984, επ.4, κεφ.12-13 (1.39''). Συζήτηση για τα αίτια του κινήματος του 1909 και το ρόλο που διαδραμάτισε στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής.
Ναυτιλία, εμπόριο, διασπορά Υπερπόντια μετανάστευση Η χρεοκοπία και ο πόλεμος του 1897 Η πολιτική ανανέωση	Να προβληματιστούν για τους λόγους και τις συνέπειες της μετανάστευσης. Να συσχετίσουν τα δάνεια με την χρεοκοπία και να κατανοήσουν τον ρόλο του ΔΟΕ. Να αποτιμήσουν τις συνέπειες του πολέμου του 1897 στην πολιτική	πτώχευση, Κίνημα στο Γουδί, αναθεώρηση του Συντάγματος, βενιζελισμός, αστική τάξη, εργατική τάξη		Επίσκεψη στο εργατικό κέντρο της περιοχής ή και σε κάποιο βιομηχανικό μουσείο ή μνημείο. Εκπόνηση μικρού project για τα εργοστάσια που δημιουργήθηκαν στην περιοχή της κατοικίας των μαθητών κατά τη μελετώμενη περίοδο. Δυνατότητα αξιοποίησης ιστοσελίδων, όπως: ttp://www.ketepo.gr/ (Ερμούπολη βιομηχανικό μουσείο), ttp://www.technopolis-athens.com/web/guest/museum (Γκάζι μουσείο φωταερίου), ttp://www.ltp.ntua.gr/bbem (Λαύριο βιοτεχνικό μουσείο). Μελέτη πηγών σχετικά με την μετανάστευση των Ελλήνων στις ΗΠΑ. Επίσκεψη της ιστοσελίδας του Ellis Island και έρευνα με βάση τα επώνυμα των μαθητών. Παρακολούθηση κινηματογραφικής ταινίας με θέμα τη μετανάστευση (π.χ., «Νύφες» του Π. Βούλγαρη, «Αμέρικα -Αμέρικα» του Ελίας Καζάν) ή/και σχετικών βίντεο (ενδεικτικός ιστότοπος: ttps://vimeo.com/70748100). Συζήτηση σχετικά

Η εκβιομηχάνιση **(3-4 ώρες)**	ζωή. Να εκτιμήσουν τη σημασία της ανανέωσης του πολιτικού βίου και των μεταρρυθμίσεων που εισήγαγε ο Ελ. Βενιζέλος.			με τα αίτια που ώθησαν τους μετανάστες στην αναζήτηση άλλου τόπου εγκατάστασης. Αναζήτηση μεταξύ των συγγενικών προσώπων και του φιλικού περιβάλλοντος, απογόνων μεταναστών. Προφορική συνέντευξη και καταγραφή συναισθημάτων και απόψεων. Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη με τις βασικές έννοιες της οικονομικής κρίσης του 1893-1897. Παρακολούθηση των βίντεο «Αθήνα 1909, το στρατιωτικόν κίνημα στο Γουδί» ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=84 και «Το συλλαλητήριον της 14ης Σεπτεμβρίου 1909» ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=85 Συζήτηση για τα αίτια του κινήματος του 1909 και το ρόλο που διαδραμάτισε στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής
Αποικιοκρατία και ιμπεριαλισμός Διεθνοποίηση της οικονομίας και ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες Η αποικιοκρατία σε Ασία και Αφρική Ο ιμπεριαλιστικός ανταγωνισμός των ευρωπαϊκών δυνάμεων	Να κατανοήσουν τα αίτια εμφάνισης της αποικιοκρατίας και να αποτιμήσουν τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της. Να αξιολογήσουν την αποικιοκρατία ως σύστημα πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής κυριαρχίας. Να εντοπίσουν φωνές	Αποικίες, μητροπόλεις, αυτοκρατορία, ιμπεριαλισμός, εκμετάλλευση, ρατσισμός	Χώρος-χρόνος, αιτιότητα, συνέχεια και αλλαγή, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, ιστορική οπτική	Τοποθέτηση σε χάρτη και χρονογραμμή των σημαντικότερων δυτικοευρωπαϊκών αποικιών με ταυτόχρονη σημείωση των ευρωπαϊκών δυνάμεων που τις εκμεταλλεύονταν. Παρακολούθηση σχετικού κινηματογραφικού υλικού, π.χ., των ταινιών: του Σεκάρ Καπούρ, *Τα τέσσερα φτερά* (2002), και του Ντέηβιντ Λην, *Πέρασμα στην Ινδία* (1984). Συζήτηση για τον τρόπο που παρουσιάζονται οι ιθαγενείς πληθυσμοί μέσα από τη δυτική οπτική. Μελέτη λογοτεχνικών κειμένων για τη μεταχείριση των ιθαγενών πληθυσμών από τις αποικιακές δυνάμεις, π.χ., του Τζόζεφ Κόνραντ, *Η καρδιά του σκότους*. Αντιπαράθεση με επιχειρήματα (debate) σχετικά με τα υπέρ και τα κατά της ευρωπαϊκής εξάπλωσης στις άλλες ηπείρους. Η τάξη μοιράζεται σε δύο ομάδες, εκ των οποίων η μία εκπροσωπεί τους δυτικούς αποίκους και η άλλη τους αυτόχθονες πληθυσμούς. Οι μεν υποστηρίζουν ότι «εκπολιτίζουν» και προσφέρουν βασικές υπηρεσίες (υποδομές, υγεία, εκπαίδευση κ.λπ.), ενώ οι δε διαμαρτύρονται για καταπίεση και εκμετάλλευση.

(1-2 ώρες)	διαφωνούντων για την ανάληψη αποικιοκρατικής δράσης, μεταξύ των ευρωπαϊκών πολιτικών προσωπικοτήτων, των διεθνών πολιτικών οργανώσεων και των πολιτικών κομμάτων (Κλεμανσώ, Α’ Διεθνής κ.ά.) Να διερευνήσουν τη σχέση μεταξύ της αποικιοκρατικής πολιτικής και των φυλετικών θεωριών. Να εξετάσουν τις συνέπειες του ανταγωνισμού μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων σε σχέση με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που ακολούθησε			Παιχνίδι ρόλων: είσαι μέλος της αποικιοκρατικής αποστολής. Γράφεις μια επιστολή σε κάποιο φίλο σου, προσπαθώντας να μεταφέρεις την εμπειρία σου. Πώς θα περιέγραφες τη στάση των «ιθαγενών» απέναντί σου; Αν ήσουν μέλος δημοσιογραφικής αποστολής από τρίτη μη-αποικιοκρατική χώρα, π.χ. την Ελλάδα, θα έκανες την ίδια περιγραφή; Περιγραφή και σχολιασμός αποικιοκρατικού χάρτη του κόσμου στις αρχές του 20ου αιώνα. Διερεύνηση κατά ομάδες κρίσιμης σημασίας γεγονότων της Αποικιοκρατίας. Ενδεικτικά: πόλεμοι του οπίου στην Κίνα, εξέγερση των Μπόξερς, πόλεμος των Μπόερς, κρίση στη Φασόντα, κρίση στο Μαρόκο, κλιμάκωση της βρετανικής και της γαλλικής αποικιοκρατίας, νίκη του αιθιοπικού στρατού εναντίον του ιταλικού στην Άντουα το 1896. Εργασία-μελέτη αποσπασμάτων από κείμενα που συσχετίζουν τις αποικιοκρατικές πρακτικές και τις φυλετικές θεωρήσεις. Π.χ., το άρθρο της Luisa Black «Η ιστορία από την πλευρά των Αφρικανών» *ttp://www.he.duth.gr/sharedhistories/index.php/contents/europe-and-the-orld/seminar-papers-2/history-from-an-african-perspective*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
Η κατάρρευση των αυτοκρατοριών και ο Μεσοπόλεμος
(11-13 ώρες)

Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες - προτάσεις αξιολόγησης**
Η εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους και η εθνική ολοκλήρωση Η Μεγάλη Ιδέα	Να γνωρίσουν και να συζητήσουν τα στάδια πραγματοποίησης της Μ. Ιδέας (1903-1923).	Μεγάλη Ιδέα, Ανατολικό Ζήτημα, αλυτρωτισμό ς, εθνικισμός, κομιτατζήδες, Νεότουρκοι,	Ιστορική συνέχεια, ιστορική ενσυναίσθησ η, χώρος- χρόνος, ηθική διάσταση	Διαδραστική εφαρμογή (πηγές και βίντεο) με θέμα: «Ο μακεδονικός αγώνας» ttp://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9505 Επεξεργασία φύλλου εργασίας σχετικά με: α) τους στόχους και β) τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι αντιμαχόμενες πλευρές στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα. Μελέτη και σχολιασμός εικονιστικού υλικού της εποχής (π.χ. γελοιογραφίες, έργα λαϊκών ζωγράφων), δηλωτικού των προσδοκιών των ελληνικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το κίνημα των Νεότουρκων.
Ο Μακεδονικός Αγώνας Η κρίση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και το κίνημα των Νεότουρκων Τα Βαλκάνια στις αρχές του 20ού	Να συσχετίσουν τον Μακεδονικό Αγώνα με τη σύγκρουση των βαλκανικών εθνικισμών. Να κατανοήσουν τον ρόλο του	Παλαιά Ελλάδα, Νέες Χώρες		Προβολή του ντοκιμαντέρ «Ξεχασμένα Βαλκάνια» (26΄), επίσκεψη της ιστοσελίδας http://www.balkantale.com/ και συμπλήρωση από τους μαθητές φυλλαδίων ασκήσεων με θέμα «Η ζωή πριν και μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους» (βλ. Σχέδια μαθημάτων στο ttp://www.balkantale.com/gr/teachers_lessons.php). Μελέτη του διαδραστικού χάρτη «Βαλκανικοί πόλεμοι: οι διεκδικήσεις και τα οφέλη των βαλκανικών κρατών»

αιώνα Οι Βαλκανικοί πόλεμοι	εθνικισμού στην παρακμή και τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Να διερευνήσουν τα κριτήρια συγκρότησης και αναδιάταξης των αντίπαλων συνασπισμών στον Α΄ και Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα και τη σημασία των Βαλκανικών πολέμων για την ελληνική και διεθνή πολιτική κατάσταση.			(ttp://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9478), με σκοπό τη συζήτηση σε ομάδες για τα εδαφικά κέρδη και τις απώλειες των διαφορετικών βαλκανικών κρατών. Εντοπισμός μνημείων σχετικών με τους συγκεκριμένους πολέμους που υπάρχουν πιθανώς στην περιοχή της έδρας τους σχολείου ή αναζήτηση ανάλογων υλικών καταλοίπων στο διαδίκτυο -π.χ ανά νομό, επαρχία ή πόλη- και δημιουργία πολυμεσικής εφαρμογής. Δημιουργία μιας ψηφιακής παρουσίασης με θέμα «Οι βαλκανικοί πόλεμοι στη λαϊκή εικονογραφία». Αξιοποίηση της έκδοσης της *Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* με τίτλο *Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913*. Ελληνική *λαϊκή εικονογραφία*, Αθήνα 1990. Συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο απέδιδαν τους πολέμους οι λαϊκοί καλλιτέχνες, καθώς και τη σημασία της λιθογραφίας ως μέσου μαζικής παραγωγής εικόνων επίκαιρων γεγονότων.
Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος	Να διακρίνουν τους λόγους	Ιμπεριαλισμός,	Ιστορική σημαντικότητ	Εννοιολόγηση των όρων «ιμπεριαλισμός», «εθνικισμός», «μιλιταρισμός» και συσχέτισή τους με τα δεδομένα της εποχής (π.χ., ιμπεριαλισμός - imperium - βλ. Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία).

Τα αίτια Τα αντίπαλα στρατόπεδα, η έκρηξη του πολέμου και τα μέτωπα Ο χαρακτήρας του πολέμου και η εμπειρία των στρατιωτών Η ρωσική επανάσταση Οι συνθήκες ειρήνης	έκρηξης και τον χαρακτήρα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Να κατανοήσουν τα μέσα διεξαγωγής του πολέμου και να τα συσχετίσουν με την ανάπτυξη της πολεμικής βιομηχανίας. Να αναγνωρίσουν τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη διαμόρφωση του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης. Να αποτιμήσουν τη σημασία της Ρωσικής Επανάστασης για την ιστορία του 20ού αιώνα.	εθνικισμός, μιλιταρισμός πολεμική βιομηχανία, Εγκάρδια/Τριπλή Συνεννόηση (Entente), Κεντρικές Δυνάμεις/ Τριπλή Συμμαχία, δυτικό-ανατολικό μέτωπο, χαρακώματα, μπολσεβίκοι, Σοβιετική Ένωση, Κομμουνιστική Διεθνής, Μεσοπόλεμος	α, αιτιότητα, ιστορική ενσυναίσθηση, ιστορική οπτική	Πώς σχετίζεται ο ιμπεριαλισμός με τον οικονομικό και στρατιωτικό ανταγωνισμό ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες λίγο πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου; Παιχνίδι ρόλων: παρακολούθηση του πρώτου πεντάλεπτου του ντοκιμαντέρ «Πόλεμος και ειρήνη στα Βαλκάνια», με τις εικόνες από τη δολοφονία του αρχιδούκα της Αυστρίας Φραγκίσκου Φερδινάνδου. Συγγραφή του ακόλουθου κειμένου: «Είσαι δημοσιογράφος στο Σεράγεβο. Γράφεις ένα σύντομο ρεπορτάζ για τη δολοφονία του αρχιδούκα της Αυστρίας Φραγκίσκου Φερδινάνδου». Οργάνωση μιας πολυμεσικής παρουσίασης για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αξιοποιώντας ιστότοπους, όπως ttp://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9411, ww.bbc.co.uk/programmes/p01nb93y (Η Μάχη της Σομ), ww.bbc.co.uk/guides/zw4mxnb (Ριψοκίνδυνοι πιλότοι). Παρακολούθηση αποσπασμάτων από την ταινία του Τσ. Τσάπλιν, *Παρουσιάστε αρμ*. Συζήτηση για την εμπειρία των χαρακωμάτων. Μελέτη αποσπασμάτων από λογοτεχνικά έργα, π.χ., Ε.Μ. Ρεμάρκ, *Ουδέν νεώτερον από το δυτικό μέτωπο*. Σχολιασμός σχετικά με την επίδραση του πολέμου στις ζωές των ανθρώπων. Παιχνίδι ρόλων «Γράμματα από το μέτωπο». Οι μαθητές υποδυόμενοι στρατιώτες συντάσσουν επιστολές προς την οικογένειά τους, περιγράφοντας την εμπειρία στα χαρακώματα. Μαθήτριες υποδυόμενες τις αδελφές, συζύγους ή μανάδες συντάσσουν απαντητικές επιστολές σχετικά με τη δυσκολία της ζωής στα μετόπισθεν. Μελέτη αποσπασμάτων από λογοτεχνικά και δημοσιογραφικά έργα, προκειμένου να αναπτυχθεί συζήτηση σχετικά με τις διεργασίες που οδήγησαν στη Ρωσική Επανάσταση (π.χ. Μ. Γκόρκι, *Η μάνα*) και σχετικά με το τι συνέβη κατά την εξέλιξή της (π.χ. Τζ. Ριντ, *Οι δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*). Παιχνίδι ρόλων: Δύο νεαρές γυναίκες στη Σοβιετική Ένωση στις αρχές της δεκαετίας του 1920 συζητούν για τις αλλαγές που έχει φέρει η Ρωσική Επανάσταση στη ζωή τους. Μελέτη της διακήρυξης («14 σημεία») με το πολεμικό όραμα του Αμερικανού πρόεδρου Ουίλσον, προκειμένου να γίνει κατανοητό το όραμά του για τα δικαιώματα των λαών την

				επαύριο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Συζήτηση για το κατά πόσον έγιναν σεβαστά τα 14 σημεία μετά τη λήξη του πολέμου.
Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και η Μικρασιατική εκστρατεία Ο Εθνικός Διχασμός Η εκστρατεία στην Μικρά Ασία Η Μικρασιατική Καταστροφή Η σημασία της Καταστροφής: το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, οι πρόσφυγες και η ανταλλαγή πληθυσμών Το Ποντιακό Ζήτημα	Να συσχετίσουν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Να κατανοήσουν και να συζητήσουν τους λόγους για τους οποίους η Ελλάδα διχάστηκε σε δύο κυβερνήσεις. Να ερμηνεύσουν την παρέμβαση των Δυνάμεων της Αντάντ στην Ελλάδα. Να κατανοήσουν τους παράγοντες που επέδρασαν στην έκβαση του μικρασιατικού πολέμου. Να εκτιμήσουν τις συνέπειες της Μικρασιατικής	Επίστρατοι, Εθνική Άμυνα, προσωρινή κυβέρνηση Θεσσαλονίκης, Εθνικός Διχασμός, μειονότητες, Μικρασιατική Καταστροφή, Δίκη των Έξι, ανταλλαγή πληθυσμών, τάγματα εργασίας, γενοκτονία, εθνοκάθαρση	Ιστορική ενσυναίσθηση, συνέχεια και αλλαγή, αιτιότητα, ηθική διάσταση	Αντιπαράθεση με επιχειρήματα (debate) σχετικά με τις απόψεις του Ελ. Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου Α΄ ως προς τη σκοπιμότητα της συμμετοχής της Ελλάδας στον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο. Προβολή σύντομου βίντεο με θέμα «Η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης» (_ ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=157) και μελέτη εικονιστικού υλικού από τις συγκεντρώσεις των οπαδών Βενιζέλου και Κων/νου. Οι μαθητές διατυπώνουν ιστορικούς συλλογισμούς σχετικά με τις διαστάσεις του Εθνικού Διχασμού. Μελέτη και σχολιασμός πρωτοσέλιδων αθηναϊκών εφημερίδων από τον Νοέμβριο του 1916, όπου καταγράφονται οι αντιδράσεις του πληθυσμού στην επέμβαση των Δυνάμεων της Αντάντ (από την ιστοσελίδα της Ψηφιακής Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων). Αξιοποίηση πρωτογενούς οπτικοακουστικού υλικού με στόχο τη δημιουργία ενός χρονικού από την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη μέχρι την καταστροφή της πόλης. Ενδεικτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν: 1. Το βίντεο «Απόβαση στη Σμύρνη» ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=230 2. Το βίντεο «Παράλληλες διπλωματικές επαφές του Κεμάλ με τους Συμμάχους και τη Σοβιετική Ένωση» ww.ime.gr/chronos/13/gr/foreign_policy/facts/15.html, 3. Το βίντεο «Η έναρξη της τουρκικής επίθεσης, 13 Αυγούστου 1922» ww.ime.gr/chronos/13/gr/foreign_policy/sources/10.html και 4. «Σκηνές από την καταστροφή της Σμύρνης» ww.ime.gr/chronos/13/gr/foreign_policy/sources/12.html Μελέτη της Σύμβασης της Λοζάνης και συζήτηση των άρθρων που αφορούν στην υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών . Συζήτηση: 1) για τους λόγους για τους οποίους αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών· 2) γιατί επιλέχθηκε μία τέτοια διπλωματική πρακτική και ποιες ήταν οι μακροπρόθεσμες συνέπειές της για τους πληθυσμούς που ανταλλάχθηκαν.

	Καταστροφής στο εσωτερικό της Ελλάδας. Να ερευνήσουν τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων του Πόντου πριν και μετά τον μικρασιατικό πόλεμο.			Βιωματική δραστηριότητα και παιχνίδι ρόλων: αξιοποίηση υλικού με μαρτυρίες προσφύγων από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, ώστε οι μαθητές να υποδυθούν πρόσφυγες που φθάνουν στην Ελλάδα, με δραματοποίηση επιλεγμένων ιστοριών και συγγραφή ημερολογίων ή επιστολών. Οργάνωση επισκέψεων και δραστηριοτήτων σε προσφυγικές συνοικίες, μουσεία, πολιτιστικά ή ερευνητικά ιδρύματα με εστίαση: α) στη ζωή του θρακικού και μικρασιατικού ελληνισμού πριν από την ανταλλαγή πληθυσμών, β) στις εμπειρίες του εκτοπισμού και της μετοικεσίας στη νέα πατρίδα, γ) στις προσπάθειες διατήρησης της προσφυγικής μνήμης και στην πολιτιστική δραστηριοποίηση των προσφυγικών συλλόγων μέχρι σήμερα. Εντοπισμός των προσφυγικών αθλητικών συλλόγων στην έδρα του σχολείου και αναζήτηση ιστορικών πληροφοριών για την ίδρυση και τη δράση τους.
Η εποχή του Μεσοπολέμου Η αγροτική μεταρρύθμιση του Ελ. Βενιζέλου και η αποκατάσταση των προσφύγων του 1922 Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση Το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα Η οικονομική	Να εντοπίσουν τις διαφορές ανάμεσα στην αστική και την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων. Να αναλύσουν τις επιδιώξεις του ελληνικού κράτους αναφορικά με την αποκατάσταση των προσφύγων. Να γνωρίσουν τους στόχους και τους φορείς της	Αγροτικό ζήτημα, γλωσσικό ζήτημα, Εκπαιδευτικός Όμιλος, Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων, αγροτική μεταρρύθμιση, εργατικό κίνημα, «κραχ», ανεργία, φασισμός, ναζισμός, δικτατορία	Συνέχεια και αλλαγή, αιτιότητα, ηθική διάσταση, ομοιότητα και διαφορά	Μελέτη δευτερογενών πηγών σχετικά με τις αλλαγές που συντελούνται στην ύπαιθρο και την αγροτική οικονομία στη διάρκεια του Μεσοπολέμου: διανομή γης σε πρόσφυγες και ακτήμονες, εγγειοβελτιωτικά έργα, ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας κ.λπ. Αναζήτηση φωτογραφικού υλικού από τη δημιουργία των προσφυγικών συνοικισμών στα μεγάλα αστικά κέντρα. Κατάρτιση καταλόγου με τα ονόματα των συνοικισμών και συζήτηση για τις ονομασίες που επιλέχθηκαν. Δημιουργία ανθολογίου με αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων που αναφέρονται στην αποκατάσταση και τη διαβίωση των προσφύγων σε αστικά κέντρα και την ύπαιθρο. Μελέτη των δύο αναγνωστικών της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης «Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο» και «Τα Ψηλά Βουνά». Οι μαθητές αναζητούν και μελετούν ένα αναγνωστικό στην καθαρεύουσα πριν από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ενδεικτικά: ttp://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/view.html?code=20-E0322#page/1. Σύγκριση μεταξύ των δύο αναγνωστικών και συζήτηση για τις διαφορές τους. Επίσης, σύγκριση με τα αναγνωστικά που οι μαθητές είχαν στο δημοτικό και σχολιασμός ομοιοτήτων και διαφορών.

κρίση του 1929 και ο αντίκτυπός της στην Ελλάδα Η κρίση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας α) ιταλικός φασισμός, β) γερμανικός ναζισμός, γ) αυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα, δ) δικτατορία Ι. Μεταξά. Οι εξελίξεις στη Σοβιετική Ένωση	εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης σε συνάρτηση με το γλωσσικό ζήτημα. Να γνωρίσουν τις απαρχές και την εξέλιξη του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα. Να εξηγήσουν τα αίτια και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. των φασιστικών καθεστώτων. Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά του σταλινικού καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση.	4ης Αυγούστου, προπαγάνδα		Το Γλωσσικό Ζήτημα: μελέτη δευτερογενών ιστορικών πηγών και αντιπαράθεση με επιχειρήματα σε δύο ομάδες: η μία υποστηρίζει την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στο σχολείο (δημοτικιστές), ενώ η άλλη υποστηρίζει τη διατήρηση της καθαρεύουσας στα σχολικά βιβλία και τη διδασκαλία (αρχαϊστές). Παρακολούθηση βίντεο σχετικά με τις απαρχές του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα (ενδεικτικός ιστότοπος: ttps://www.youtube.com/watch?v=HKHtwi_oePk) και μελέτη κειμενικών πηγών. Συζήτηση για τους λόγους που κατέστησαν αναγκαία τη συγκρότηση ενός τέτοιου κινήματος. Συγκέντρωση και μελέτη πηγών από τον Τύπο της εποχής σχετικά με τα γεγονότα της Πρωτομαγιάς του 1936 στη Θεσσαλονίκη. Σύνταξη χρονικού των γεγονότων και σχολιασμός της επίδρασής τους στη λογοτεχνία και τη μουσική. Εκπόνηση μικρού project για τα εργοστάσια που δημιουργήθηκαν στην περιοχή κατοικίας των μαθητών κατά τη μελετώμενη περίοδο. Με αφορμή τις τυχόν σύγχρονες χρήσεις τους (ως βιομηχανικών μουσείων, πολυκαταστημάτων κ.λπ.) συζήτηση για τις οικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν στη διάρκεια του 20ού αιώνα. Αναζήτηση κινηματογραφικών επικαίρων με θέμα την κρίση του 1929 και αξιοποίηση στατιστικών στοιχείων για την ανεργία στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=370) με σκοπό τη συζήτηση σε ομάδες σχετικά με την επίδραση της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (αίτια, συνέπειες). Οι τρόποι και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τη χειραγώγηση των πολιτών -ή των νέων- και ο ρόλος της προπαγάνδας στα φασιστικά καθεστώτα. Μελέτη αποσπασμάτων από ραδιοφωνικούς λόγους ηγετών του ναζιστικού ή του φασιστικού καθεστώτος ή προβολή ντοκιμαντέρ, π.χ., για τη νεολαία στο ttps://www.youtube.com/watch?v=3RV14xFAFvg ή για τις συγκεντρώσεις του ναζιστικού κόμματος, όπως κινηματογραφήθηκαν από την Λ. Ρίφενσταλ στην ταινία *Ο θρίαμβος της θέλησης* (1935) - ttps://www.youtube.com/watch?v=GHs2coAzLJ8&bpctr=1517339161. Συγκρότηση καταλόγου και σχολιασμός.
	Να κατανοήσουν			Οργάνωση ψηφιακής έκθεσης με θέμα «φασιστικές αφίσες» με τη χρήση λογισμικού

	τη φυσιογνωμία της μεταξικής δικτατορίας. Να επισημάνουν τις αντίπαλες δυνάμεις, τον διεθνή αντίκτυπο και τις συνέπειες του ισπανικού εμφυλίου πολέμου.			παρουσίασης. Αναζήτηση μαρτυριών αντιφρονούντων και διωχθέντων από το σταλινικό καθεστώς και συζήτηση για τα αίτια και τις μεθόδους καταστολής. Συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές του μεταξικού καθεστώτος σε σχέση με το φασιστικό και το ναζιστικό. Δημιουργία σχετικού πίνακα. Συνθετική εργασία για τους τρόπους προπαγάνδας του μεταξικού καθεστώτος, αξιοποιώντας εξώφυλλα του περιοδικού της ΕΟΝ «Νεολαία», καθώς και οπτικοακουστικό υλικό - βλ. ενδεικτικά «4η Αυγούστου 1936» (ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=470) και «Ε.Ο.Ν» (ttp://www.greek-anguage.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/item.html?iid=473). *Ο Ισπανικός Εμφύλιος στην τέχνη*. Μετά από μελέτη ενός έργου σύγχρονου του Εμφυλίου, όπως ο πίνακας «Γκερνίκα» του Π. Πικάσο (1937), και ενός μεταγενέστερου, όπως η ταινία «Γη και ελευθερία» του Κεν Λόουτς (1995), συζήτηση για (α) τους τρόπους αναπαράστασης του ιστορικού γεγονότος στην τέχνη και (β) το ρόλο της τέχνης στην επεξεργασία του ιστορικού τραύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 **Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος** **(6-8 ώρες)**			
Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες - προτάσεις αξιολόγησης**

Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (3-4 ώρες)	Να διερευνήσουν τις αιτίες και τις συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και να αποτιμήσουν τη σημασία του για την παγκόσμια ιστορία. Να συζητήσουν τους λόγους για τους οποίους ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ονομάστηκε «ολοκληρωτικός πόλεμος». Να παρουσιάσουν την εξέλιξη του πολέμου και να εντοπίσουν τα κυριότερα πολεμικά μέτωπα. Να προβληματιστούν για την εξόντωση των Εβραίων και άλλων εθνοτικών και κοινωνικών ομάδων στα ναζιστικά στρατόπεδα. Να διερευνήσουν και να εξηγήσουν τις αιτίες της κατάρρευσης του Άξονα.	αναθεωρητικές δυνάμεις, φασισμός, ναζισμός, ρατσισμός, πόλεμος-αστραπή, Σύμμαχοι, Άξονας, Ολοκαύτωμα, γενοκτονία, Τελική Λύση, ολοκληρωτικός πόλεμος, μαζικές καταστροφές, βομβαρδισμοί	Χώρος και χρόνος, τεκμηρίωση, αιτιότητα, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση	Οι μαθητές συντάσσουν χρονολόγιο με θέμα «Η Γερμανία οδηγεί τον κόσμο στον πόλεμο». Δημιουργία ψηφιακής πολυμεσικής παρουσίασης με θέμα τα μείζονα πολεμικά γεγονότα σε όλη την υφήλιο. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θεματικό κέντρο «ολοκληρωτικός πόλεμος και μαζικά εγκλήματα» και εξακτίνωση σε επιμέρους περιπτώσεις, όπως η σφαγή της Νανκίν, του Οραντούρ σιρ Γκλαν, το Κατίν, ο βομβαρδισμός της Δρέσδης κ.ά. Συζήτηση για τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Ναζί στη διάρκεια του πολέμου και συσχετισμός με τη ναζιστική ιδεολογία. Παρατήρηση και σχολιασμός του χάρτη των ναζιστικών στρατοπέδων μαζικής εξόντωσης στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Περιήγηση στην ιστοσελίδα του μουσείου του Άουσβιτς. Αναζήτηση στοιχείων για τη ρίψη ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι και συζήτηση σχετικά με το ρόλο της επιστήμης στη διεξαγωγή του πολέμου. Μελέτη κειμενικών και εικονιστικών πηγών σχετικά με την ήττα της ναζιστικής Γερμανίας. Καταγραφή των αιτίων της νίκης των Συμμάχων σε σχετικό πίνακα.
Η Ελλάδα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	Να εκτιμήσουν τη σημασία της συμμετοχής της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.	Ελληνο-ιταλικός πόλεμος,	Χώρος και χρόνος, ηθική	Κατασκευή χρονογραμμής και τοποθέτηση σε αυτή των κυριότερων γεγονότων του ελληνο-ιταλικού πολέμου, της γερμανικής εισβολής, της Κατοχής και της Αντίστασης.

(3-4 ώρες)	Να περιγράψουν τις συνθήκες διεξαγωγής του ελληνο-ιταλικού πολέμου. Να συζητήσουν για τους παράγοντες που οδήγησαν στο φαινόμενο του λιμού στη διάρκεια της Κατοχής. Να κατανοήσουν το φαινόμενο της Αντίστασης με όρους εθνικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς λαμβάνοντας υπόψη και τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Να συζητήσουν τα αίτια της συνεργασίας με τον κατακτητή. Να γνωρίσουν την εξόντωση των Ελλήνων Εβραίων και να κατανοήσουν την έκταση και τη σημασία της. Να κατανοήσουν τη λογική των γερμανικών αντιποίνων. Να διερευνήσουν την επίδραση της Κατοχής και της Αντίστασης στην καλλιτεχνική παραγωγή. Να συζητήσουν για τον αντίκτυπο της Κατοχής στη συλλογική μνήμη της ελληνικής κοινωνίας.	συνθηκολόγηση, ζώνες κατοχής, δωσιλογισμός, λιμός, μαύρη αγορά, Αντίσταση, αντάρτικο, ελεύθερη Ελλάδα, λαοκρατία εξόριστη κυβέρνηση, αντίποινα, μπλόκο	διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, πολυπρισματικότητα, ρήξη, μνήμη	Μελέτη γελοιογραφιών στον διεθνή και τον ελληνικό Τύπο για τον ελληνο-ιταλικό πόλεμο και συζήτηση για τον διεθνή αντίκτυπο της ελληνικής νίκης επί της φασιστικής Ιταλίας. Παρακολούθηση σχετικής ταινίας, π.χ., «Το ξυπόλητο τάγμα» (ttps://www.youtube.com/watch?v=3ydJ2b3mMEc) ή/και άλλων σχετικών βίντεο (ενδεικτικά: ttps://www.youtube.com/watch?v=-7qlP09CNGY). Καταγραφή των επιπτώσεων του λιμού. Παρακολούθηση οπτικού υλικού (βίντεο, φωτογραφίες) σχετικά με τη συγκρότηση και τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Ενδεικτικά: ttps://www.youtube.com/watch?v=gXiH2w4eRhE. Συζήτηση και προβληματισμός για τα κίνητρα των συμμετεχόντων και τις επιπτώσεις της δράσης τους. Εκπόνηση project με θέμα «Οι εβραϊκές κοινότητες στην Ελλάδα: η ιστορία, ο πολιτισμός τους και η διαδικασία εξόντωσής τους». Αξιοποίηση μαρτυριών για την εξόντωση των Ελλήνων Εβραίων από τους Ναζί, καθώς και ιστορικού και εκπαιδευτικού υλικού από σχετικά μουσεία και ιστότοπους, π.χ., Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Yad Vashem κ.λπ. Ανάδειξη των τοπικών διαστάσεων του θέματος. Μελέτη μαρτυριών επιζώντων γερμανικών αντιποίνων στην Ελλάδα (ενδεικτικός ιστότοπος: ttp://www.ert.gr/arxeio-afierwmata/i-sfagi-sto-ommeno-tis-artas-16-avgoustou-1943/) και συζήτηση για τις μορφές της ναζιστικής βίας. Συζήτηση στην τάξη πάνω στην αναγκαιότητα ή μη της εισαγωγής στη σχολική ιστορία ευαίσθητων και τραυματικών ιστορικών ζητημάτων, όπως το Ολοκαύτωμα, ο δωσιλογισμός και τα αντίποινα σε βάρος άμαχου πληθυσμού. Παρατήρηση οπτικού υλικού (χαρακτικών, πινάκων, σχεδίων, αφισών) από την Κατοχή και την Αντίσταση (βλ., ενδεικτικά, το φωτογραφικό υλικό στο ttp://freeathens44.org). Καταγραφή θεματολογίας και συζήτηση σχετικά με

				τις επιδράσεις που άσκησε η περίοδος στους καλλιτέχνες. Κατασκευή αφίσας με ενδεικτικό τίτλο: η δεκαετία του 1940 με τα μάτια του σήμερα. Εντοπισμός στο χάρτη των κυριότερων μαρτυρικών χωριών όπου έγιναν αντίποινα σε βάρος των κατοίκων και επίσκεψη στο πλησιέστερο μαρτυρικό χωριό ή τόπο μνήμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
Ο Ψυχρός Πόλεμος
(11-13 ώρες)

Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες - προτάσεις αξιολόγησης**
Ένας διαιρεμένος κόσμος Η διαίρεση της Ευρώπης: τα βασικά κοινωνικά-πολιτικά χαρακτηριστικά των δύο μπλοκ Η αποαποικιοποίηση και το κίνημα των Αδεσμεύτων Οικονομική ευημερία	Να αντιληφθούν τη διαδικασία και τα αίτια της διαίρεσης της Ευρώπης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Να μελετήσουν την εξάπλωση των κομμουνιστικών καθεστώτων στον κόσμο, τις διαφορετικές τους εκδοχές και τις εκδηλώσεις εσωτερικής αμφισβήτησης.	Αντι-αποικιακό κίνημα, αποαποικιοποίηση, μεταπολεμική ανοικοδόμηση, Ψυχρός Πόλεμος, στρατόπεδο (μπλοκ), υπερδύναμη, κίνημα των	Ιστορική αλλαγή, χώρος, ιστορική οπτική, ηθική διάσταση, πολυπρισματικότητα	Παρατήρηση και σχολιασμός μεταπολεμικού χάρτη του κόσμου στον οποίο αποτυπώνεται η διαίρεση ανάμεσα στο δυτικό και το ανατολικό μπλοκ, καθώς και οι χώρες που συμμετείχαν στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Μελέτη περίπτωσης για την κατανόηση της ψυχροπολεμικής διαίρεσης: το διχασμένο Βερολίνο. Οι μαθητές αναζητούν οπτικοακουστικό υλικό και πληροφορίες για το τείχος του Βερολίνου και το Check Point Charlie πριν από το 1989 (χάρτες, φωτογραφίες, ταινίες, προφορικές μαρτυρίες) και παρουσιάζουν δραματοποιημένες αφηγήσεις. Παρακολούθηση της ταινίας «Η Μάχη του Αλγερίου» (Τζίλο Ποντεκόρβο, 1966) και συζήτηση για τη διαδικασία απο-αποικιοποίησης.

και κράτος πρόνοιας Η ανάδυση της Ιαπωνίας Η προσπάθεια ευρωπαϊκής ενοποίησης: η εμφάνιση της ιδέας πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι πρώτες προσπάθειες, η ΕΟΚ Κινήματα διαμαρτυρίας στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. Η κρίση του 1973 και η οικονομική ύφεση	Να εξηγήσουν τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Να κατανοήσουν τις συνθήκες ανάδυσης του κινήματος των Αδεσμεύτων και να εξηγήσουν τη συμμετοχή της Κύπρου. Να εκτιμήσουν τη σημασία του κράτους πρόνοιας για τις δυτικές κοινωνίες. Να μελετήσουν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Να αντιληφθούν τη σημασία των κινημάτων διαμαρτυρίας της δεκαετίας του ‘60 και τις επιδράσεις τους στη ζωή των ανθρώπων. Να εξηγήσουν την κρίση του 1973.	Αδεσμεύτων, κομμουνιστικό καθεστώς, κράτος πρόνοιας, άνοδος βιοτικού επιπέδου, ευρωπαϊκή ενοποίηση, τεχνολογική επανάσταση, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, νεολαιίστικο κίνημα, οικονομική ύφεση		Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη για τις αιτίες, τις διαστάσεις και τις κοινωνικές συνέπειες του κράτους πρόνοιας. Μελέτη περίπτωσης: αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με μία ή περισσότερες γνωστές εταιρείες της Ιαπωνίας που ιδρύθηκαν μεταπολεμικά (λ.χ. Honda, Sony) και σχολιασμός της τεχνολογικής εξέλιξης των προϊόντων τους. Μελέτη της ιδρυτικής διακήρυξης της Ε.Ο.Κ. και διεξαγωγή συζήτησης ως προς τα κίνητρα ίδρυσης και τις φάσεις εξέλιξής της. Ερευνητική εργασία με θέμα «Κινήματα αμφισβήτησης της δεκαετίας του 1960». Χωρισμός της τάξης σε ομάδες και έρευνα των ακόλουθων θεμάτων: 1) Το κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ. Ενδεικτικά, μελέτη και παρουσίαση αντι-πολεμικών αφισών. 2) Το κίνημα ενάντια στις φυλετικές διακρίσεις στις ΗΠΑ. Ενδεικτικά, μελέτη αποσπάσματος από τον λόγο του Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ στην Ουάσιγκτον το 1963, συζήτηση για τις στοχεύσεις του, παρακολούθηση και σχολιασμός της ταινίας *Δεν είμαι ο νέγρος σου* του Ράουλ Πεκ. 3) Ο Γαλλικός Μάης του 68. Εντοπισμός και σχολιασμός των συνθημάτων. 4) Νεολαιίστικη κουλτούρα και μουσική. Παρακολούθηση της ταινίας *Easy Rider* του Ντένις Χόπερ, και συζήτηση για την κουλτούρα (ιδίως μουσική), τη μόδα, τις σχέσεις με το άλλο φύλο. 5) Το φεμινιστικό κίνημα (αφίσες και φωτογραφίες από διαδηλώσεις γυναικών) και καταγραφή των συνθημάτων και των διεκδικήσεων που εκφράζονται σε αυτό. Στο τέλος, συζήτηση σε ολομέλεια στην τάξη για το τι κληροδότησαν στις επόμενες γενιές τα κινήματα αυτά – Καταγραφή πορισμάτων. Χωρισμός της τάξης σε ομάδες ενδιαφερόντων -π.χ. μόδα, μουσική, κινηματογράφος, καταναλωτικά προϊόντα- και οργάνωση ψηφιακών πολυμεσικών παρουσιάσεων με θέμα «Τι επιβιώνει σήμερα από τη δεκαετία του 1960»; Διαθεματική δραστηριότητα με το μάθημα της λογοτεχνίας με θέμα «Η αμφισβήτηση στα κομμουνιστικά καθεστώτα». Αναζήτηση, ανάγνωση και σχολιασμός λογοτεχνικών έργων διαφωνούντων συγγραφέων του

				ανατολικού μπλοκ. Μελέτη ιστορικού παραδείγματος: συγκριτική προσέγγιση οικονομικών δεικτών (ανεργίας, εξαγωγών, μεταποίησης κ.ά.) μίας ευρωπαϊκής χώρας πριν την οικονομική ύφεση και κατά τη διάρκειά της. Συζήτηση για τις κοινωνικές συνέπειές της και καταγραφή πορισμάτων. Σύγκριση των δεικτών με αυτούς της σύγχρονης οικονομικής κρίσης.
Η μεταπολεμική Ελλάδα Τα Δεκεμβριανά Ο εμφύλιος πόλεμος Στη σκιά του Εμφυλίου: οι πολιτικές εξελίξεις από το 1950 έως το 1967 Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967 και η δικτατορία των συνταγματαρχών Το μεταπολεμικό «οικονομικό θαύμα», 1953-1973 Η εσωτερική μετανάστευση και η μεταμόρφωση των ελληνικών πόλεων Η εξωτερική	Να μελετήσουν τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο: αιτίες, εξέλιξη, έκβαση. Να αποτιμήσουν τις πολύπλευρες επιπτώσεις που είχε ο Εμφύλιος στην ελληνική κοινωνία στις μεταπολεμικές δεκαετίες. Να αντιληφθούν τους περιορισμούς στη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών στη μετεμφυλιακή περίοδο. Να διερευνήσουν τις πολιτικές συνθήκες που οδήγησαν στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου. Να επισημάνουν τις αιτίες και να περιγράψουν την πορεία κατάρρευσης του δικτατορικού καθεστώτος. Να διερευνήσουν την έκταση και τις παραμέτρους του	Πόλωση, εμφύλιος πόλεμος, αμερικανική επέμβαση, εθνικοφροσύνη, πολιτικές διώξεις, παρακράτος, Ανένδοτος Αγώνας, πραξικόπημα, χούντα, αντιδικτατορικός αγώνας, φοιτητικό κίνημα, αστικοποίηση, ανοικοδόμηση, γκάσταρμπαϊτερ, Πολυτεχνείο, Μεταπολίτευση,	Χώρος-χρόνος, συνέχεια και αλλαγή, αιτιότητα, ηθική διάσταση, ιστορική οπτική, ιστορική ενσυναίσθηση, ομοιότητα και διαφορά	Αναζήτηση και μελέτη πολυπρισματικού οπτικοακουστικού υλικού με θέμα την πορεία προς τα Δεκεμβριανά. Συμπλήρωση φύλλων εργασίας – κριτική διαλογική αποτίμηση. Κριτική προσέγγιση πολυπρισματικών ιστορικών πηγών για τα αίτια του ελληνικού εμφυλίου – οργάνωση λόγου-αντίλογου. Μελέτη πολυτροπικών πρωτογενών και δευτερογενών πηγών αναφορικά με τις πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις που είχε ο Εμφύλιος κατά τη διεξαγωγή του και μετά τη λήξη του. Προσέγγιση, λ.χ., του «παιδομαζώματος» ή, κατ’ άλλους, «παιδοφυλάγματος», της διαίρεσης των οικογενειών, των διώξεων, των εκτοπίσεων και εξοριών κ.λπ. Μελέτη του Διαγγέλματος Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947) και συζήτηση για τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου και της διαίρεσης της Ευρώπης. Συνέντευξη από επιζώντες του εμφυλίου -όπου είναι δυνατό- ή/και από μέλη των οικογενειών τους. Κριτική αποτίμηση. Επίσκεψη σε τόπους μνήμης του Εμφυλίου στην περιοχή του σχολείου και έρευνα με συμπλήρωση φύλλων εργασίας. Αναζήτηση, ταξινόμηση και κριτική ανάλυση πολυπρισματικών πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες κατά την περίοδο 1949-1967. Ενδεικτικά θέματα: η δολοφονία του Γ. Λαμπράκη, τα Ιουλιανά, η πολιτιστική άνθηση, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Ένωσης

μετανάστευση των Ελλήνων (Δ. Ευρώπη, ΗΠΑ, Αυστραλία, Καναδάς) Η μεταπολίτευση και η εδραίωση της δημοκρατίας Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ Η δεκαετία του 1980	φαινομένου της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Να διερευνήσουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συντελέστηκε το «οικονομικό θαύμα» 1953-73 και να αποτιμήσουν τις συνέπειές του. Να διερευνήσουν τις συνθήκες εδραίωσης της δημοκρατίας μετά το 1974. Να συζητήσουν τις αιτίες και τις συνέπειες της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Να περιγράψουν τις αλλαγές που έγιναν σε επίπεδο θεσμών με ορόσημα το 1974 και το 1981.	αποχουντοποίηση, εκδημοκρατισμός, εκσυγχρονισμός		Κέντρου. Αναζήτηση και κριτική προσέγγιση πρωτογενών πηγών της περιόδου της χούντας με έμφαση στην ανάλυση του λόγου των δικτατόρων. Η αντίσταση στη Δικτατορία. Αξιοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων «Σκοτεινή Επταετία» (ttp://foundation.parliament.gr/central.aspx?sId=110I453I1167I646I453976). Εναλλακτικά: αναζήτηση και μελέτη αντιδικτατορικών αφισών και δημιουργία ψηφιακού κολάζ. Συνέντευξη από συγγενείς ή γνωστούς των μαθητών-τριών, οι οποίοι μετανάστευσαν στο εξωτερικό μεταπολεμικά. Καταγραφή και αποτίμηση της προσωπικής ή οικογενειακής τους ιστορίας. Διερεύνηση της μετανάστευσης των Ελλήνων και των συνθηκών της ζωής τους στις χώρες υποδοχής μέσα από σχετικά τραγούδια και ταινίες, λ.χ., του Στέλιου Καζαντζίδη, του δίσκου «Μετανάστες» (1974) του Γ. Μαρκόπουλου, ή μέσα από «Το προξενιό της Άννας» του Π. Βούλγαρη. Εκπόνηση project με θέμα «μεταπολεμική αστυφιλία». Ενδεικτικά: καταγράφονται οι αλλαγές στον οικιστικό ιστό της περιοχής των μαθητών μέσα από φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό. Εναλλακτικά: έρευνα σχετικά με τον τόπο καταγωγής των γονιών ή των παππούδων των μαθητών-τριών και δημιουργία χάρτη στην τάξη με αυτά τα χωριά. Συζήτηση-αποτίμηση των αλλαγών που εισάγονται στην εκπαίδευση μετά τη Μεταπολίτευση: καθιέρωση δημοτικής και μονοτονικού, κατάργηση σχολικής ποδιάς, μικτά σχολεία κ.λπ. Δημιουργία χρονογραμμής εμπλουτισμένης με οπτικό ιστορικό υλικό αναφορικά με τη δημιουργία της ΕΟΚ και την ενταξιακή πορεία της Ελλάδας.
Το Κυπριακό Ζήτημα	Να διερευνήσουν και να ερμηνεύσουν τον αντι-	Βρετανική Κοινοπολιτεία	Χώρος-χρόνος,	Δημιουργία χρονογραμμής από την έναρξη της βρετανικής αποικιοκρατίας στην Κύπρο έως την τουρκική εισβολή.

Η βρετανική αποικιοκρατία στην Κύπρο Ο εθνικο-απελευθερωτικός αγώνας 1955-1959 Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας και η δύσκολη συμβίωση των δύο κοινοτήτων Το πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή Οι πρόσφυγες	αποικιακό και εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα των Κυπρίων. Να αποτιμήσουν τη στάση του ελληνικού λαού και των ελληνικών κυβερνήσεων στο Κυπριακό Ζήτημα. Να κατανοήσουν τις διαδικασίες ίδρυσης του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους και τη θεσμική του δομή. Να διερευνήσουν την εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Να αναζητήσουν τα αίτια και να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις της τουρκικής εισβολής. Να συζητήσουν για τις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού ζητήματος μέχρι τις μέρες μας.	, αποικιοκρατία , ΕΟΚΑ, Ανεξαρτησία , εγγυήτριες δυνάμεις, πραξικόπημα , Πράσινη Γραμμή, Αττίλας, αγνοούμενοι , πρόσφυγες, Κυπριακό Ζήτημα	αιτιότητα, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, πολυπρισματικότητα	Παρακολούθηση οπτικοακουστικού ιστορικού υλικού με θέμα τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Κυπρίων, λ.χ., από το αρχείο της ΕΡΤ, στο ttp://www.ert.gr/arxeio-afierwmata/katochyrosi-tis-anexartisias-tis-yprou-1i-martiou-1959/. Συμπλήρωση φύλλων εργασίας. Μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για τα αίτια και τις συνθήκες της τουρκικής εισβολής. Ενδεικτικά, παρακολούθηση του ντοκιμαντέρ του Μιχάλη Κακογιάννη *Αττίλας '74*. Συζήτηση για την προσφυγική εμπειρία. Προβολή της ταινίας του Πανίκου Χρυσάνθου και του Niyazi Kizilyurek *Το Τείχος μας*. Αγώνας επιχειρημάτων σε δύο ομάδες: η μία υποστηρίζει ότι είναι δυνατή η συνύπαρξη ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων στο ίδιο κράτος και η άλλη υποστηρίζει ότι η συνύπαρξη είναι αδύνατη. Επίσκεψη στην ιστοσελίδα του *Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας*, μιας οργάνωσης αποτελούμενης από Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους ιστορικούς και εκπαιδευτικούς με έδρα της το *Σπίτι της Συνεργασίας* στη «νεκρή ζώνη» της Λευκωσίας, και παρουσίαση των στόχων και των δράσεών τους. Συζήτηση για τον ρόλο της εκπαίδευσης ως πεδίου επικοινωνίας και συμφιλίωσης σε διαιρεμένες κοινωνίες. Βλ. ttp://www.ahdr.info/home.php, ttp://www.home4cooperation.info/el

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και οι νέες συγκρούσεις
(6-8 ώρες)

Τίτλος διδακτικής ενότητας	Στόχοι Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	Ιστορικές έννοιες Πρωτογενείς	Δευτερογενείς	Ενδεικτικές δραστηριότητες - προτάσεις αξιολόγησης
Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και η εποχή της παγκοσμιοποίησης 1989: η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη Η διεύρυνση της Ε.Ε., οι διεθνείς οργανισμοί, η ανάδυση της Κίνας Η κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού και η εγκατάλειψη του κράτους πρόνοιας	Να προσδιορίσουν τις αιτίες κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων και να αποτιμήσουν τις συνέπειές της στη Δυτική Ευρώπη και στα Βαλκάνια. Να αναζητήσουν τις αιτίες της διεύρυνσης της ΕΟΚ και της μετατροπής της σε Ευρωπαϊκή Ένωση. Να επισημάνουν την ανάδειξη της Κίνας σε παγκόσμια οικονομική δύναμη. Να διακρίνουν τις επιπτώσεις της τεχνολογικής επανάστασης στην καθημερινή ζωή, την εργασία και τις κοινωνικές σχέσεις.	Κομμουνιστικό καθεστώς, παγκοσμιοποίηση, διεθνείς οργανισμοί, ευρωπαϊκή ενοποίηση, νεοφιλελευθερισμός, κράτος πρόνοιας, τεχνολογική επανάσταση, μέσα κοινωνικής δικτύωσης	Συνέχεια και αλλαγή, ιστορική οπτική, ιστορική φαντασία, ιστορική ενσυναίσθηση	Παρακολούθηση οπτικοακουστικού υλικού με θέμα την πορεία της κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων. Διατύπωση ιστορικών συλλογισμών. Αναζήτηση και μελέτη ιστορικών πηγών αναφορικά με την πτώση του Τείχους - διατύπωση τεκμηριωμένων υποθέσεων στο ερώτημα «Τι θα συνέβαινε σήμερα αν δεν είχε συντελεστεί η πτώση του Τείχους;» Ιδεοθύελλα σχετικά με τον όρο «παγκοσμιοποίηση» και συζήτηση σχετικά με τις διαφορετικές, θετικά ή αρνητικά φορτισμένες, ερμηνείες που μπορεί να λάβει το περιεχόμενό του. Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη. «Made in China»: οι μαθητές αναζητούν στο σπίτι τους προϊόντα κατασκευασμένα στην Κίνα και φτιάχνουν έναν πίνακα με τις κατηγορίες των ειδών. Επέκταση χρονογραμμής: από την ΕΟΚ στην ΕΕ – επισήμανση και κριτική αποτίμηση των αλλαγών.

Τεχνολογικές επαναστάσεις, πληροφορική, επικοινωνίες, αλλαγές στην παραγωγή και στον τρόπο ζωής	Να αναζητήσουν τους λόγους της εγκατάλειψης του κράτους πρόνοιας και να εντοπίσουν τις κυριότερες συνέπειές της.			Συζήτηση για τις επιπτώσεις της τεχνολογικής επανάστασης στην καθημερινή ζωή των νέων.
Η σύγχρονη Ελλάδα	Να ερμηνεύσουν την	Αποβιομηχά	Ιστορική	Εκπόνηση project για τις συνέπειες της αποβιομηχάνισης ή της
Αποβιομηχάνιση και η κρίση του μοντέλου ανάπτυξης Η έκρηξη της τουριστικής βιομηχανίας Αλλαγή καταναλωτικών προτύπων και τρόπου ζωής Η άφιξη των μεταναστών Η ένταξη στο Ευρώ	αποβιομηχάνιση και τη στροφή της ελληνικής οικονομίας στον τριτογενή τομέα και κυρίως στον τουρισμό. Να εκτιμήσουν τις επιπτώσεις του καταναλωτισμού στην καθημερινή ζωή. Να αποτιμήσουν τις αιτίες και τις συνέπειες της έλευσης των μεταναστών μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Να αντιληφθούν τη σημασία και τις επιπτώσεις του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος.	νιση, τριτογενοποίηση οικονομίας, καταναλωτισμός, ατομικισμός, οικονομική και νομισματική ενοποίηση, ιδιωτικοποιήσεις - αποκρατικοποίηση - οικονομικός μετανάστης, πολυπολιτισμικές κοινωνίες	ενσυναίσθηση, αιτιότητα, συνέχεια και αλλαγή	τουριστικής ανάπτυξης στον τόπο κατοικίας των μαθητών. Μελέτη στατιστικών πινάκων για την αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα τα τελευταία 30 χρόνια. Μελέτη περιοδικών που απευθύνονται κυρίως σε άνδρες ή σε γυναίκες και συζήτηση των έμφυλων στερεοτύπων που καλλιεργούν. Αναζήτηση και μελέτη παλαιών διαφημίσεων της ελληνικής τηλεόρασης με θέμα την εξέλιξη των καταναλωτικών προτύπων. Συλλογή συνεντεύξεων από ξένους μετανάστες πρώτης γενιάς με θέμα «Προσδοκίες και εμπειρίες από την εγκατάσταση στην Ελλάδα». Προσδιορισμός και κατηγοριοποίηση των τόπων προέλευσης και τόπων εγκατάστασης των μεταναστών. Σχεδιαστική αποτύπωση σε ψηφιακό χάρτη. Συζήτηση για τις αλλαγές που έφερε το Ευρώ στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.
Οι νέες συγκρούσεις στην εποχή της παγκοσμιοποίησης	Να ερμηνεύσουν τις πολεμικές συγκρούσεις στη Γιουγκοσλαβία και να συζητήσουν τις ακρότητες	Εθνικισμός, θρησκευτικός	Ιστορική ενσυναίσθηση,	Κατασκευή χρονοχάρτη και τοποθέτηση των κυριότερων γεγονότων που αφορούν περιφερειακές συγκρούσεις.

Πόλεμοι και εθνικισμός Ξένες στρατιωτικές επεμβάσεις: πόλεμος του Κόλπου, εισβολή σε Ιράκ και Αφγανιστάν Η ισλαμιστική τρομοκρατία και η 11η Σεπτεμβρίου Προσφυγική κρίση και ξενοφοβία	που διαπράχθηκαν. Να εντοπίσουν τις εθνικές διενέξεις που προέκυψαν μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Να αντιληφθούν τα αίτια και τις συνέπειες των στρατιωτικών εισβολών και των πολέμων στις χώρες της Μέσης Ανατολής. Να αναζητήσουν τις αιτίες της έκρηξης του θρησκευτικού φανατισμού και των τρομοκρατικών επιθέσεων στις χώρες της Δύσης. Να κατανοήσουν τα αίτια των σύγχρονων προσφυγικών ροών. Να προβληματιστούν σχετικά με τις επιπτώσεις της ξενοφοβίας.	φανατισμός, φονταμενταλισμός, στρατιωτικές επεμβάσεις τρομοκρατία, ξενοφοβία, πρόσφυγες	συνέχεια και αλλαγή, χώρος-χρόνος, ομοιότητες και διαφορές	Η πολιορκία του Σεράγεβο (5.7.1992-29.2.1996). Μελέτη οπτικού υλικού που αποτυπώνει τον χάρτη της πόλης υπό πολιορκία, το «τούνελ της ελπίδας», μια αίθουσα σχολείου και την τοπική αγορά. Παιχνίδι ρόλων: ζεις στο Σεράγεβο και πηγαίνεις σχολείο τη συγκεκριμένη περίοδο. Γράφεις το ημερολόγιό σου.. Παρατήρηση και σχολιασμός της αλλαγής του πολιτικού χάρτη των Βαλκανίων από το 1991 μέχρι σήμερα με τη χρήση λογισμικού ιστορικών χαρτών. Συγκέντρωση πηγών και συζήτηση για τα αίτια των στρατιωτικών επεμβάσεων (πόλεμος του Κόλπου, εισβολή σε Ιράκ και Αφγανιστάν)-διατύπωση τεκμηριωμένων απαντήσεων στο ερώτημα «ποιες οι συνέπειές των επεμβάσεων αυτών;» Παιχνίδι ρόλων είσαι ιρακινός μαθητής και μόλις έχει ξεκινήσει η στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ το 2003. Συντάσσεις επιστολή προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, στην οποία καταθέτεις τους φόβους και τους προβληματισμούς σου σχετικά με τις συνέπειες της επέμβασης και κάνεις έκκληση για ειρήνη. Συζήτηση για τα αίτια και τις μορφές εμφάνισης της ισλαμοφοβίας. Προτάσεις μαθητών-τριών για το πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί. Παρακολούθηση αποσπασμάτων από συνεντεύξεις ανθρώπων που ήταν αυτόπτες μάρτυρες της τρομοκρατικής επίθεσης της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στη Ν. Υόρκη. Συζήτηση για τον αντίκτυπο των τρομοκρατικών επιθέσεων στη ζωή των καθημερινών ανθρώπων. Συγκέντρωση πηγών για τα αίτια των προσφυγικών ροών και τις συνθήκες ζωής των σημερινών προσφύγων με ανάληψη ρόλων ή με συνέντευξη από προσφυγικές οικογένειες. Συναγωγή πορισμάτων και συζήτηση

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Η διαμόρφωση της σύγχρονης Αθήνας

Στόχος του ΘΦ είναι να παρουσιαστεί η μεταμόρφωση της Αθήνας στη διάρκεια του 20ού αιώνα, δηλαδή ο σχετικά ταχύς μετασχηματισμός της από αστικό κέντρο σε σύγχρονη μητρόπολη και ο τρόπος με τον οποίο αυτός ο μετασχηματισμός διαμορφώθηκε από την οικονομική ανάπτυξη, την εσωτερική μετανάστευση και την αλλαγή στο δομημένο περιβάλλον, ιδιαίτερα στα μεταπολεμικά χρόνια. Η σταδιακή επέκταση της πόλης και η δημιουργία νέων γειτονιών. Οι αλλαγές στην αρχιτεκτονική και την χωροταξία. Η εσωτερική μετανάστευση και η αστυφιλία. Η «έκρηξη» της αντιπαροχής και της πολυκατοικίας. Η Αθήνα ως «παράδειγμα» για τις άλλες ελληνικές πόλεις.

Η επανάσταση του κινηματογράφου

Μέσα από τον συγκεκριμένο ΘΦ οι μαθητές-τριες θα αντιληφθούν ότι ο κινηματογράφος αποτέλεσε τομή από πολλές και διαφορετικές απόψεις: «εκπαίδευσε» τις αισθήσεις του σύγχρονου ανθρώπου, δημιούργησε μια νέα σχέση ανάμεσα στην πραγματικότητα και την αναπαράστασή της, άλλαξε τον τρόπο διασκέδασης των απλών ανθρώπων και αποτέλεσε την πρώτη βιομηχανία στο χώρο της ψυχαγωγίας**.** Ο κινηματογράφος και οι αναπαραστάσεις της πραγματικότητας. Από τον βωβό στον ομιλούντα κινηματογράφο και τα κινούμενα σχέδια. Η βιομηχανία του θεάματος και η μαζική διασκέδαση. Ο εμπορικός κινηματογράφος στην Ελλάδα. Ιστορία και κινηματογράφος.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πολέμος στην τέχνη και η μνήμη του Μεγάλου Πολέμου

Ο συγκεκριμένος ΘΦ αποσκοπεί να εξοικειώσει τους μαθητές-τριες με τη σχέση μεταξύ πολέμου και τέχνης και πιο συγκεκριμένα με ποιους τρόπου η τραυματική εμπειρία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποτυπώθηκε και επηρέασε την λογοτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, τον κινηματογράφο, κοκ. στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Σε αυτόν τον ΘΦ και για την περίπτωση της Ελλάδας, θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και ο αντίκτυπος της εμπειρίας της μικρασιατικής εκστρατείας και καταστροφής στην τέχνη και τη λογοτεχνία. Απομνημονεύματα και μαρτυρίες. Μνημεία, τελετές και ημέρες μνήμης. Από το *Ουδέν νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο* του Ε.Μ. Ρεμάρκ, *τη Ζωή εν τάφω* του Σ. Μυριβήλη και τα έργα του Τ. Γκρος, στις ταινίες *Σταυροί στο Μέτωπο* του Σ. Κιούμπρικ και *Καλά Χριστούγεννα* του Κ. Καριόν και το άλμπουμ *Let England Shake* της τραγουδίστριας P.J. Harvey.

Τα γερμανικά αντίποινα στην κατεχόμενη Ελλάδα

Η επεξεργασία του συγκεκριμένου ΘΦ αποσκοπεί στο να γνωρίσουν και να κατανοήσουν οι μαθητές-τριες τη λογική της ναζιστικής βίας και

των αντιποίνων στην κατεχόμενη Ελλάδα, τις επιπτώσεις που είχαν στη ζωή των ανθρώπων της εποχής και τον τρόπο με τον οποίο τα αντίποινα διαμόρφωσαν τη συλλογική μνήμη της ελληνικής κοινωνίας τις επόμενες δεκαετίες. Η ένοπλη αντίσταση και η λογική της ναζιστικής βίας. Μαζικές εκτελέσεις, συλλήψεις ομήρων και πυρπολήσεις χωριών. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Ελλάδα. Η μεταπολεμική δικαιοσύνη και οι γερμανικές αποζημιώσεις.

Επιστήμη και πολιτική: τα πυρηνικά όπλα και η κατάκτηση του διαστήματος

Μέσα από τον ΘΦ οι μαθητές-τριες καλούνται να προβληματιστούν σχετικά με την χρήση της επιστήμης και της τεχνολογίας στη σύγχρονη εποχή, να προβληματιστούν για τις συνέπειες της εξάρτησης της επιστήμης από οικονομικά ή και πολιτικά συμφέροντα και να γνωρίσουν τις κοινωνικές αντιδράσεις που κατά καιρούς εκδηλώθηκαν, ιδιαίτερα απέναντι στους κινδύνους που εγκυμονούσε η πυρηνική ενέργεια. Η ρίψη της ατομικής βόμβας σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι. Η απειλή του πυρηνικού πολέμου και η κούρσα των εξοπλισμών στον Ψυχρό Πόλεμο. Το αντιπολεμικό και φιλειρηνικό κίνημα. «Άνθρωπος στο φεγγάρι»: η κατάκτηση του διαστήματος. Η χρήση της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς και οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι.

Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου

Ο συγκεκριμένος ΘΦ δίνει την ευκαιρία σε μαθητές-τριες να γνωρίσουν καλύτερα τον Ψυχρό Πόλεμο και τις συνθήκες που επικρατούσαν στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» στην Ευρώπη εστιάζοντας στην περίπτωση της Γερμανίας, της οποίας η μεταπολεμική ιστορία σε μεγάλο βαθμό συμπυκνώνει την ιστορία της Ευρώπης από το 1945 έως το 1989. Ο Ψυχρός Πόλεμος και η διαίρεση της Γερμανίας. Η ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου. Η καθημερινή ζωή στις κομμουνιστικές χώρες. 1989: το έτος-ορόσημο. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου και η γερμανική ενοποίηση. Η μνήμη των κομμουνιστικών καθεστώτων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Β ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Θεματική Ενότητα 1: Ο αρχαίος ελληνικός κόσμος μεταξύ Ανατολής και Δύσης

(8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα επιδιώκει να σχηματίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες μια συνολική εικόνα για τον αρχαίο κόσμο της Ανατολής (Εγγύς Ανατολή, Αίγυπτος, λαοί της Μεσογείου) και της Δύσης (Δυτική, Κεντρική και Κεντροανατολική Ευρώπη) κατά την προϊστορική περίοδο και την ελληνική αρχαιότητα και να εκτιμήσουν τη σημασία των συγκεκριμένων κοινωνιών για την ιστορία της ανθρωπότητας. Οι μαθητές/-ήτριες, εξετάζοντας τις ομοιότητες και διαφορές, τις συνέχειες και τομές αλλά και τις συνάφειες, τις αλληλεπιδράσεις και συναντήσεις των κοινωνιών και πολιτισμών με τις προϊστορικές κοινωνίες του Αιγαίου και τους αρχαίους Έλληνες, θα ιστορικοποιήσουν ζητήματα ετερότητας και πολιτισμικής διαφοράς και θα προβληματιστούν για τα στερεότυπα και τις αντιλήψεις για τους «άλλους» στο παρελθόν. Ειδική έμφαση δίνεται στο ζήτημα της πρόσληψης των λαών αυτών από τον ελληνικό κόσμο, στη σημασία της Μεσογείου ως κοινού ζωτικού χώρου επικοινωνίας πόρων και ιδεών στην αρχαιότητα και στην εξέταση της συμβολής των κοινωνιών της Ανατολής και της Δύσης στην ιστορική μνήμη του παρόντος.

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης**
Εισαγωγή στο γεωγραφικό και χρονολογικό πλαίσιο	Να κατανοήσουν το ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζονται και εξελίσσονται οι προϊστορικές κοινωνίες της Εγγύς Ανατολής, της Αιγύπτου, του ελλαδικού χώρου και της Κεντρικής – Δυτικής Ευρώπης. Να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών ιστορικών περιόδων αλλά και τη χρονική σχετικότητά τους (π.χ. η Εποχή του Χαλκού της Ανατολής ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ύστερη νεολιθική του ελλαδικού – βαλκανικού χώρου, η εποχή Σιδήρου της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης ταυτίζεται με την ελληνική αρχαιότητα της 1ης π.Χ. χιλιετίας).	Έννοιες του ιστορικού χρόνου (προϊστορία, Νεολιθική, Εποχή Χαλκού, Εποχή Σιδήρου, αρχαιότητα), Αίγυπτος, Εγγύς Ανατολή, Μεσοποταμία, Ευρώπη, ελλαδικός χώρος, Μεσόγειος, Αιγαίο, προϊστορικές κοινωνίες	χρόνος-χώρος, ιστορική σημαντικότητα, χρονολόγηση, ιστορική τομή	Μελέτη ιστορικών χαρτών που αποτυπώνουν τη γεωγραφική ανάπτυξη των διαφορετικών πολιτισμών και λαών της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου, της Ελλάδας – Βαλκανίων και της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης από τον νεολιθική εποχή (10.000 π.χ. περίπου) ως την 1η χιλιετία π.Χ. Μελέτη πολλαπλών ιστορικών χρονογραμμών που αποτυπώνουν τις βασικές ιστορικές περιόδους (Παλαιολιθική, Νεολιθική, Εποχή Χαλκού, Εποχή Σιδήρου, ιστορική αρχαιότητα) και τις διαφοροποιήσεις τους ανά γεωγραφικό χώρο (Αίγυπτος, Εγγύς Ανατολή, Ελλάδα-Βαλκάνια, Κεντρική και Δυτική Ευρώπη). Παρατήρηση και σχολιασμός των χρονικών διαφοροποιήσεων σε γεωγραφική κλίμακα. Καταιγισμός ιδεών μέσα από τον οποίο οι μαθητές/-ήτριες συνοψίζουν τις γνώσεις τους για τους αρχαίους πολιτισμούς στην Αίγυπτο, την Εγγύς Ανατολή, την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Δημιουργία τρίστηλου πίνακα με όσα γνωρίζουν, τις πτυχές της ιστορίας

				αυτών των λαών που αγνοούν και όσα θα ήθελαν να μάθουν. Συζήτηση για τους λόγους που οι λαοί και οι πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής και της προϊστορικής Ευρώπης δεν είναι ιδιαίτερα γνωστοί.
Οι προϊστορικές κοινωνίες της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου. Επιρροές και σχέσεις με την ανατολική Μεσόγειο.	Να διαμορφώσουν τη «μεγάλη εικόνα» για τις προϊστορικές κοινωνίες της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής. Να κατανοήσουν τα σημαντικά επιτεύγματα που σχετίζονται με τις προϊστορικές κοινωνίες της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής στους τομείς της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, της οικονομίας και του πολιτισμού. Να εκτιμήσουν τη συμβολή του γεωγραφικού παράγοντα στην αλλαγή των τρόπων παραγωγής από τον νομαδισμό και την τροφοσυλλογή στο παραγωγικό στάδιο.	Αιγύπτιοι, Σουμέριοι, Ασσύριοι, Χετταίοι, απολυταρχική θεοκρατία, βασίλεια, πόλεις – κράτη, Φαραώ, πυραμίδες, ζιγκουράτ, γραφή (ιερογλυφική, σφηνοειδής, ιδεογράμματη, συλλαβογράμ-ματη), γραφειοκρατία, Εύφορη Ημισέλινος, κεραμική, τροχός, μεταλλοτεχνία,	Χώρος, αιτίες και συνέπειες, ομοιότητα – διαφορά, αλλαγή – συνέχεια, ιστορική σημαντικότητα	Μελέτη σύντομων συνεκτικών αφηγήσεων για τις προϊστορικές κοινωνίες της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής και ανάλυση επιλεγμένων γραπτών και οπτικών πηγών (αναπαραστάσεις, αρχαιολογικά ευρήματα) για πολιτισμικά επιτεύγματα και πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις (η εμφάνιση του παραγωγικού σταδίου, τα αρδευτικά συστήματα, η ανακάλυψη της κεραμικής, η εξειδίκευση και η κοινωνική ιεραρχία, η γραφειοκρατία, η αστικοποίηση, η ανακάλυψη του τροχού, η μεταλλοτεχνία, το εμπόριο, τα αριθμητικά και ημερολογιακά συστήματα). Παρατήρηση χαρτών της Εύφορης Ημισελήνου και της Αιγύπτου που αποτυπώνουν την πυκνότητα των οικισμών σε σχέση με τα ποτάμια (Τίγρης, Ευφράτης, Νείλος) και συζητούν τη σημασία των υδάτινων πόρων για την ανάπτυξη της γεωργίας. Σχολιασμός της φράσης του Ηρόδοτου ότι η Αίγυπτος είναι «δώρο του Νείλου». Συζήτηση για το πώς οι περιβαλλοντικές διαφοροποιήσεις (εποχιακές πλημμύρες του Νείλου)

	Να ερμηνεύσουν τους παράγοντες που οδηγούν στην ανάδυση της κοινωνικής ιεραρχίας, της διαμόρφωσης πόλεων-κρατών, βασιλείων και απολυταρχικών καθεστώτων. Να εξηγήσουν την εμφάνιση αλλά και τη σημασία της γραφής για τις κοινωνίες της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής. Να συνοψίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών της Εποχής του Χαλκού στην Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή και να τα συσχετίσουν με τα δεδομένα και τις γνώσεις τους για το προϊστορικό Αιγαίο. Να εκτιμήσουν τη συμβολή των προϊστορικών κοινωνιών της Ανατολής στη ιστορία της ανθρωπότητας.	άρδευση, εργασιακός καταμερισμός, αστικοποίηση, εμπόριο, αριθμητικά και ημερολογιακά συστήματα, υλικός πολιτισμός, πολιτισμική αλληλεπίδραση		οδήγησαν σε διαφορετικές πολιτισμικές και πολιτικές εξελίξεις στις δύο περιοχές: απολυταρχική θεοκρατία στην Αίγυπτο, πόλεις – κράτη (αρχικά) και βασίλεια στην Μεσοποταμία. Μελέτη δευτερογενών ιστορικών πηγών σχετικά με το «φαινόμενο της Ουρούκ» και την αστικοποίηση που εμφανίζεται στη Μεσοποταμία στα τέλη της 4ης χιλιετίας. Μελέτη χαρτών, σχεδιαγραμμάτων και αναπαραστάσεων της πόλης και σύνδεση του φαινομένου με τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις (παραγωγικό στάδιο, εξειδίκευση της εργασίας) των κοινωνιών στην περιοχή. Σύγκριση με φαινόμενα εμφάνισης χαρακτηριστικών αστικοποίησης στο προϊστορικό Αιγαίο, την τρίτη και κυρίως τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές στις διαδικασίες διαμόρφωσης. Μελέτη οπτικών πηγών με αρχαιολογικά αντικείμενα και δευτερογενών πηγών για τις εμπορικές επαφές και τις αλληλεπιδράσεις της Αιγύπτου και της Συρίας – Μεσοποταμίας με το προϊστορικό Αιγαίο (ενδεικτικά: εμπόριο οψιανού, χαλκού και πολύτιμων πρώτων υλών, διάχυση μινωικής και μυκηναϊκής κεραμικής στην Αίγυπτο και αντίστροφα σπάνιων αντικειμένων

				της Ανατολής στην Ελλάδα, ομοιότητες στις τοιχογραφίες, αναδιανεμητικός ρόλος των ανακτόρων, επιγραφές Χετταίων που αναφέρονται στους Μυκηναίους, καλλιτεχνικά μοτίβα της Ανατολής στο μυκηναϊκό πολιτισμό, συστήματα γραφής). Σχολιασμός των οικονομικών διαδικασιών που διαμόρφωσαν αυτές τις επαφές και τη σημασία τους για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής και για εμάς στο παρόν. Μελέτη οπτικών πηγών με δείγματα ιερογλυφικής γραφής από την Αίγυπτο και σφηνοειδούς από τη Σουμερία (ιδεογράμματης, συλλαβογράμματης). Παρατήρηση της στήλης με τον κώδικα του Χαμουραμπί (18ος αι. π.Χ.) και μελέτη παραδειγμάτων από τους νόμους. Μελέτη αποσπασμάτων από το Έπος του Γκίλγκαμες. Συζήτηση για τις χρήσεις της γραφής (αρχεία, κατάλογοι, νόμοι, λογοτεχνία). Σύγκριση με τις χρήσεις της γραφής στις προϊστορικές κοινωνίες στο Αιγαίο της 2η χιλιετίας και της αρχαίας Ελλάδας των ιστορικών χρόνων. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με τις βασικές πρωτογενείς έννοιες και τα ιστορικά δεδομένα που επεξεργάστηκαν οι μαθητές στη συγκεκριμένη

				ενότητα. Συζήτηση και ερμηνεία για τα επιτεύγματα των συγκεκριμένων προϊστορικών κοινωνιών και το πόσο σημαντικά και καθοριστικά παραμένουν για τη ζωή τους στο παρόν.
Οι κοινωνίες της 1ης χιλιετίας π.Χ. της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου. Οι σχέσεις με τους αρχαίους Έλληνες.	Να διαμορφώσουν τη «μεγάλη εικόνα» για τις κοινωνίες της Αιγύπτου, της Εγγύς Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου της 1ης χιλιετίας. Να εκτιμήσουν την αλληλεπίδραση του ελληνικού κόσμου με τις κοινωνίες της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής στους τομείς της οικονομίας, της γραφής, της θρησκείας και της φιλοσοφίας και να ερμηνεύσουν τους λόγους και τα αποτελέσματα αυτών των σχέσεων. Να διερευνήσουν τη συμβολή που είχαν οι ελληνικές αποικίες και οι εμπορικοί σταθμοί της Μεσογείου στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση των	Αιγύπτιοι, Εβραίοι, Φοίνικες, Ασσύριοι, Βαβυλώνιοι, Μήδοι, Πέρσες, Λυδοί, Ανατολίζουσα τέχνη, αποικίες, φωνητική γραφή, περσικό κράτος, νομισματοκοπία, εμπόριο, υλικός πολιτισμός, πολιτισμική διαφορά, πολιτισμική αλληλεπίδραση	Αιτίες και συνέπειες, χώρος, ομοιότητα – διαφορά, ιστορική οπτική, ιστορική σημαντικότητα, αλλαγή – συνέχεια, ιστορική πηγή	Μελέτη σύντομων συνεκτικών αφηγήσεων για τις κοινωνίες της Αιγύπτου, της Εγγύς Ανατολής και της Μικράς Ασίας και ανάλυση επιλεγμένων γραπτών και οπτικών πηγών (αναπαραστάσεις, αρχαιολογικά ευρήματα) για την κοινωνική, πολιτική και οικονομική τους οργάνωση στην 1η χιλιετία π.Χ. Μελέτη χαρτών με τις αποικίες και τους εμπορικούς σταθμούς της Φοινίκης στη Μεσόγειο και σύγκριση με αντίστοιχους χάρτες των ελληνικών αποικιών. Εναλλακτικά: σύγκριση πινάκων με το φοινικικό και το ελληνικό αλφάβητο. Σχολιασμός της σημασίας του εμπορίου στην οικονομία της περιόδου, των ανταγωνισμών αλλά και των πολιτισμικών συναντήσεων των αρχαίων Ελλήνων με τους Φοίνικες. Έρευνα σε βιβλιογραφικές πηγές, στο διαδίκτυο και σε ιστότοπους μουσείων για δεδομένα και αρχαιολογικά ευρήματα σχετικά με τη λατρεία της φρυγικής θεάς Κυβέλης (είτε ως Κυβέλη, είτε ως Ρέα ή

	ελληνικών πόλεων-κρατών με τις κοινωνίες της Αιγύπτου και της Εγγύς Ανατολής σε οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Να εξετάσουν την εικόνα που είχαν διαμορφώσει οι Έλληνες για τους άλλους λαούς και πολιτισμούς και να προβληματιστούν για την απουσία γνώσεων για το αντίστροφο. Να προβληματιστούν για τις πολύπλοκες και αντιφατικές σχέσεις της Ελλάδας με τους Πέρσες από τον 6ο έως τον 4ο π.Χ. αιώνα και να τις αξιολογήσουν ως δείκτη των σύνθετων πολιτικών συνθηκών του αρχαίου κόσμου, της ατομικής δράσης και της συγκυρίας.			«Μητέρα των θεών») αρχικά στις πόλεις της Μικράς Ασίας (Έφεσος, Μίλητος) και αργότερα στην κυρίως Ελλάδα (π.χ. Θήβα). Συζήτηση για το ζήτημα των θρησκευτικών ανταλλαγών και επιρροών μεταξύ Ανατολής και αρχαίας Ελλάδας. Μελέτη οπτικών πηγών με τα πρώτα νομίσματα από τη Λυδία (7ος αιώνας π.Χ.) και των αντιστοίχων που εμφανίζονται αργότερα σε πόλεις της αρχαίας Ελλάδας. Σχολιασμός των λόγων που οι ελληνικές πόλεις-κράτη υιοθετούν και εξελίσσουν τη χρήση των κερματοφόρων νομισμάτων. Σύνδεση με το παρόν. Μελέτη αρχαιολογικών κειμένων για την «Ανατολίζουσα περίοδο» στην τέχνη (8ος – 7ος αιώνας π.Χ.). Έρευνα σε ιστοσελίδες μουσείων (π.χ. Εθνικό Αρχαιολογικό, Ολυμπίας, Δελφών), εντοπισμός συγκεκριμένων τεχνουργημάτων και παρατήρηση των επιρροών από την Ανατολή και την Αίγυπτο στις μορφές, τα θέματα, την τεχνοτροπία και τα σχήματα. Σχολιασμός των λόγων για τους οποίους οι αρχαιολόγοι ονόμασαν την τέχνη της περιόδου «ανατολίζουσα» και προτάσεις νέων ονομοτοδοτήσεων της περιόδου με ιστορικά επιχειρήματα.

				Σχέσεις Ελλήνων με Ανατολή. Η κατασκευή της ελληνικής οπτικής. Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Μελέτη αποσπασμάτων: α) ιστορίες του Ηροδότου, του Ξενοφώντα και του Κτησία (π.χ. Σαρδανάπαλος) και β) η πρόσληψη των «άλλων» στο αρχαίο δράμα (π.χ. «Πέρσες», «Ιφιγένεια εν Ταύροις»). Προβληματισμός για τους λόγους για τους οποίους οι αφηγήσεις τους είναι κυρίως αρνητικές και σύνδεση με το πλαίσιο συγγραφής των κειμένων και των προθέσεων των συγγραφέων. β. Επιδράσεις των λαών της Ανατολής στους Έλληνες (π.χ. φιλοσοφία και επιστημονικές γνώσεις με αφορμή το κείμενο «Η Ελλάδα και η Ανατολή» στον δικτυακό κόμβο «Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα», ή το επεισόδιο της σειράς «Animated φιλόσοφοι» με θέμα τον Πυθαγόρα τον Σάμιο και με έμφαση στα ταξίδια του στην Αίγυπτο και την Περσία. Συζήτηση για τα εξής θέματα: με ποιο τρόπο και σε ποιους τομείς επηρεάστηκαν οι Έλληνες των αποικιών από τις επιστημονικές γνώσεις της Ανατολής και της Αιγύπτου, καθώς και τις εμπειρίες των φιλοσόφων από τα ταξίδια στις χώρες αυτές. γ. Το νόημα και η εξέλιξη της έννοιας «βάρβαρος» στην Αρχαία Ελλάδα, αρχικά για τους ξένους-«αλλόγλωσσους» και αργότερα για τους ξένους λαούς εκτός των συνόρων του ελληνικού κόσμου που δεν

				μοιράζονται την ίδια πολιτική αντίληψη με τους Έλληνες (π.χ. Πέρσες), μέσα από τη μελέτη κειμένων της αρχαιοελληνικής γραμματείας (π.χ. Όμηρος, *Αγαμέμνονας* και *Πέρσες* του Αισχύλου, *Νεφέλες* και *Όρνιθες* του Αριστοφάνη, Ξενοφών). Συζήτηση για τους συνειρμούς και τις χρήσεις της έννοιας «βάρβαρος» σήμερα σε σχέση με τη διάκριση του «άλλου». δ. Οι σχέσεις Ελλήνων –Περσών την αρχαϊκή και κλασική εποχή (υποτέλεια αποικιών, Περσικοί πόλεμοι, συμμαχίες, επιγαμίες, χρηματοδοτήσεις, μισθοφόροι, εκστρατεία Μ. Αλέξανδρου). Έρευνα για τις περιπτώσεις πολιτικών που «μήδισαν» ή κατηγορήθηκαν ότι «μήδισαν». Ερμηνεία των συγκεκριμένων πράξεων και σχέσεων με τους Πέρσες στο πολιτικό πλαίσιο των ανταγωνισμών των πόλεων-κρατών.
Οι προϊστορικές κοινότητες της Ευρώπης (5η - 1η χιλιετία π.Χ.). Οι σχέσεις με τις προϊστορικές και αρχαίες κοινωνίες του Αιγαίου και της Ανατολής.	Να διαμορφώσουν τη «μεγάλη εικόνα» για τις προϊστορικές κοινωνίες Δυτικής, Κεντρικής και Κεντροανατολικής Ευρώπης (5η έως 1η χιλιετία π.Χ.). Να διερευνήσουν το φαινόμενο των μεγαλιθικών	Προϊστορικές κοινότητες, Νεολιθική, Εποχή χαλκού, Εποχή Σιδήρου, μεγαλιθικά μνημεία, μενχίρ, ντολμέν, Στόοουν Χέτζ,	Χώρος, αιτίες και συνέπειες, ομοιότητα – διαφορά, ιστορική οπτική, ιστορική σημαντικότητα, ενσυναίσθηση, πολυπρισματικότητα, ηθικές διαστάσεις	Μελέτη σύντομων συνεκτικών αφηγήσεων και οπτικού υλικού για τις προϊστορικές κοινωνίες της νεολιθικής εποχής, της Εποχής του Χαλκού και Σιδήρου στην Ευρώπη και επιλεγμένων δευτερογενών πηγών για ζητήματα σχετικά με την εμφάνιση του παραγωγικού σταδίου, της μεταλλοτεχνίας, της κοινωνικής οργάνωσης και της εξέλιξης του υλικού πολιτισμού. Συζήτηση για τις ομοιότητες και τις

	μνημείων, να το συνδέσουν με αντίστοιχα μεγάλα έργα στην ανατολική μεσόγειο, την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή και να ερμηνεύσουν τις κοινωνικές, ιδεολογικές και τεχνολογικές τους σημασιοδοτήσεις. Να διερευνήσουν τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις των προϊστορικών κοινωνιών της Δύσης με τους Έλληνες και τους άλλους λαούς της ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολή. Να εξετάσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής και ιδεολογικής συγκρότησης των Κελτών και των Σκυθών και να τα συγκρίνουν με τα γνωστά δεδομένα από τον ελληνικό κόσμο της 1ης χιλιετίας π.Χ. Να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις των οικονομικών και πολιτισμικών επιδράσεων ανάμεσα στις ελληνικές αποικίες, τους Ετρούσκους και	Κέλτες, θρακικά φύλα, Σκύθες, Ετρούσκοι, Ετρουρία, εμπόριο, σκυθικοί ταφικοί τύμβοι (Κουργκάν), αποικίες, εμπόριο, Μεσόγειος, υλικός πολιτισμός, πολιτισμική αλληλεπίδραση, πολιτισμική διαφορά, ετερότητα		διαφορές των συγκεκριμένων κοινοτήτων με τις χρονικά αντίστοιχες κοινωνίες στην Ανατολή και το προϊστορικό Αιγαίο για ζητήματα όπως η οικονομία, η αρχιτεκτονική, ο υλικός πολιτισμός και η κοινωνική οργάνωση. Παρατήρηση χαρτών με τη διασπορά των Μεγαλιθικών μνημείων στη Δύση (Αγγλία, Μάλτα, Σαρδηνία, Γαλλία) και μελέτη οπτικών πηγών με σχετικά παραδείγματα (τάφοι, ναοί, περίβολοι). Παρακολούθηση βίντεο για το Stonehedge με αρχαιολογικά δεδομένα ή και με εικονική περιήγηση. Σύγκριση με τα μεγάλα οικοδομικά έργα στην Ανατολή (πυραμίδες, ναοί, Ζιγκουράτ) και στο Αιγαίο (Κυκλώπεια τείχη) της 3ης και 2ης χιλιετίας π.Χ. Εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών. Συζήτηση για τις χρήσεις και τη σημασία των μεγαλιθικών μνημείων στην εποχή τους, τα προβλήματα ερμηνείας τους, την δυνατότητα κινητοποίησης μεγάλου εργατικού δυναμικού, τις τεχνογνωσίες της εποχής. Μελέτη χάρτη με τη διασπορά των ομάδων Κελτών στην Ευρώπη (από Ατλαντικό ως τα Καρπάθια, βόρεια Ιταλία, ιβηρική χερσόνησος). Συζήτηση για τις γνώσεις μας για τους Κέλτες από τις αφηγήσεις του Ηροδότου, τον Εκαταίο το Μιλήσιο και τους Ρωμαίους ιστορικούς

	τους Σκύθες. Να μελετήσουν τους τρόπους αναπαράστασης των «άλλων» της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης (Κέλτες, Σκύθες, Ετρούσκοι) και τα στερεότυπα που κατασκευάζονται μέσα από την απόκλισή τους από το ελληνορωμαϊκό πρότυπο, στην εποχή τους και στο παρόν.			που περιγράφουν τις συγκρούσεις μαζί τους. Καταγραφή στερεοτύπων και παρατήρηση του γνωστού ρωμαϊκού αγάλματος του «θνήσκοντα Γαλάτη». Παρακολούθηση βίντεο για τους Κέλτες με έμφαση στα αποσπάσματα που παρουσιάζουν αρχαιολογικά δεδομένα τα οποία εμπλουτίζουν τις γνώσεις για τον πραγματικό χαρακτήρα των διαφορετικών κοινωνιών των Κελτών. Διατύπωση ιστορικών συμπερασμάτων. Έρευνα στο διαδίκτυο, σε ιστοσελίδες μουσείων και στη δημόσια σφαίρα (π.χ. κινηματογραφικές ταινίες, κόμικ) για τις εικόνες και τις αναπαραστάσεις με τις οποίες παρουσιάζονται οι προϊστορικές κοινωνίες της Ευρώπης. Συζήτηση και ερμηνεία των δεδομένων. Μελέτη επιλεγμένων αποσπασμάτων από το Δ΄ βιβλίο της Ιστορίας τους Ηροδότου για τα ταφικά έθιμα των Σκυθών και τις πρακτικές ταφής των βασιλέων και των συγγενών τους σε τύμβους (κουργκάν). Σύγκριση με τα έθιμα ταφής στην Αρχαία Ελλάδα, και εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών. Διατύπωση απόψεων για την οπτική του Ηροδότου και κρίσεων σχετικά με τις ταφικές πρακτικές σε συνάρτηση με τις αντιλήψεις στο παρόν.

				Συζήτηση για τις επαφές Σκυθών και Ελλήνων, μετά από μελέτη πηγής από τον Ηρόδοτο για την ιστορία του Σκύλη από τη Σκυθία και τη σχέση του με την πόλη Βορυσθένη (Ολβία) στις εκβολές του Δνειπέρου. Εναλλακτικά: μελέτη δευτερογενών πηγών για τις πολεμικές συγκρούσεις των Σκυθών με τη Μακεδονία και τις εμπορικές σχέσεις με τις ελληνικές αποικίες, την κυρίως Ελλάδα και την Ανατολή. Παρατήρηση οπτικών πηγών με ευρήματα αρχαίας ελληνικής τέχνης αλλά και σκυθικής τέχνης από τους τάφους των φυλάρχων της Σκυθίας (κεραμική, κοσμήματα, χρυσά αντικείμενα μικτής «ελληνοσκυθικής» τεχνοτροπίας, π.χ. χρυσή επένδυση φαρέτρας με σκηνές από τη ζωή του Αχιλλέα, 4ος π.Χ. αι.). Δικτυακή επίσκεψη και έρευνα στο μουσείο Ερμιτάζ, ή άλλα μουσεία, με σχετικά εκθέματα. Συζήτηση και διατύπωση ιστορικών συμπερασμάτων: α. για τα διαφορετικά επίπεδα σχέσεων (πολεμικές, οικονομικές, πολιτισμικές) ανάμεσα στον ελληνικό κόσμο και τους Σκύθες, β. για τη σημασία του χρυσού στην σκυθική κοινωνία. Παρατήρηση χαρτών με την παρουσία των θρακικών φύλων στην Κεντροανατολική Ευρώπη και μελέτη πηγών (Όμηρος, μυθολογία, Ηρόδοτος) και

				βιβλιογραφίας για τη θέση τους στα όρια τους ελλαδικού χώρου, τα χαρακτηριστικά τους, τις ειρηνικές σχέσεις και πολεμικές συγκρούσεις των ελληνικών αποικιών και του Μακεδονικού βασιλείου με τους Θράκες. Παρατήρηση χάρτη για τη θέση των Ετρούσκων στην Ιταλία σε συνδυασμό με χάρτη των ελληνικών αποικιών στην νότια Ιταλία και Σικελία. Μελέτη δευτερογενών πηγών για τους πλουτοπαραγωγικούς στόχους των αποικιών (ορυχεία Τοσκάνης και Λατίου), τις οικονομικές και καλλιτεχνικές σχέσεις Ελλήνων και Ετρούσκων (εμπόριο, απομιμήσεις έργων τέχνης) και παρατήρηση αρχαιολογικών ευρημάτων από τους τάφους της Ετρουρίας. Συζήτηση για τα δίκτυα πολιτισμικών ανταλλαγών και τα κίνητρα όσων συμμετέχουν σε αυτά. Εναλλακτικά: σχολιασμός της περίπτωσης ενός αρχαιοελληνικού κρατήρα από το ετρουσκικό νεκροταφείο της Καιρέας με την πιο παλιά σωζόμενη υπογραφή αρχαίου Έλληνα αγγειοπλάστη (Αριστόνοθος), ο οποίος σύμφωνα με μια άποψη είχε εγκατασταθεί στην Ετρουρία. Συζήτηση για ανάλογα φαινόμενα στο παρόν με επαγγελματίες που αναζητούν εργασία σε άλλες χώρες. Σχολιασμός της άποψης ότι η οικονομική διείσδυση

				των Ελλήνων στη δυτική Μεσόγειο, στη Σικελία – νότια Ιταλία και στη Μαύρη Θάλασσα, υπερκέρασε τη γεωγραφική - αποικιακή τους εγκατάσταση και έφθανε στην ενδοχώρα αυτών των περιοχών. Άσκηση ενσυναίσθησης με θέμα τους φόβους, τα κίνητρα, τους τρόπους επικοινωνίας και τις εμπειρίες των αποίκων με τους γείτονες λαούς.
Μεσόγειος: Η κοινή θάλασσα και οι κληρονομιές της.	Να ερμηνεύσουν τη σημασία της Μεσογείου για την ανάπτυξη των πολιτισμικών επαφών στην αρχαιότητα και τις συναντήσεις Ανατολής και Δύσης. Να προβληματιστούν για τον βαθμό στον οποίο οι κατακτήσεις του Μ. Αλέξανδρου στην Ανατολή και των Ρωμαίων στη Δύση και Ανατολή αποτέλεσαν ιστορική τομή που άλλαξε την εικόνα του αρχαίου κόσμου και τις σχέσεις των κοινωνιών μεταξύ τους. Να εξετάσουν τις μνήμες και τις κληρονομιές των προϊστορικών και ιστορικών κοινωνιών Ανατολής και	Μεσόγειος, Ανατολή, Δύση, εμπόριο, ναυτιλία, αρχαία Μακεδονία, Ρώμη, πολιτισμική αλληλεπίδραση, οριενταλισμός, ευρωπαϊκή ταυτότητα	Χώρος, αιτίες και συνέπειες, ιστορική τομή, συνέχεια και αλλαγή, ιστορική σημαντικότητα	Παρατήρηση εικόνων με αναπαραστάσεις πλοίων σε αρχαιολογικά ευρήματα του προϊστορικού Αιγαίου, της Αιγύπτου, της Εγγύς Ανατολής, της αρχαίας Ελλάδας, Ετρουρίας και Φοινίκης. Συζήτηση για τη σημασία της θάλασσας και των υδάτινων πόρων (ποτάμια, λίμνες) στην ανάπτυξη της ναυτιλίας, της επικοινωνίας και στη διακίνηση των εμπορευμάτων, των πλουτοπαραγωγικών πόρων και των ιδεών στον αρχαίο κόσμο στην προϊστορία κι αρχαιότητα. Ανασκόπηση ιστορικών γνώσεων και μελέτη δευτερογενών ιστορικών πηγών για τη σημασία της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου, στην συνάντηση του αρχαίου κόσμου με την Εγγύς Ανατολή, και των κατακτήσεων των Ρωμαίων αντίστοιχα, στην ενοποίηση Δύσης και Ανατολής. Συζήτηση για τις αλλαγές που επέφεραν τα συγκεκριμένα γεγονότα στην εικόνα του κόσμου έως τότε, αλλά και τα αποτελέσματά τους ως σήμερα.

	Δύσης και να τις συνδέσουν με το παρόν.			Παρακολούθηση video και έρευνα σε βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές για την ανακάλυψη των πολιτισμών της Ανατολής, σε αντιδιαστολή με την ανακάλυψη των προϊστορικών κοινωνιών της Δύσης τον 19ο αιώνα στο πλαίσιο της συγκρότησης της επιστήμης της Αρχαιολογίας. Μελέτη πηγών και συζήτηση για το πώς η Δύση είδε τον εαυτό της (Δυτική Ευρώπη – Κεντρική Ευρώπη) και τους «άλλους» μέσα από τις οπτικές που αναπτύχθηκαν απέναντι στον κόσμο της Ανατολής (οριενταλισμός) και της αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης (διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας).

Θεματική Ενότητα 2: Η Ακρόπολη της Αθήνας - χρήσεις και σημασίες ενός μνημείου στον χρόνο (8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα δίνει στους μαθητές και τις μαθήτριες την ευκαιρία να διερευνήσουν τη «βιογραφία» της Ακρόπολης της Αθήνας και των μνημείων της από την προϊστορία ως τις μέρες μας μέσα από την επεξεργασία ιστορικών και αρχαιολογικών δεδομένων και να αποτιμήσουν κριτικά τη διαχρονική σημασία και τις συμβολικές χρήσεις που έχει αποκτήσει για τους Έλληνες και τον δυτικό πολιτισμό. Η θεματική ενότητα, εκτός από τα μεγάλα έργα του 5ου π.Χ. αιώνα, τον Παρθενώνα και την λατρευτική και πολιτική σημασία του θρησκευτικού κέντρου, εξετάζει τη διαχρονία του ιστορικού παλίμψηστου της Ακρόπολης, τις προσλήψεις της από τη δύση στους νεότερους χρόνους, τις πολιτικές οικειοποίησης

και τις νοηματοδοτήσεις από τους Έλληνες στο πλαίσιο της συγκρότησης του ελληνικού κράτους τον 19ο αιώνα. Τέλος, με αφορμή την Ακρόπολη οι μαθητές/τριες θα εξοικειωθούν με ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδεολογικής χρήσης του παρελθόντος.

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης**
Η Ακρόπολη στον χρόνο: από την προϊστορία στον 21ο αιώνα	Να αποκτήσουν μια συνεκτική ιστορική εικόνα της οικοδομικής δραστηριότητας στο λόφο της Ακρόπολης της Αθήνας και να την συνδέσουν με τις ευρύτερες ιστορικές τους γνώσεις για τις διαφορετικές περιόδους. Να διαπιστώσουν τις συνέχειες και τις τομές στη χρήση του χώρου και τις διαφοροποιήσεις που επέβαλαν η ιστορική και πολιτική συγκυρία (οικοδομικά προγράμματα, καταστροφές, πολιορκίες, πολιτικές επιλογές). Να διακρίνουν τις διαφορετικές φάσεις της ιστορίας της Ακρόπολης στο πέρασμα του χρόνου και τα αίτια που διαμόρφωσαν το ιστορικό της παλίμψηστο. Να τοποθετήσουν τη δημιουργία της	Ακρόπολη, μυκηναϊκή περίοδος, αρχαιότητα, Μεσαίωνας, νεότεροι χρόνοι, ανάκτορο, Παρθενώνας, Παναγία η Αθηνιώτισσα, τζαμί, διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς, υλικός πολιτισμός, ιστορικό παλίμψηστο	Χρόνος, αιτίες και συνέπειες, ιστορική σημαντικότητα, αλλαγή – συνέχεια, ηθική διάσταση, πολυπρισματικότητα, μνήμη, ιστορική τομή, ιστορική πηγή	Μελέτη της ιστορίας της Ακρόπολης. Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Μελέτη βιβλιογραφικών πηγών και οπτικοακουστικού υλικού για την ιστορία του λόγου της Ακρόπολης και συζήτηση για τη σπουδαιότητα κάποιων γεγονότων και ενεργειών, τον αντίκτυπό τους στον χώρο της Ακρόπολης και για τις συνέχειες και τις αλλαγές που παρατηρούνται στη χρήση του. β. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη για τις διαφορετικές σημασίες που είχαν για τους ανθρώπους κάθε εποχής τα διαφορετικά κτήρια, (ανάκτορα, αρχαίοι ναοί, πύργοι, τείχη, οχυρωματικά έργα, Παρθενώνας, βυζαντινός ναός, τζαμί, σπίτια) με εστίαση στη σπουδαιότητα, την αλλαγή στον χρόνο, τα αίτια και τις συνέπειες. γ. Καταγραφή ιστορικών επιχειρημάτων για το γεγονός ότι οι άνθρωποι που πέρασαν από την Ακρόπολη άφησαν τα ίχνη της παρουσίας τους στον λόφο.

	Ακρόπολης στη γραμμή του χρόνου σε σχέση με άλλα σημαντικά γεγονότα της Ιστορίας και να αξιολογήσουν τις πράξεις ατόμων και ομάδων που διαμόρφωσαν την ιστορία του λόφου. Να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορία της Ακρόπολης υπερβαίνει την ιστορία του κλασικού Παρθενώνα και να εκτιμήσουν την ευρύτερη ιστορικότητα του λόφου. Να προβληματιστούν για ζητήματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ιστορική τους διάσταση και τις διαφορετικές αντιλήψεις των ανθρώπων για την αξία του υλικού πολιτισμού στον χρόνο.			δ. Μελέτη ανά ομάδες πηγών για την Ακρόπολη (αρχαιολογικά ευρήματα, αρχαίες πηγές, περιηγητικά κείμενα, φιρμάνια, σχεδιαστικές αποτυπώσεις, φωτογραφίες κλπ.) και συζήτηση για τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και τις αποσιωπήσεις αυτών των πηγών. ε. Παρακολούθηση του βίντεο του Κώστα Γαβρά «Parthenon» που αποτυπώνει τις αλλαγές του Παρθενώνα στον χρόνο. Συζήτηση για τις διαφορετικές ανάγκες, ιδεολογίες, θρησκευτικές αντιλήψεις και φιλοσοφίες των ανθρώπων στο παρελθόν όπως αυτές εκδηλώθηκαν με αφορμή τον Παρθενώνα και διατύπωση ηθικών κρίσεων για τις πράξεις τους, λαμβάνοντας υπόψη το διαφορετικό κάθε φορά ιστορικό συγκείμενο. στ. Κατασκευή ψηφιακών χρονογραμμών με διαφορετικά θέματα από την ιστορία της Ακρόπολης: i. οικοδομική εξέλιξη του λόφου από την προϊστορία ως τις αρχές του 19ου αιώνα, ii. καταστροφές του χώρου της Ακρόπολης από επιδρομές, βομβαρδισμούς, ατυχήματα, iii. οικοδομική εξέλιξη, μετατροπές, καταστροφές και διαρπαγές των γλυπτών του Παρθενώνα (5ος π.Χ. – 19ος μ.Χ. αι.).
Ακρόπολη: οι ναοί, τα αναθήματα και	Να κατανοήσουν το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της δημιουργίας των	Ακρόπολη, Παρθενώνας,	χρόνος, ιστορική σημαντικότητα,	Η Ακρόπολη κατά τον 5ο αι. π.Χ. Ενδεικτικές δραστηριότητες:

οι πολιτικές χρήσεις ενός θρησκευτικού κέντρου	έργων της Ακρόπολης του 5ου π.Χ. αιώνα. Να συνδέσουν την αρχική δημιουργία του θρησκευτικού κέντρου της Ακρόπολης και την κατασκευή των μεγάλων έργων του 5ου αιώνα με τη λατρεία της πολιούχου της Αθήνας και άλλων χθόνιων θεοτήτων της πόλης. Να ερευνήσουν πώς συνδέεται η κατασκευή του Παρθενώνα και των άλλων ναών με τις πολιτικές του Περικλή. Να εξετάσουν τις λειτουργίες, τις χρήσεις και τη σημασία που είχε η Ακρόπολη και τα ιερά της για τους Αθηναίους στην αρχαιότητα. Να διερευνήσουν τις σκέψεις, τις αντιλήψεις, τον τρόπο ζωής και τις πρακτικές των ανθρώπων της εποχής μέσα από την τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και τα αναθήματα της Ακρόπολης.	Ερεχθείο, Προπύλαια, Αθηνά Νίκη, γλυπτική, αρχιτεκτονική, γλυπτός διάκοσμος, ζωφόρος, Παναθήναια, θρησκευτικό κέντρο, αναθήματα, κόρη, κούρος, υλικός πολιτισμός, καθημερινή ζωή, θρησκευτική ζωή	αιτίες και συνέπειες, ιστορική πηγή, συνέχεια και αλλαγή, ιστορική ενσυναίσθηση, πολυπρισματικότητα	α. Επίσκεψη στον Αρχαιολογικό χώρο και στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης (ΝΜΑ) ή/και μελέτη του διαθέσιμου εκπαιδευτικού υλικού στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (π.χ. «Μια μέρα στην Ακρόπολη με τα κείμενα του Πλουτάρχου και του Παυσανία»), στην ιστοσελίδα του υπουργείου Πολιτισμού «Οδυσσέας» και σε επιστημονικές βιβλιογραφικές πηγές για την κλασική Ακρόπολη και τα μνημεία της. Έρευνα ανά ομάδες με άξονες τα θέματα: το ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας των παλαιότερων ναών και των οικοδομημάτων του 5ου π.Χ. αιώνα (χρόνος, χρηματοδότηση), η αρχιτεκτονική, οι ρυθμοί και η γλυπτή διακόσμηση των κτηρίων, οι ιδιαιτερότητές τους, οι θεότητες που λατρεύονται, οι άλλες λειτουργίες των οικοδομημάτων. β. Μελέτη του ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού του Κέντρου μελέτης Ακρόπολης («Τα γλυπτά του Παρθενώνα: «28η Εκατομβιώνος. Μια μέρα με τη ζωφόρο του Παρθενώνα») που διατίθεται στην ιστοσελίδα του ΝΜΑ και αρχαιολογικές πηγές σχετικά με τη σημασία του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα και τη σύνδεση τη ζωφόρου του Παρθενώνα με την πολιτική της Αθήνας. Συζήτηση και παραγωγή ερμηνευτικού ιστορικού λόγου για τα εξής ζητήματα:

				i. Τα θέματα για τα αετώματα και τη ζωφόρο του Παρθενώνα και οι λόγοι επιλογής τους. ii. Οι ερμηνείες της ζωφόρου του Παρθενώνα από τους επιστήμονες, οι λόγοι και η σημασία της διαφοροποίησής τους. iii. Η σημασία, οι δυνατότητες και οι περιορισμοί της ζωφόρου του Παρθενώνα ως πηγής κατανόησης της πολιτικής και θρησκευτικής ιστορίας της αρχαίας Αθήνας. iv. Το νόημα που είχαν τα γλυπτά (θέματα, τεχνική) για τους ανθρώπους της κλασικής εποχής και για εμάς σήμερα. iv. Οι μαθητές σε ομάδες επιλέγουν ένα τμήμα της ζωφόρου του Παρθενώνα και κατασκευάζοντας το δικό τους ψηφιακό κόμικ δημιουργώντας διαλόγους και προσθέτοντας ήχους ή επιφωνήματα. v. Μελέτη πηγής σχετικά με τα ψηφισματικά ανάγλυφα που ανακαλύφθηκαν στις ανασκαφές της Ακρόπολης και αναφέρονται στις παροχές τιμών και προνομίων και σε συμφωνίες συμμαχίας και αλληλεγγύης. Οι μαθητές σχολιάζουν τη σύνδεση της Ακρόπολης με την εξωτερική πολιτική της Αθήνας. vi. Μελέτη ιστορικών πηγών (απόσπασμα από τις Ιστορίες του Ηροδότου σχετικά με το τέθριππο που αφιέρωσαν οι Αθηναίοι στην Ακρόπολη μετά από νίκη εναντίον των Βοιωτών και Χαλκιδέων, απόσπασμα από

				τον Πλούταρχο για τις αποφάσεις του Περικλή σε σχέση με την απασχόληση και το οικονομικό όφελος όλων των τάξεων των Αθηναίων πολιτών και επαγγελματιών στα οικοδομικά έργα της Ακρόπολης) και σχολιασμός των πολιτικών και συμβολικών χρήσεων που είχε η Ακρόπολη ήδη από τον 6ο π.Χ. αιώνα και της κοινωνικής πολιτικής του Περικλή με αφορμή τα μεγάλα έργα του 5ου αιώνα με θέματα-άξονες: οι οικονομικοί πόροι που άντλησε ο Περικλής για τα έργα αυτά (ταμείο Αθηναϊκής Συμμαχίας) και οι συνέπειες αυτής της πολιτικής επιλογής, οι επαγγελματικές ομάδες και οι ειδικότητες που απασχολήθηκαν στην Ακρόπολη, η απουσία αναφοράς στους δούλους. vii. Έρευνα ανά ομάδες αποσπασμάτων από δευτερογενείς πηγές και δεδομένων από την ιστοσελίδα του ΝΜΑ σχετικά με τα αναθήματα στα ιερά της Ακρόπολης. Σχολιασμός των αναγκών που κάλυπταν οι αρχαίοι Αθηναίοι με την προσφορά αναθημάτων και των υποδηλώσεών τους για τη θρησκευτική και κοινωνική ιστορία της αρχαϊκής και κλασικής Αθήνας. viii. Ομαδική ερευνητική εργασία εντοπισμού γλυπτών (κούροι, κόρες), χάλκινων και πήλινων αναθημάτων της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου από την Ακρόπολη. Παραγωγή ερμηνευτικών

				συλλογισμών σχετικά με τις πληροφορίες που παρέχουν τα αναθήματα για τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ανησυχίες των ανθρώπων εκείνης της εποχής. ix. Βιωματικές δραστηριότητες για κάποια από τα εξής θέματα: • Εάν ζούσατε εκείνη την εποχή ποιο θα ήταν το ανάθημά σας στην θεά Αθηνά; • Δημιουργήστε μια ιστορία που να μιλά είτε για τη ζωή ενός από τα απεικονιζόμενα πρόσωπα, είτε για το πώς μια κόρη ή ένας κούρος βρέθηκε στην Ακρόπολη. • Είσαι Αθηναίος ή Αθηναία και συμμετέχεις στις γιορτές των Παναθηναίων. Περίγραψε την εμπειρία σου. • Είσαι Αθηναίος τεχνίτης που συμμετέχεις στην κατασκευή ενός ναού. Περίγραψε μια ημέρα στην Ακρόπολη.
Η «ανακάλυψη» της Ακρόπολης (19ος –αιώνας)	Να διερευνήσουν τις συμβολικές, ιδεολογικές και δημόσιες χρήσεις της Ακρόπολης και των μνημείων την περίοδο πριν την ανάκαμψη του ενδιαφέροντος γι’ αυτήν και τον 19ο αιώνα. Να είναι ικανοί/-ές να αναγνωρίσουν τις διαφορετικές οπτικές και ερμηνείες για θέματα που απασχολούν την ιστορία της Ακρόπολης. Να κατανοήσουν το πλαίσιο και τις	Ακρόπολη, Παρθενώνας, μάρμαρα Παρθενώνα, ελληνική επανάσταση, περιηγητές, Αρχαιολογική Υπηρεσία, Αρχαιολογική Εταιρεία, Μουσείο	Αιτίες και συνέπειες, ομοιότητα – διαφορά, ιστορική οπτική, ιστορική σημαντικότητα, πολυπρισματικότητα, ηθική διάσταση, ιστορική τομή	Μελέτη πηγών για τους περιηγητές που επισκέπτονται την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα και τις σχεδιαστικές αποτυπώσεις των μνημείων (π.χ. υλικό στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη «Travelogues. Με το βλέμμα των Περιηγητών»). Συζήτηση και σχολιασμός του ενδιαφέροντος που αναπτύσσεται για τις ελληνικές αρχαιότητες και τη σημασία τους για τους ευρωπαίους περιηγητές.

	συνθήκες ανακάλυψης στα νεότερα χρόνια της Ακρόπολης ως σημαντικού τόπου της αρχαίας ιστορίας. Να μελετήσουν τις χρήσεις και την πρόσληψη της Ακρόπολης από τους ξένους περιηγητές την περίοδο της Οθωμανοκρατίας και από τους Έλληνες τον 19ο αιώνα. Να κατανοήσουν την ιστορική τομή που συντελείται με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους στη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης και την αξιοποίηση του ως συμβολικού τόπου της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.	Ακρόπολης, Βρετανικό Μουσείο, εθνική ταυτότητα		Μελέτη πηγής για τις χρήσεις της Ακρόπολης πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και στον 19ο αιώνα (π.χ. φρούριο, κατοικίες, δεξαμενή, πυριτιδαποθήκη, προσωρινό μουσείο). Σχολιασμός και αξιολόγηση των επιλογών αυτών. Εντοπισμός και σύγκριση εικονιστικών πηγών με απεικονίσεις της Ακρόπολης πριν την Επανάσταση και σε όλο τον 19ο αιώνα και του αρχαιολογικού χώρου όπως διαμορφώθηκε μετά την απομάκρυνση όλων των ρωμαϊκών, βυζαντινών, φράγκικων και οθωμανικών αρχιτεκτονικών στοιχείων από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και την Αρχαιολογική Εταιρεία. Καταγραφή των αλλαγών και μελέτη βιβλιογραφικού αποσπάσματος που σχολιάζει την ιδεολογική χρήση της Ακρόπολης στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας.
Η σημασία της Ακρόπολης σήμερα	Να εξετάσουν τις πολλαπλές δημόσιες χρήσεις και τους συμβολισμούς της Ακρόπολης και των μνημείων της στο παρόν και να εκτιμήσουν τους λόγους για τους οποίους θεωρούνται σημαντικά για την Ελλάδα και την παγκόσμια ιστορία.	Ακρόπολη, αρχιτεκτονική, κλασικισμός, διαφήμιση, μάρμαρα Παρθενώνα,	αιτίες και συνέπειες, ομοιότητα – διαφορά, ιστορική σημαντικότητα, πολυπρισματικότη	Μελέτη της αισθητικής της *Ακρόπολης*. Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Μελέτη πηγής στην οποία αποτιμάται η αισθητική των ναών της Ακρόπολης στις μέρες μας και στη συνέχεια έρευνα και

	Να εξετάσουν το ζήτημα της επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα από ιστορική, αρχαιολογική, πολιτική και πολιτιστική σκοπιά. Να διερευνήσουν τους σύγχρονους προβληματισμούς που δημιουργούνται σε σχέση με τη σημασία και τις αξίες της Ακρόπολης στη δική τους ζωή στο παρόν. Να ευαισθητοποιηθούν για ζητήματα συντήρησης, προστασίας και αποκατάστασης των αρχαίων μνημείων και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.	Βρετανικό Μουσείο, Νέο Μουσείο Ακρόπολης, συντήρηση, αποκατάσταση, διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς, Μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς	τα, αλλαγή – συνέχεια, ηθική διάσταση, μνήμη	εντοπισμός απόψεων στον σύγχρονο δημόσιο λόγο (πολιτικών, αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, καλλιτεχνών, δημοσιογράφων) για τη σημασία της Ακρόπολης και των μνημείων της στο παρόν. Σχολιασμός αυτών των απόψεων ως σύγχρονων ιστορικών πηγών μέσα από την εξέταση της πρόθεσης των δημιουργών, του πλαισίου, του κοινού και της στόχευσής τους. β. Ο Παρθενώνας ως αρχιτεκτονικό πρότυπο: Έρευνα και εντοπισμός στη βιβλιογραφία και στο διαδίκτυο κτηρίων τα οποία θυμίζουν τον Παρθενώνα (π.χ. Ανώτατο Δικαστήριο ΗΠΑ, Μουσείο Πράδο, Γλυπτοθήκη Μονάχου). Οι μαθητές αναγνωρίζουν τα κοινά αρχιτεκτονικά στοιχεία ως προς το σχέδιο, την κάτοψη, στέγαση των κτηρίων, τα υλικά κατασκευής και εντοπίζουν τον χρόνο κατασκευής τους. Συζητούν γιατί υπάρχουν αυτές οι ομοιότητες. Τα συνδέουν με το ρεύμα του κλασικισμού στην αρχιτεκτονική (19ος αιώνας) και σχολιάζουν το κύρος και το συμβολισμό τέτοιων κτηρίων στο παρόν (μουσεία, τράπεζες, διοικητικά κτήρια). Τα γλυπτά του Παρθενώνα

				σήμερα/Διεκδικώντας την πολιτιστική κληρονομιά. Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Επισκόπηση του χρονικού της αρπαγής των γλυπτών του Παρθενώνα από τον Έλγιν και του χρονικού της ελληνικής διεκδίκησης για την επιστροφή των μαρμάρων στην Ελλάδα (αρχικά) και στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης (σήμερα) με παράλληλη μελέτη των επιχειρημάτων του Βρετανικού Μουσείου. β. Αγώνας επιχειρηματολογίας όπου οι μαθητές υποστηρίζουν τις 3 διαφορετικές απόψεις για τα μάρμαρα του Παρθενώνα: α. να παραμείνουν στο Βρετανικό Μουσείο μέσα από το οποίο ο αρχαίος κλασικός πολιτισμός γίνεται ευρύτερα γνωστός σε όλο τον κόσμο, β. να επιστραφούν στην Ελλάδα, να τοποθετηθούν στο ΝΜΑ ώστε το αρχαιολογικό σύνολο να αποκατασταθεί στην ολότητά του, γ. Να μείνουν στην ιδιοκτησία του Βρετανικού Μουσείου αλλά να παραχωρηθούν με «μακροχρόνιο δανεισμό» στην Ελλάδα. γ. Μελέτη βιβλιογραφικού αποσπάσματος στο οποίο η ιδιοκτησία των γλυπτών συνδέεται με τον βρετανικό πολιτισμικό ιμπεριαλισμό. Συζήτηση για τις μουσειακές

				συλλογές των μεγάλων ευρωπαϊκών μουσείων με αρχαιότητες από την Ελλάδα, την Ιταλία, την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή και σύνδεση με τις συλλεκτικές πολιτικές του 18ου και 19ου αιώνα (αγορά αρχαιοτήτων, υφαρπαγές, παράνομες και νόμιμες ανασκαφές, πολιτικές κατακτήσεις). Η αποκατάσταση των μνημείων της Ακρόπολης. Ενδεικτική δραστηριότητα: Παρακολούθηση αποσπασμάτων από το βίντεο για την αποκατάσταση των μνημείων στο λόφο της Ακρόπολης και μελέτη του εκπαιδευτικού φακέλου του ΝΜΑ «Αποκαταστάσεις αρχαίων μνημείων – Ακρόπολη» διαθέσιμο στο ψηφιακό αποθετήριο για την Ακρόπολη. Οι μαθητές: α. επιχειρηματολογούν για τη σημασία της αποκατάστασης των μνημείων της Ακρόπολης, β. σχολιάζουν το ευρύτερο πρόβλημα για τη συντήρηση και προστασία της αρχαιολογικής και ευρύτερης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα και γ. προτείνουν συγκεκριμένα παραδείγματα αποκατάστασης άλλων σημαντικών συνόλων/ μνημείων από την περιοχή τους και σχολιάζουν τη σημασία τους για την τοπική ιστορία. Οι χρήσεις της Ακρόπολης σήμερα.

				Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Μελέτη κειμένου του Γ. Σεφέρη “Πάντα πλήρη θεών” και παρατήρηση αφίσας από τις δραστηριότητες του εκπαιδευτικού Ομίλου «Τα ελληνικά μνημεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Ουνέσκο: το παράδειγμα της Ακρόπολης» με κολάζ διαφημίσεων και φωτογραφιών με φόντο την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα. Έρευνα και εντοπισμός σε βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές άλλων χρήσεων της Ακρόπολης (πολιτικές γελοιογραφίες, διαμαρτυρίες και ανάρτηση πανό, κινηματογραφικές ταινίες). Συζήτηση για τις πολλαπλές χρήσεις και τους συμβολισμούς του μνημείου στο παρόν και για τα διλήμματα που προκύπτουν σε συνάρτηση με τις χρήσεις στο παρελθόν. Αγώνας επιχειρηματολογίας με θέμα τη χρήση ή όχι του συγκεκριμένου αρχαιολογικού χώρου για πολιτικούς, εμπορικούς ή καλλιτεχνικούς σκοπούς. β. Δημιουργία video με θέμα: «Ο λόφος της Ακρόπολης στον 21ο αιώνα» με αξιοποίηση των δεδομένων που έχουν μελετηθεί στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα ή / και επιτόπια επίσκεψη με έρευνα (συνεντεύξεις) από τουρίστες, περίοικους,

				φύλακες αρχαιοτήτων. Παραγωγή ιστορικών ερμηνευτικών συλλογισμών και καταγραφή των κριτηρίων, των πηγών και των δεδομένων για την προετοιμασία του σεναρίου. Εναλλακτικά: Παραγωγή γραπτού ιστορικού λόγου με θέμα τη σημασία της Ακρόπολης σήμερα. Επιλογή μιας ιστορικής περιόδου ή ενός γεγονότος που αφορά τον λόφο της Ακρόπολης και τους ανθρώπους που έζησαν εκεί και παραγωγή ενός ιστορικού αφηγήματος (άρθρο σε περιοδικό, ταξιδιωτικό ημερολόγιο) ή δημιουργία ενός έργου τέχνης με θέμα που σχετίζεται με την Ακρόπολη. Αιτιολόγηση για το τι τους ενέπνευσε και γιατί το θεωρούν σημαντικό.

Θεματική ενότητα 3: Πόλεμοι στο όνομα του Θεού. Σταυροφορίες

(6-8 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα θέτει στο επίκεντρο της μελέτης τους θρησκευτικούς πολέμους του Μεσαίωνα, εστιάζοντας σε ένα πολυδιάστατο ιστορικό φαινόμενο, τις Σταυροφορίες. Διερευνώνται τα θρησκευτικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά αίτια των Σταυροφοριών, περιγράφεται η ανθρωπογεωγραφία των σταυροφορικών ομάδων και τα ιδιαίτερα κίνητρά τους, ενώ ερμηνεύονται οι συλλογικές στάσεις και συμπεριφορές που εκδηλώθηκαν. Φωτίζονται, επίσης, οι αλλαγές που οι Σταυροφορίες προκάλεσαν και οι επιπτώσεις που επέφεραν τόσο στο επίπεδο του σύντομου χρόνου και της συγκυρίας, όσο και στο επίπεδο του μακρού χρόνου στον πολιτικο-θρησκευτικό χάρτη και στις κοινωνίες της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Επιπρόσθετα, αναλύονται και ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της αμφιθυμίας των σχέσεων ανάμεσα στους χριστιανικούς κόσμους του Βυζαντίου και της Δύσης. Τέλος, μέσα από την πραγμάτευση αντιλήψεων, ιδεολογιών και πρακτικών που συνδέουν τη θρησκευτική πίστη με τον πόλεμο επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να ανακαλύψουν τις ιστορικές ρίζες ανάλογων αντιλήψεων, που επιβιώνουν ή αναβιώνουν στον σύγχρονο κόσμο.

Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες-προτάσεις αξιολόγησης**
Α΄ Σταυροφορία	Να αναζητήσουν τους θρησκευτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους για τους οποίους είχε μεγάλη απήχηση η πρόσκληση για μια χριστιανική πανστρατιά με σκοπό την ανάκτηση των Αγίων Τόπων.	Άγιοι Τόποι, σταυροφόρος, «σταυροφορία των χωρικών», προσκυνητές, άφεση αμαρτιών, άπιστοι, Ιερός Πόλεμος,	Ιστορική κατανόηση, ερμηνεία, ιστορική οπτική, σύντομος χρόνος-συγκυρία-μακρός χρόνος, ιστορική	Διαγράμμιση με κατάλληλο υπομνηματισμό στον χάρτη των διαδρομών που ακολούθησαν οι διάφορες σταυροφορικές ομάδες, από τις χώρες προέλευσής τους μέχρι τους τελικούς προορισμούς τους. Μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για τη σύνοδο του Κλερμόν. Ενδεικτικά: (α) ανάλυση

	Να ερμηνεύσουν την έκκληση για βοήθεια του βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού προς τον πάπα και τους ηγεμόνες της Δύσης στο πλαίσιο της συγκυρίας στην οποία βρισκόταν το βυζαντινό κράτος και να προβληματιστούν για τις άμεσες και μακροπρόθεσμες συνέπειες που είχε αυτή η έκκληση. Να αντιληφθούν τη συγκίνηση και το πάθος που προκαλούσε στους πληθυσμούς της Ευρώπης η ιδέα μιας χριστιανικής εκστρατείας για την ανακατάληψη των Αγίων Τόπων. Να συνεκτιμήσουν την εθνοτική, κοινωνική και πολιτισμική ποικιλομορφία των σταυροφορικών στρατευμάτων συνεξετάζοντας παράλληλα τις διαδρομές που επέλεξαν, τις αποστάσεις που διήνυσαν και τις συμπεριφορές που εκδήλωσαν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Να προβληματιστούν για την αγριότητα με την οποία αντιμετώπιζαν, σε πολλές περιπτώσεις, οι σταυροφόροι όχι μόνο τους μουσουλμανικούς	βασίλειο-ηγεμονία-κομητεία, ιπποτικά τάγματα, αντισημιτισμός, θρησκευτική μισαλλοδοξία	ενσυναίσθηση, αιτίες και συνέπειες, πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, πολυπρισματικό-τητα	και ερμηνεία του διαγγέλματος-πρόσκλησης του πάπα Ουρβανού Β’ στη σύνοδο του Κλερμόν (1095) με έμφαση στα στοιχεία εκείνα, λογικά και συγκινησιακά, με τα οποία είχε μεγάλη απήχηση τόσο στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις (ευγενείς, ανώτερος κλήρος, ιππότες) όσο και στα λαϊκά στρώματα, (β) παιχνίδι ρόλων: η τάξη χωρίζεται σε ομάδες που εκπροσωπούν την εκκλησιαστική ηγεσία, τους ευγενείς, τους ιππότες και τα κατώτερα λαϊκά στρώματα (χωρικοί και κάτοικοι των πόλεων). Καθεμία από αυτές τις ομάδες εκφράζει τον ενθουσιασμό της για την πρόταση του πάπα και εξηγεί τους δικούς της λόγους για τους οποίους έχει αποφασίσει να συμμετάσχει στη εκστρατεία. Μελέτη πρωτογενών πηγών. Ενδεικτικά: (α) μελέτη αποσπασμάτων από την *Αλεξιάδα* της Άννας Κομνηνής και συζήτηση για την εικόνα που είχαν σχηματίσει οι Βυζαντινοί για τους δυτικούς και για το σκεπτικό αξιοποίησής τους από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό, (β) μελέτη χρονικών της εποχής και εικονιστικών πηγών που αναφέρονται στην εθνοτική και κοινωνική σύσταση και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εκστρατευτικών σταυροφορικών στρατευμάτων. Ακολούθως, δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρικό θέμα «Σταυροφόροι», (γ) μελέτη δυτικών, εβραϊκών και αραβικών χρονικών που περιγράφουν την άλωση της Ιερουσαλήμ από τους σταυροφόρους. Ακολούθως, σύνταξη ιστορικής

	πληθυσμούς αλλά και τους χριστιανικούς και εβραϊκούς. Να εντοπίσουν τα λατινικά κράτη που δημιουργήθηκαν στη Μέση Ανατολή από τους σταυροφόρους και να εξηγήσουν τις ονομασίες που τους αποδόθηκαν (Βασίλειο της Ιερουσαλήμ, Ηγεμονία της Αντιόχειας, Κομητείες της Τρίπολης και της Έδεσσας). Να επισημάνουν τις συνέπειες που είχε στην οικονομία, στις κοινωνικές σχέσεις, στη δημογραφία και στη θρησκευτική ανθρωπογεωγραφία αφενός η ίδρυση λατινικών κρατών στη Μέση Ανατολή και αφετέρου η συστηματική οργάνωση προσκυνηματικών ταξιδιών από τη δυτική Ευρώπη. Να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους δημιουργήθηκαν τα ιπποτικά τάγματα των Ναϊτών και των Ιωαννιτών και τον ρόλο που έπαιζαν σε τοπική και περιφερειακή κλίμακα. Να προβληματιστούν και να συζητήσουν για τα αντισημιτικά στερεότυπα που οδήγησαν πολλές			αφήγησης που θα λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές οπτικές. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με τίτλο «Ονομασίες λατινικών κρατών». Μελέτη δευτερογενών πηγών με σκοπό τη δημιουργία ταξινομικού πίνακα με θέμα «Συνέπειες ίδρυσης λατινικών κρατών στη Μέση Ανατολή» (υποκατηγορίες: πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές). Χωρισμός της τάξης σε ομάδες και δημιουργία ψηφιακών παρουσιάσεων με θέματα σχετικά με τα ιπποτικά τάγματα των Ναϊτών και των Ιωαννιτών. Επιπρόσθετα, αναζήτηση των πολιτισμικών ιχνών που αυτά άφησαν στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου με έμφαση την Κύπρο, την Ρόδο και τη Μάλτα. Μετά από σύντομη ανασκόπηση για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων (ΠΣ Α΄ Λυκείου), συζήτηση για τις ρίζες του αντισημιτισμού με αφορμή τις σφαγές των εβραϊκών πληθυσμών από τους σταυροφόρους στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Εναλλακτικά, σύνθεση ψηφιακών εικονοκειμένων.

	ομάδες σταυροφόρων -και ειδικά τους πιο λαϊκούς- σε εκτεταμένες σφαγές των εβραϊκών πληθυσμών που έβρισκαν στο δρόμο τους στην κεντρική κυρίως Ευρώπη (παραποτάμιες πόλεις του Μάιντς, Σπάγερ, Βορμς, Κολονίας, Ρέγκενσμπουργκ, Πράγας κ.α.)			
Β΄ και Γ΄ Σταυροφορία	Να εντοπίσουν τα αίτια και τις αφορμές της Β΄ και Γ΄ Σταυροφορίας. Να κατανοήσουν και να εξηγήσουν την αντίδραση του ισλαμικού κόσμου και τις διαδικασίες που οδήγησαν στην ενοποίηση, οργάνωση και κινητοποίησή του. Να αντιληφθούν τους λόγους για τους οποίους ο Σαλαντίν αναδείχθηκε σε ηρωικό πρόσωπο του Ισλάμ, ο απόηχος του οποίου φθάνει μέχρι σήμερα.	Ιερός Πόλεμος (Τζιχάντ),	Ιστορική οπτική, ερμηνεία, ιστορική ενσυναίσθηση	Εντοπισμός σε θεματικό χάρτη των διαδρομών της Β΄ και Γ΄ Σταυροφορίας και συζήτηση για τα αίτια και τις αφορμές τους. Μελέτη αραβικών πηγών, όπως το Baha ad-Din Ibn Shaddad, οι οποίες αφηγούνται τα κατορθώματα του Σαλαντίν και περιγράφουν τον χαρακτήρα του. Συνεξέταση σύγχρονων μνημείων για αυτόν, όπως το γλυπτό στη Δαμασκό. Δημιουργία ψηφιακών παρουσιάσεων με θέμα «Σαλαντίν, ένας ήρωας του ισλαμικού κόσμου».
Σχέσεις Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και Λατινικών Κρατών: από το μεγάλο σχίσμα (1054) μέχρι την Άλωση της Κωνσταντινούπολης	Να εξηγήσουν τις στρατηγικές συμμαχίες αλλά και την αντιπαλότητα που ανέπτυξαν οι βυζαντινοί αυτοκράτορες με τους ηγέτες των σταυροφόρων στο πλαίσιο αφενός της αντιμετώπισης των ισλαμικών κρατών της περιοχής	Σχίσμα εκκλησιών, αντιλατινικό αίσθημα, οικονομικός ανταγωνισμός, στερεότυπα	Ερμηνεία, ιστορική οπτική, ιστορική ενσυναίσθηση	Εντοπισμός στον χάρτη της ανατολικής Μεσογείου του 12ου αιώνα των κρατών και των εμπορικών δρόμων, χερσαίων και θαλάσσιων. Μελέτη σχετικών δευτερογενών πηγών και συζήτηση με θέμα τις σχέσεις του Βυζαντίου με τα λατινικά κράτη της περιοχής.

(1204)	(Σελτζούκοι Τούρκοι, Αίγυπτος) και αφετέρου του μεταξύ τους ανταγωνισμού για οικονομική και πολιτική κυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο. Να επισημάνουν τα κύρια σημεία της θεολογικής διάστασης μεταξύ της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας. Να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τους παράγοντες που οδήγησαν τους Βυζαντινούς στη διαμόρφωση αντιλατινικής στάσης, τόσο μέσα από τις επαφές που ανέπτυξαν με τους σταυροφόρους, όσο και μετά την εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη εμπόρων από τις ιταλικές πόλεις της Βενετίας, της Πίζας και της Γένοβας.			Ανάλυση της επιστολής που απέστειλε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος στον Πατριάρχη Αντιόχειας Πέτρο, στην οποία περιέγραφε με αποστροφή τις λατρευτικές και διατροφικές συνήθειες των καθολικών. Μελέτη πρωτογενών πηγών-αποσπασμάτων από τα έργα της Άννας Κομνηνής, του Ιωάννη Κίνναμου και του Νικήτα Χωνιάτη, στα οποία περιγράφονται οι Λατίνοι έμποροι και σταυροφόροι. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «η εικόνα των Λατίνων στο Βυζάντιο».
Η Δ΄ Σταυροφορία και η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους (1204)	Να διερευνήσουν την πολιτική και οικονομική συγκυρία που έστρεψε τους σταυροφόρους προς την Κωνσταντινούπολη. Να αξιολογήσουν τις άμεσες και μακροπρόθεσμες πολιτικές συνέπειες που επέφερε η Άλωση στην εδαφική της ακεραιότητα και	Άλωση, Partitio Romaniae, «εξόριστα κράτη», λεηλασία	Ερμηνεία, σύντομος χρόνος-συγκυρία-μακρά διάρκεια	Συνεξέταση του χάρτη της σταυροφορικής πορείας και ιστοριογραφικών κειμένων που αναφέρονται στους λόγους –οικονομικούς, πολιτικούς και θρησκευτικούς- που οδήγησαν τους σταυροφόρους στην Κωνσταντινούπολη. Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «Τι οδήγησε στην Άλωση της Κωνσταντινούπολης από του Λατίνους;».

	τις εξωτερικές σχέσεις της. Να συζητήσουν για τις πολιτισμικές συνέπειες που είχε η εκτεταμένη λεηλασία καλλιτεχνικών έργων και θρησκευτικών κειμηλίων και η μεταφορά τους από την Κωνσταντινούπολη στην Ευρώπη.			Επισήμανση στον χάρτη αφενός των λατινικών κρατών που δημιουργήθηκαν μετά το 1204 (Λατινική Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης, Ηγεμονία της Αχαΐας, Δουκάτο των Αθηνών, Δουκάτο του Αιγαίου) και αφετέρου των βυζαντινών κρατών (Αυτοκρατορίες της Νίκαιας και της Τραπεζούντας και Δεσποτάτο της Ηπείρου). Δημιουργία ψηφιακής φωτογραφικής παρουσίασης με θέμα «Μια ανίερη λεηλασία: Βυζαντινοί θησαυροί στην Ευρώπη μετά την Άλωση του 1204». Αξιοποίηση ως ιστορικής πηγής του χρονικού του Γοδεφρείδου Βιλλεαρδουίνου.
Ο απόηχος των Σταυροφοριών στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο	Να μελετήσουν και να ερμηνεύσουν τους τρόπους με τους οποίους εντάχθηκε στην ιστορική κουλτούρα των λαών της δυτικής Ευρώπης η ιστορία των Σταυροφοριών. Να προβληματιστούν και να συζητήσουν για τις δημόσιες χρήσεις της ιστορίας των Σταυροφοριών από φανατικούς κύκλους τόσο στον χριστιανικό όσο στον ισλαμικό κόσμο. Να αναλύσουν, να διερευνήσουν και να συζητήσουν για την επίδραση των Σταυροφοριών στις σύγχρονες σχέσεις μεταξύ των θρησκειών και	Ρομαντισμός, ευρωπαϊκή ταυτότητα, διαθρησκευτικός διάλογος	Ιστορική κουλτούρα, ιστορική οπτική, οπτικοακουστικές πηγές, δημόσια ιστορία, μεταμνήμη	Οι Σταυροφορίες στην τέχνη. Χωρισμός των μαθητών και ομάδες και μελέτη έργων της ρομαντικής λογοτεχνίας και ζωγραφικής του 19ου αιώνα. Ενδεικτικά: (α) το μυθιστόρημα *Ιβανόης* του Ουόλτερ Σκοτ (1819) και (β) ο πίνακας *Είσοδος Σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη* του Ευγένιου Ντελακρουά (1840). Ακολούθως, δημιουργία παρουσιάσεων με θέμα «Ο απόηχος των Σταυροφοριών στη ρομαντική τέχνη τον 19ο αιώνα». Μετά από αναζήτηση στο διαδίκτυο, δημιουργία εννοιολογικού χάρτη ανάπτυξη πρότζεκτ με θέμα «Σταυροφορίες και θρησκευτική μισαλλοδοξία στον σύγχρονο κόσμο».

	των εκκλησιών.			Μετά από αναζήτηση στο διαδίκτυο δημοσιευμάτων και οπτικοακουστικού υλικού για τη συγγνώμη που ζήτησε ο πάπας Ιωάννης Παύλος Β’ προς τον αρχιεπίσκοπο Ελλάδας Χριστόδουλο (2001) και τον οικουμενικό πατριάρχη Βαρθολομαίο (2004) για τις ωμότητες των σταυροφόρων στο Βυζάντιο, να συζητήσουν για τις επιδράσεις που εξακολουθεί ασκεί η ιστορία των Σταυροφοριών στις σύγχρονες εκκλησιαστικές σχέσεις.

Θεματική Ενότητα 4: Πόλεις σε μετάβαση (Βενετοκρατία, Οθωμανική περίοδος, Ελληνικό κράτος)

(8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα εισάγει τους μαθητές και τις μαθήτριες στις ιστορικές έννοιες της συνέχειας, της μετάβασης και της αλλαγής, σε μια προσπάθεια κατανόησης της πολυπλοκότητας της ιστορίας και της λειτουργίας των ανθρώπινων κοινωνιών μέσα στον χρόνο. Στόχο έχει κυρίως να διερευνήσει τους όρους της συνύπαρξης αλλά και τις εντάσεις μεταξύ διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων, όπως οι ορθόδοξοι χριστιανοί, οι καθολικοί χριστιανοί, οι Εβραίοι και οι μουσουλμάνοι, μέσα από την καθημερινότητα και τις αλλαγές του αστικού τοπίου. Η θεματική ενότητα θα εστιάσει σε δύο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα πόλεων: το Ηράκλειο Κρήτης (για τη μετάβαση από τη Βενετοκρατία στην οθωμανική κυριαρχία) και τη Θεσσαλονίκη (για τη μετάβαση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην ελληνική επικράτεια).

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης**
Αστικά κέντρα και ιστορική αλλαγή	Να κατανοήσουν τις μορφές με τις οποίες αποτυπώνεται η ιστορική αλλαγή στο αστικό τοπίο. Να κατανοήσουν και να επισημάνουν τις ομοιότητες και διαφορές σε μορφές διοίκησης των πόλεων, οι οποίες εκφράζουν διαφορετικές πολιτικές και νοοτροπίες, και την επιρροή τους πάνω στους πληθυσμούς των περιοχών αυτών. Να διερευνήσουν και να αντιληφθούν τις επιπτώσεις της κατάκτησης και της συνακόλουθης ιστορικής μετάβασης στον αστικό χώρο, εντοπίζοντας αλλαγές και συνέχειες στη χρήση των	Δημόσια ιστορία Συλλογική μνήμη Αστικό τοπίο Τοπόσημα Πολεοδομικό σχέδιο	Χώρος, Αλλαγή, Μετάβαση, Αιτιότητα, Σημασία, Συνέπειες	Αναζήτηση φωτογραφιών της πόλης, όπου βρίσκεται στο σχολείο, από διαφορετικές εποχές και σύγκριση των όψεων του αστικού τοπίου. Συζήτηση σχετικά με τη σημασία των ορατών αλλαγών (αρχιτεκτονική, οικονομική ανάπτυξη, μεταφορές, τεχνολογικές αλλαγές κλπ.) και τον βαθμό στον οποίο αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν στην κατανόηση της ιστορικής αλλαγής. Με αφορμή παλιότερες φωτογραφίες του σχολείου ή κατοικιών τους οι μαθητές/-ήτριες συζητούν τις αλλαγές στην εκπαίδευση και την καθημερινή ζωή. Αναζήτηση φωτογραφιών της ίδιας εποχής (π.χ. Μεσοπόλεμος) από διαφορετικές πόλεις (π.χ. Τρίπολη και Φλώρινα) και συζήτηση σχετικά με το νόημα και την ερμηνεία των διαφορών. Τοπογραφικό διάγραμμα της πόλης και συζήτηση

	δημόσιων χώρων. Να παρακολουθήσουν και να συζητήσουν τις οικιστικές επεκτάσεις και τη διαμόρφωση του αστικού ιστού των πόλεων μέσα από την οικοδόμηση, αλλαγή χρήσης, συντήρηση ή καταστροφή δημόσιων και ιδιωτικών κτηρίων, εμβληματικών τοπόσημων των πόλεων. Να μελετήσουν στοιχεία της καθημερινότητας μέσα από πτυχές κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας και να επιχειρήσουν αναγωγές στη μεγάλη εικόνα: επαγγέλματα, δραστηριότητες, εκπαίδευση, πολιτισμός, τέχνη. Να παρακολουθήσουν, να καταγράψουν, να προβληματιστούν και να συζητήσουν πάνω στο θέμα της μνήμης και της δημόσιας			σχετικά με τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις σε συνοικίες με βάση τις οικονομικές δραστηριότητες, την εθνοτοπική καταγωγή και την κοινωνική τάξη. Βλ. Κοινωνικός Άτλας της Αθήνας. https://www.athenssocialatlas.gr/ Ιστορικός περίπατος στην πόλη (μπορεί να γίνει και διαδικτυακά και με ψηφιακό χάρτη) ώστε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/-τριες τις διαφορετικές ιστορικές φάσεις, τα γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή των κατοίκων στο παρελθόν και το κατά πόσο υπάρχει ζωντανή η μνήμη τους. Με βάση φωτογραφίες συνοικιών της πόλης σε διαφορετικές ιστορικές φάσεις να καταγράψουν καθημερινές ασχολίες επαγγελματιών και να συσχετίσουν τις διαφορές με τις οικονομικές εξελίξεις.

	ιστορίας με άξονα τα μνημεία της πόλης και τις τελετές μνήμης.			
Το Ηράκλειο της Κρήτης	Να κατανοήσουν την πολυεθνοτική, πολυθρησκευτική σύνθεση του Ηρακλείου (17ος -19ος αιώνας). Να αντιληφθούν τις αλλαγές που επέφερε στη ζωή των κατοίκων η διαδοχική ανάληψη της εξουσίας και η διοίκηση της πόλης από διάφορους κατακτητές, όπως οι Βενετοί και οι Οθωμανοί. Να διερευνήσουν τους όρους συνύπαρξης διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων, όπως οι ορθόδοξοι χριστιανοί, οι καθολικοί χριστιανοί, οι Εβραίοι και οι μουσουλμάνοι, μέσα από την καθημερινότητα και τις αλλαγές του αστικού τοπίου.	Ενετοκρατία οθωμανική κυριαρχία κάστρο/Κούλες ναοί τζαμιά λότζια ευγενείς λαϊκά στρώματα	Χώρος, Αλλαγή, Μετάβαση, Αιτιότητα, Σημασία, Συνέπειες, Νοηματοδότη ση χώρων, Ιστορική ενσυναίσθηση	Κατασκευή χρονογραμμής: α) με τις ενετικές και άλλες λατινικές κτήσεις στη Βαλκανική Χερσόνησο και τη Ν.Α. Μεσόγειο, β) με τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με το Ηράκλειο (από την πρώτη εγκατάσταση μέχρι σήμερα). Μελέτη χαρτογραφικών αποτυπώσεων του Χάνδακα κατά τον 15ο -17ο αιώνα. Αναζήτηση των διαφορετικών ονομασιών του Ηρακλείου από τον 17ο -19ο αι. Γιατί το Ηράκλειο ονομαζόταν Κάντια; Ενδεικτική δραστηριότητα: να αναζητήσετε τα ονόματα της πόλης του Ηρακλείου στο χρόνο και να τα σχολιάσετε (έχοντας υπόψη σας ότι, κατά καιρούς, ο λαός που κατακτούσε το Ηράκλειο άφηνε το δικό του στίγμα στην ιστορία του τόπου, αλλάζοντας το όνομα της πόλης). Μερικά από τα πιο σημαντικά ονόματα είναι τα εξής: Ηράκλειον, Ηράκλεια, Κάστρο, Rabdh-el-Khandaq, Χάνδαξ, Μεγάλο Κάστρο, Candida, Candia, Χώρα, Piazza,

	Να αντιληφθούν τη σημασία των δημόσιων χώρων ως τόπων συνάντησης, συναναστροφής και συνύπαρξης διαφορετικών - από κοινωνική ή θρησκευτική άποψη- ανθρώπων. Να προσεγγίσουν τα δημόσια μνημεία ως χώρους μνήμης και να κατανοήσουν την αξία τους ως στοιχείων της συνέχειας.	λατρεία τάξεις εθνο-θρησκευτικές ταυτότητες εξισλαμισμοί Πολιτιστική κληρονομιά		Kandiye, Ηράκλειο. Παιχνίδι ρόλων. Ας υποθέσουμε ότι είναι νύχτα, βρίσκεστε στην κρήνη Τζιγάντε και είστε: I. Μια νεαρή καμαριέρα, η Κατερίνα, που εργάζεται σε ευκατάστατο σπίτι της εποχής. II. Ένας νεαρός Κρητικός ευγενής, ο Εμμανουήλ, που συνομιλεί με έναν νεαρό Βενετό για τα προβλήματα της πόλης. III. Ένας εργαζόμενος σε ταρσανά του λιμανιού, ο Λουκάς, που εξηγεί σ’ έναν γείτονά του την ανάγκη ενίσχυσης του ενετικού στόλου υπό το φόβο του τούρκικου ναυτικού, ο οποίος όλο και συχνότερα πλέει ανοιχτά της πόλης. Μπορείτε να περιγράψετε με ζωηρά χρώματα, αναλαμβάνοντας το ρόλο του καθενός, πώς και γιατί βρεθήκατε εκεί, τι και ποιους είδατε, τι συνέβη στο διάστημα της παρουσίας σας στο δημόσιο αυτό χώρο και πώς αισθανθήκατε; Παρακολούθηση της μετατροπής χριστιανικών ναών σε τζαμιά και τη μετονομασία τους στο Ηράκλειο και συζήτηση για τις αλλαγές που σημειώνονται στους λατρευτικούς χώρους και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και δραστηριότητες κατά τη μετάβαση από την ενετική στην οθωμανική

				περίοδο. Αλλαγή και συνέχεια στα μνημεία του Ηρακλείου: το πολιτισμικό και κοινωνικό αποτύπωμα, η πρόσληψη και ο σεβασμός του. Η κρήνη του Μοροζίνι και οι ενετικές και οθωμανικές κρήνες του Ηρακλείου, η Λότζια, το Κάστρο (Κούλες). (Απόπειρες για την προστασία, την αλλαγή χρήσης, την κατεδάφιση ή την εξαφάνιση των μνημείων ως στοιχεία του κλίματος της εποχής). Μελέτη άρθρων της Σύμβασης της Χαλέπας η οποία παραχωρήθηκε από την Πύλη το φθινόπωρο του 1878 μετά από εξέγερση των χριστιανών Κρητών. Να βρείτε με ποιους τρόπους η Πύλη επιχείρησε να ελέγξει την παραγωγή νομοθετικού έργου της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών από τους χριστιανούς Κρήτες. Επιπλέον, να συζητήσετε με ποιο τρόπο θα μπορούσε να επηρεάσει την πολιτική και κοινωνική ζωή της πόλης του Ηρακλείου η πρόβλεψη του άρθρου 15. Το Ηράκλειο στον χρόνο: εικαστικές και λογοτεχνικές αναπαραστάσεις, φωτογραφικές αποτυπώσεις της πόλης στο χρόνο. Ενδεικτική δραστηριότητα: φωτογραφική έκθεση με

				λεζάντες από λογοτεχνικά έργα, που θα αναδεικνύει την εξέλιξη της πόλης και την πολυεθνοτική της σύνθεση.
Η Θεσσαλονίκη	Να γνωρίσουν τις διαδοχικές περιόδους της ιστορίας της πόλης από την οθωμανική κατάκτηση στην ένταξή της στο ελληνικό κράτος και μέχρι σήμερα. Να κατανοήσουν ότι η ένταξη σε διαφορετικές ενεργές θρησκευτικές κοινότητες επηρεάζει για κάθε εποχή τους τρόπους συμβίωσης και συνύπαρξης, αλλά και τις συγκρούσεις και τις αντιπαλότητες. Να μελετήσουν και να συζητήσουν τους τρόπους με τους οποίους συγκεκριμένα γεγονότα και ειδικές συνθήκες μέσα στο χρόνο επέδρασαν στη ζωή και τη φυσιογνωμία της πόλης.	Οθωμανική κυριαρχία Ενσωμάτωση της πόλης Στρατιά της Ανατολής Αντάντ Αποικιοκρατία Ολοκαύτωμα Γενοκτονία	Χώρος, Αλλαγή, Μετάβαση, Αιτιότητα, Σημασία, Συνέπειες, Διχασμένη μνήμη, Ιστορική ενσυναίσθηση	Κατασκευή χρονογραμμής με τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με τη Θεσσαλονίκη (από την ίδρυση της πόλης μέχρι σήμερα). Οθωμανική Θεσσαλονίκη: εντοπισμός κτιρίων που αποτελούν τοπόσημα της οθωμανικής περιόδου (χαμάμ, Γενί Τζαμί, Λευκός Πύργος κ.ά.), αναζήτηση πληροφοριών για την ιστορία τους και συζήτηση σχετικά με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη συντήρησή της. Αναζήτηση πηγών σχετικά με την εγκατάσταση των Σεφαραδιτών Εβραίων στην πόλη (1492-1500). Περιήγηση στις συλλογές του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης στον ιστότοπο: http://www.jmth.gr/ Οθωμανική Θεσσαλονίκη: αναζήτηση καρτ-ποστάλ που δείχνουν την καθημερινή ζωή των κατοίκων (αγορά, ψυχαγωγία, καφενεία κ.λπ.). Ενδεικτική δραστηριότητα: με βάση ιστορικές πηγές

		Γερμανική κατοχή Πολιτιστική κληρονομιά		να καταγράψετε με μορφή ημερολογίου ή επιστολής την καθημερινότητα και τους τρόπους ψυχαγωγίας ανθρώπων από διαφορετικές εθνο-θρησκευτικές κοινότητές της. Στατιστικά στοιχεία σχετικά με την εθνολογική σύνθεση της πόλης πριν και μετά την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος. Εντοπισμός των δημογραφικών και εθνολογικών μετασχηματισμών και συζήτηση για τα αίτια. Η Στρατιά της Ανατολής: αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητες της γαλλικής Στρατιάς της Ανατολής στη Θεσσαλονίκη (αρχαιολογικές ανασκαφές, έργα υποδομής κλπ.) και συζήτηση σχετικά με τις μορφές της αποικιοκρατικής συμπεριφοράς εκτός των αποικιών. Με ποιον τρόπο επηρέασε η παρουσία μισού εκατομμυρίου στρατιωτών την καθημερινότητα της ήδη πολυεθνικής πόλης (τομείς: υγεία, πολιτισμός, έργα υποδομών, κοινωνική ζωή, εμπόριο). Αναζήτηση φωτογραφιών που αποτυπώνουν τη σύνθεση των στρατευμάτων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη (1915-1918) -από Αφρική και Ασία- και

				δημοσιευμάτων στις ελληνικές εφημερίδες που εκφράζουν τη στάση των κατοίκων των κατοίκων. Συζήτηση για την πρόσληψη του φυλετικά «διαφορετικού» στην κοινωνία (βλ. τη σειρά: «Η Θεσσαλονίκη στον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο», εκδ. University Studio Press). Ενδεικτικές δραστηριότητες: α) Ατομικά ή κατά ομάδες να επιλέξετε μια από τις κυριαρχούσες πληθυσμιακές ομάδες στη Θεσσαλονίκη του 1917 και να την εκπροσωπήσετε με κάποιον/-α. Έπειτα να συζητήσετε για την παρουσία των συμμαχικών στρατευμάτων στην πόλη σας παίρνοντας θέση υπέρ ή κατά και σχολιάζοντας την τρέχουσα κατάσταση και τις επιπτώσεις της παρουσίας της Στρατιάς της Ανατολής στην πόλη. Να αξιοποιήσετε το φωτογραφικό υλικό που σας ταιριάζει. Ο καθένας-καθεμία θα έχει: όνομα, φύλο, εθνοτική ομάδα, γλώσσα, θρησκεία και επαγγελματική απασχόληση. β) Βρίσκεστε στη Θεσσαλονίκη την επόμενη ημέρα (1919): η πόλη είναι με τους νικητές, οι οποίοι συμπεριφέρθηκαν στον ντόπιο πληθυσμό σαν στρατός κατοχής. Μπορείτε να εκφράσετε τους φόβους, τις ελπίδες και τα συναισθήματά σας, μέσα από ένα πόστερ, μια επιστολή σε οικείους σας σε άλλη πόλη, ένα άρθρο στον ημερήσιο τύπο.

				Η πυρκαγιά του 1917: σύγκριση του πολεοδομικού σχεδίου της πόλης πριν και μετά την πυρκαγιά. Η Φεντερασιόν: εντοπισμός τεκμηρίων για τη δράση της οργάνωσης και συζήτηση σχετικά με τη μορφή του εργατικού κινήματος στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20ού αιώνα. Η εγκατάσταση των προσφύγων και η διαμόρφωση της Θεσσαλονίκης του μεσοπολέμου: αναζήτηση στοιχείων σχετικά με τις προσφυγικές συνοικίες. Επίσκεψη στον ιστότοπο του Ιστορικού Αρχείου Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς. http://www.iape.org.gr/index.php?lang=el Η γενοκτονία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής: εντοπισμός στον χάρτη τοπόσημων σχετικά με την εξόντωση των Εβραίων, αναζήτηση προφορικών μαρτυριών επιζώντων. Οι πόλεμοι της μνήμης: πώς θυμάται η Θεσσαλονίκη το παρελθόν της; Βανδαλισμοί μνημείων, ονοματοδοσίες: *Ζέιτενλικ, οδός Ντεσπεραί, Σαράιγ, Σέρβικο Αρχηγείο, Les Betes, Depot* (μνημονικοί τόποι, ονοματοδοσίες οδών στη

				Θεσσαλονίκη). Η διαχείριση της μνήμης και ο σεβασμός στην ιστορία της πόλης. Ενδεικτική δραστηριότητα: να αναζητήσετε την ιστορία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στον δημόσιο χώρο της πόλης. Η Θεσσαλονίκη μέσα στον χρόνο: εικαστικές, λογοτεχνικές, κινηματογραφικές αναπαραστάσεις και φωτογραφικές αποτυπώσεις της πόλης της Θεσσαλονίκης μέσα στον χρόνο. Ενδεικτική δραστηριότητα: να δημιουργήσετε ένα πόστερ/ αφίσα, στην οποία θα συνυπάρχουν τα διάφορα πρόσωπα της πόλης. Επιλέξτε ένα σύνθημα που θα περιλαμβάνει το πολυεθνοτικό παρελθόν της. Μπορεί να είναι σε ψηφιακή μορφή, εικαστική δημιουργία ή γκράφιτι.

Θεματική Ενότητα 5: Η Ελληνική Επανάσταση

(8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα στοχεύει σε μια πολύπλευρη προσέγγιση του μείζονος γεγονότος της νεότερης ελληνικής ιστορίας, ώστε να καταδειχτούν όχι μόνο τα στρατιωτικά γεγονότα αλλά και η συγκρότηση των πολιτικών/κρατικών θεσμών, οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί που επιφέρει το ίδιο το επαναστατικό γεγονός, οι οικονομικές διαστάσεις της πολεμικής αναμέτρησης και οι ιδεολογικές συνιστώσες των επαναστατικών διακηρύξεων. Επιδιώκει επίσης να εισαγάγει τους μαθητές και τις μαθήτριες στη συγκριτική σκέψη, ώστε να εντάξουν την Ελληνική Επανάσταση στο βαλκανικό και διεθνές της πλαίσιο και να κατανοήσουν τις διασυνδέσεις της με άλλα επαναστατικά κινήματα που εκδηλώνονται μέσα στην ίδια ιστορική συγκυρία. Τέλος, σε διαχρονικό επίπεδο, επιδιώκει να φέρει σε επαφή τους μαθητές και τις μαθήτριες με τους τρόπους αποτύπωσης και διάδοσης αυτού του ιστορικού γεγονότος μέσω της τέχνης, καθώς και με τη μνημόνευσή του από την επίσημη πολιτεία μέσα από πολιτικές επιλογές κατασκευής μνημείων και θέσπισης επετείων και τελετών μνήμης.

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς Δευτερογενείς**		**Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης**
Οι Επαναστάτες	Να εντοπίσουν τις κοινωνικές ομάδες που μετείχαν στην Ελληνική Επανάσταση και τον ρόλο που διαδραμάτισαν στην προετοιμασία, έναρξη και εξέλιξή της.	Εμφύλιοι πόλεμοι	Χώρος, Αλλαγή, Αιτιότητα,	Ο Αλή πασάς και η αυλή του: εντοπισμός των ονομάτων και των βιογραφικών στοιχείων επιφανών αγωνιστών που υπηρέτησαν στην αυλή του Αλή πασά. Συγκριτική αποτίμηση της δράσης τους μέσα στην Επανάσταση.

	Να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, να κατανοήσουν τη θέση τους μέσα στην πολυεθνοτική και πολυθρησκευτική Οθωμανική Αυτοκρατορία και να συζητήσουν σχετικά με τον ρόλο τους στην Ελληνική Επανάσταση. Να κατανοήσουν τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που προκαλεί η Ελληνική Επανάσταση. Να αντιληφθούν τις κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις των εμφυλίων πολέμων. Να προσεγγίσουν προσωπικότητες του αγώνα για την ανεξαρτησία ως παραδείγματα κοινωνικών μεταβάσεων.	Εθνική-κοινωνική Επανάσταση Προεστοί Φαναριώτες Αρματολοί Κλέφτες Φιλική Εταιρεία	Σημασία, Συνέπειες, Πηγή	Ο Καραϊσκάκης καταδικάστηκε το 1824 για προδοσία. Στη συνέχεια όμως, αφού αμνηστεύτηκε, μεταστράφηκε σε αρχιστράτηγο της Ρούμελης, πλήρως αφοσιωμένο στους σκοπούς της Επανάστασης. Να καταγραφεί μέσα από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές η μεταστροφή του Καραϊσκάκη. Ενδεικτικά: 1) «Η Προκήρυξις των εγκλημάτων του Καραϊσκάκη», Εφ. Ελληνικά Χρονικά 30, 12 Απριλίου 1824, 2) Αναφορά Καραϊσκάκη προς την ελληνική Διοίκηση 9 Νοεμ.1825, 3) Ο διάλογός του με τον Κιουταχή στις 9 Αυγούστου 1826 πάνω στο πλοίο του Δεριγνύ (βλ. Παπαρρηγόπουλος, Γεώργιος Καραϊσκάκης, σ. 79). Επιλεκτική ανάγνωση απομνημονευμάτων Κασομούλη, Κολοκοτρώνη και Μακρυγιάννη σε σχέση με εσωτερικές συγκρούσεις στη διάρκεια της Επανάστασης. Ένταξη των σχετικών χωρίων σε πίνακα και συγκριτική τους αποτίμηση. Σύνδεση με τα βιογραφικά στοιχεία των τριών προσώπων. Εκπόνηση ερευνητικού πρότζεκτ με τίτλο: «Φιλική Εταιρεία και τεκτονισμός», όπου θα εντοπιστούν και θα περιγραφούν τα τεκτονικά σύμβολα, οι αρχές του

	Να συζητήσουν σχετικά με τον ρόλο των γυναικών και εάν η Επανάσταση επηρέασε τις οικογενειακές σχέσεις και τη θέση της γυναίκας.			τεκτονισμού και τα δίκτυα των τεκτόνων που ενεπλάκησαν στην προετοιμασία της Επανάστασης. Προσομοίωση της σύγκρουσης στη Βουλή του 1844 μεταξύ ετεροχθόνων και αυτοχθόνων. Με βάση τα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής (στον ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων), να συγκροτηθούν: α) κατάλογος επιχειρημάτων των ετεροχθόνων και β) κατάλογος επιχειρημάτων των αυτοχθόνων, με βάση τα εξής ερωτήματα: 1) ποιες κοινωνικές ομάδες συνέβαλαν στην ελληνική ανεξαρτησία; 2) παίζει ρόλο ο τόπος καταγωγής για να θεωρηθεί κάποιος Έλληνας πολίτης; 3) ποιο έτος θεωρείται ότι σηματοδοτεί το τέλος της Επανάστασης και γιατί αυτή η απόφαση είναι σημαντική για το ελληνικό κράτος; Μελέτη δευτερογενών πηγών για την προσωπικότητα της Μπουμπουλίνας: Δ. Κόκκινος, Η ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, τ. Β΄, Αθήνα 1932, σ.159· Αν. Χατζηαργυρίου, Τα Σπετσιωτικά […], τ. Α΄, Αθήνα 1861, σ.25·Γ. Φίνλεϋ, Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, τ. Α΄, Αθήνα χ.χ.,σ.298. Έλληνες και Αρβανίτες: πόλεμος για κοινό σκοπό. Συζητήστε το θέμα της εθνικής συνείδησης,

				λαμβάνοντας υπόψη ότι τα πρακτικά των πρώτων συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων συντάσσονται σε ελληνικά και αρβανίτικα. Κατασκευή χρονογραμμής με τα σημαντικά στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα από τον Φεβρουάριο 1821 έως τη ναυμαχία του Ναβαρίνου.
Οι Φιλέλληνες	Να γνωρίσουν το πνευματικό και καλλιτεχνικό ρεύμα που εμπνέεται από τον θαυμασμό προς την αρχαία Ελλάδα (18ος αι.). Να εντοπίσουν τον ρόλο της αρχαιολογίας για τη γνωριμία του δυτικού κοινού με την αρχαία ελληνική τέχνη. Να κατανοήσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του φιλελληνισμού. Να κατανοήσουν γιατί δυτικοί	Μεγάλες Δυνάμεις Ρομαντισμός Διαφωτισμός Μεγάλη Περιήγηση (Grand Tour) Αρχαιοδίφες	Συνέπειες, Αλλαγή, Σημασία, Ιστορική ενσυναίσθηση	Είσαι Άγγλος περιηγητής που το 1790 ξεκινάς να κάνεις τη Μεγάλη Περιήγηση στη γεωγραφική περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που περιλαμβάνει την αρχαία Ελλάδα. Με ποια μεταφορικά μέσα θα κάνεις το ταξίδι και σε ποιους σταθμούς θα σταματήσεις; Γράψε μια σελίδα ημερολογίου από την επίσκεψή σου στην Αθήνα. Μελέτη λευκωμάτων και εκδόσεων από αρχαιολογικές ανασκαφές και αρχαιοδιφικές δραστηριότητες στην Ελλάδα (τέλη 18ου-αρχές 19ου αι.). Εντοπισμός σε δυτικά μουσεία αρχαιοτήτων που μεταφέρθηκαν στη Δύση εκείνη την εποχή. Στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης γαλλικά εργοστάσια κατασκεύασαν σερβίτσια από κεραμικά πιάτα με παραστάσεις από τον αγώνα για την

	διανοούμενοι, στρατιωτικοί κ.λπ. μετέχουν εθελοντικά στον ελληνικό αγώνα για την ανεξαρτησία. Να συζητήσουν για τη σύνδεση ανάμεσα στον φιλελληνισμό και τον ρομαντισμό. Να εντοπίσουν τις βασικές φιλελληνικές δράσεις. Να αντιληφθούν τον ρόλο των φιλελληνικών δράσεων στη διαμόρφωση της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην ελληνική ανεξαρτησία. Να συζητήσουν τον ρόλο της Ιεράς Συμμαχίας και των Μεγάλων Δυνάμεων στην εξέλιξη της Επανάστασης και στη δημιουργία του ελληνικού	Αρχαιότητες Μουσεία		ανεξαρτησία. Αναζητήστε εικόνες από τα πιάτα, καταγράψτε τις σκηνές που αναπαριστάνονται και συζητήστε σχετικά με το πώς ιστορικά γεγονότα (πόλεμοι, καταστροφές κ.λπ.) αποτελούν αντικείμενο εμπορευματοποίησης. Αναζήτηση των ονομάτων και βιογραφικών στοιχείων των Φιλελλήνων που φονεύτηκαν στη μάχη του Πέτα. Συζήτηση σχετικά με το επάγγελμά τους και τη χώρα προέλευσης. Ο αντίκτυπος της πτώσης του Μεσολογγίου (1826) στη δυτική κοινή γνώμη: ανάγνωση άρθρων από γαλλικές εφημερίδες που περιγράφουν την έξοδο (βλ. βιβλίο Δημάκη), αναζήτηση θεατρικών και λογοτεχνικών έργων που εμπνεύστηκαν από το γεγονός αυτό κ.λπ. Αγώνας Λόγων (Debate) σχετικά με τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου: οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και επιχειρηματολογούν, οι μεν ότι το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε χάρη στην επέμβαση των τριών δυνάμεων στο Ναβαρίνο, οι δε ότι οι Έλληνες επαναστάτες είχαν ήδη κερδίσει τον πόλεμο και επομένως η δημιουργία του κράτους αποτελούσε

	κράτους.			δικό τους επίτευγμα. Παιχνίδι ρόλων. Μαθητές υποδύονται διπλωμάτες των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, Αγγλίας, Ρωσίας και Γαλλίας και συζητούν σχετικά με το αν η Ελλάδα θα πρέπει να γίνει ανεξάρτητο κράτος.
Η οικοδόμηση του κράτους	Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τη διαδικασία δόμησης της κρατικής οντότητας κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Να διακρίνουν τα πρότυπα των κρατικών θεσμών και των Συνταγμάτων. Να αντιληφθούν την πολιτική σημασία της μετάβασης από την αυτοκρατορία στο έθνος-κράτος. Να εντοπίσουν τα βασικά στοιχεία της ιδιότητας του πολίτη όπως διαμορφώνονται στη διάρκεια της Επανάστασης.	Σύνταγμα Επιδαύρου «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» Ιδιότητα του πολίτη Έθνος-κράτος Εθνοσυνελεύσεις Διαφωτισμός	Αλλαγή, Σημασία, Αιτιότητα, Συνέπειες, Πηγή	Μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για τους διοικητικούς θεσμούς που δημιουργούνται μέσα στην Επανάσταση και συζήτηση σχετικά με τη μορφή του πολιτεύματος. Βλ. *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας* https://paligenesia.parliament.gr/ Η Αρχή της διάκρισης των εξουσιών στα Συντάγματα της Επανάστασης. Σύνδεση με τη σκέψη Γάλλων διαφωτιστών και αντίστοιχες προβλέψεις σε Συντάγματα της Γαλλικής Επανάστασης. Συζήτηση με βάση τα λόγια του Κολοκοτρώνη σχετικά με το τι σημαίνει Σύνταγμα: *Σύνταγμα θα ειπή να καθήσετε σείς οι γραμματισμένοι, οι καλαναθρεμμένοι εις μίαν αγκωνήν, καταφρονημένοι και αδύνατοι, και να εβγώ εγώ ο βλάχος και οι όμοιοί μου εις την μέσην. Ηξεύρομεν όμως ημείς να διοικήσωμεν;* (Ν. Δραγούμης,

				Ιστορικαί Αναμνήσεις, σ. 32). Εκπόνηση ερευνητικού πρότζεκτ με τίτλο: «Η ιδιότητα του πολίτη στα Συντάγματα της Επανάστασης». Το Βουλευτικό του Ναυπλίου: α) αναζήτηση στοιχείων για την ιστορία του κτηρίου, β) επίσκεψη στον ιστότοπο του ΕΙΕ ή της Βουλής με τα βιογραφικά στοιχεία των μελών του Βουλευτικού. Κατασκευή πίνακα με τα υπουργεία (γραμματείες) που συστήνονται μέσα στην Επανάσταση και σύγκριση με τα σημερινά.
Ελληνική Επανάσταση και Τέχνη	Να αντιληφθούν την ποικιλία των αποτυπώσεων της Ελληνικής Επανάστασης στην τέχνη (ελληνική και διεθνή). Να εντοπίσουν τις ομοιότητες και διαφορές στις μορφές παρουσίασης των ιστορικών γεγονότων της Επανάστασης, σε συνάρτηση με την εκάστοτε ιστορική συγκυρία της καλλιτεχνικής δημιουργίας.	Ιδεολογική χρήση της ιστορίας	Σημασία, Πηγή, Ηθικές διαστάσεις της ιστορίας	Αναζήτηση έργων Γάλλων ζωγράφων που εμπνέονται από την Ελληνική Επανάσταση και συζήτηση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους επέλεξαν να αναπαραστήσουν σκηνές από το συγκεκριμένο γεγονός ενόσω εξελισσόταν. Σύγκριση των ζωγραφικών έργων που εμπνέονται από την Ελληνική Επανάσταση των Βρυζάκη, Θεόφιλου και Εγγονόπουλου. Εντοπισμός ομοιοτήτων και διαφορών. Συζήτηση σχετικά με το ιστορικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τοποθετείται το έργο του καθενός και πώς συνδέεται με αυτό (και τη βιογραφία του κάθε ζωγράφου) η αναπαράσταση της Επανάστασης. Αποσπάσματα του έργο του Δ. Βυζάντιου «Βαβυλωνία» (1836). Συζήτηση πάνω στους

	Να προβληματιστούν σχετικά με τις ιδεολογικές χρήσεις της Ιστορίας από την Τέχνη. Να συζητήσουν εάν η Τέχνη αποτελεί πηγή για τη μελέτη των ιστορικών γεγονότων.			διαφορετικούς διαλεκτικούς τύπους της ελληνικής γλώσσας και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της εποχής. Το Εικοσιένα στον Κινηματογράφο. Επιλογή ταινιών από διαφορετικές περιόδους (Μεσοπόλεμος, δεκαετία 1950, απριλιανή δικτατορία) και συζήτηση σχετικά με τα στερεότυπα των αναπαραστάσεων και τις ιδεολογικές χρήσεις.
Η μνήμη της Επανάστασης	Να εντοπίσουν τους τρόπους με τους οποίους απομνημονεύτηκε και απομνημονεύεται η Ελληνική Επανάσταση. Να αντιληφθούν τη σημασία των εθνικών επετείων στη διαδικασία συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας. Να μελετήσουν τις αλλαγές στους συμβολισμούς της 25ης Μαρτίου στον 19ο και τον 20ο αιώνα. Να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της συλλογικής μνήμης με άξονα τις τελετές	Δημόσια ιστορία Συλλογική μνήμη Εθνική επέτειος Μνημεία Τελετές μνήμης	Συνέχεια, Σημασία, Πηγή	Επίσκεψη στη Λεωφόρο Ηρώων στο Πεδίο του Άρεως (ή αντίστοιχα στον Κήπο των Ηρώων στο Μεσολόγγι ή στους δημόσιους χώρους της πόλης σας π.χ. της Καλαμάτας). Καταγραφή των προτομών και δημιουργία καταλόγου. Εντοπισμός αγωνιστών της Επανάστασης των οποίων δεν υπάρχουν προτομές. Συζήτηση σχετικά με τους λόγους των απουσιών. Εκπόνηση ερευνητικού πρότζεκτ με τίτλο: πώς γιορτάζεται η 25η Μαρτίου στο σχολείο και τον δήμο μας (ερωτηματολόγια με μαθητές, συνεντεύξεις με καθηγητές κ.λπ.). Ποιοι είναι και ποιοι πρέπει να είναι οι στόχοι του εορτασμού; Παρακολούθηση επεισοδίου από το ιστορικό ντοκιμαντέρ «Χούντα είναι, θα περάσει» με θέμα τον εορτασμό από την απριλιανή δικτατορία των 150 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση. Κριτικός σχολιασμός των συμβόλων και των ιδεολογικών μηνυμάτων.

	μνήμης.			Αναζήτηση πανηγυρικών λόγων για την 25η Μαρτίου που εκφωνήθηκαν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών σε διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες (π.χ. τέλη 19ου, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, μετά τον Εμφύλιο κ.λπ.). Κριτική και συγκριτική ανάλυσή τους. Κατασκευή πόστερ/αφίσας/γκράφιτι/εικαστικού έργου με θέμα τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση.

Θεματική ενότητα 6: Η δημόσια υγεία στην Ευρώπη (19ος-20ός αι.) (8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα εισάγει τους μαθητές σε μιαν άγνωστη αλλά ενδιαφέρουσα και σημαντική προβληματική, αυτή της μελέτης της ιστορίας της υγείας, μέσα από την οποία η ιστορία της ιατρικής έρχεται σε «διάλογο» με την κοινωνική και πολιτισμική ιστορία, όπως και την ιστορία των ιδεών. Στο επίκεντρο της θεματικής ενότητας βρίσκεται η σταδιακή καθιέρωση των πολιτικών δημόσιας υγείας στην Ελλάδα και την Ευρώπη από τις αρχές του 19ου έως τα μέσα του 20ού αιώνα. Η θεματική ενότητα εξετάζει το σοβαρό πρόβλημα ενός πληθυσμού που νοσεί κατά τον 19ο αιώνα, την εξάπλωση των επιδημιών, τις κατακτήσεις της ιατρικής επιστήμης, τις εξελίξεις στην φαρμακευτική βιομηχανία, την καθιέρωση κρατικών πολιτικών αναφορικά με την υγεία, το κοινωνικό πρόβλημα των αναπήρων πολέμου και την εξάπλωση της ευγονικής. Τέλος, με αφορμή την θεματική ενότητα, οι μαθητές θα προβληματιστούν για την γενικότερη σχέση μεταξύ κοινωνίας και επιστήμης μέσα από την ιστορική οπτική.

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	Στόχοι Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	Ιστορικές Έννοιες Πρωτογενείς	Δευτερογενείς	Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης
Υγεία και κοινωνία στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα	Να συνδέσουν την κοινωνική ιστορία με την ιστορία της υγείας, τη δημογραφία και την κρατική πολιτική για τη δημόσια υγεία. Να κατανοήσουν την ιστορικότητα των διπόλων: υγεία /ασθένεια, φυσιολογικό/κανονικό, αποκλίνον/νοσηρό. Να συζητήσουν για τη σχέση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως και τη σχέση του κλίματος με τη νοσηρότητα. Να αναζητήσουν και να συζητήσουν συσχετίσεις ανάμεσα στις ασθένειες και την κοινωνική τάξη των ασθενών, τη διατροφή, τη θρησκεία, το μορφωτικό κεφάλαιο και το επάγγελμα. Να αξιολογήσουν την πρόοδο που έχει επέλθει στη βελτίωση της ατομικής υγιεινής και της	Καθαρό vs. Βρώμικο, Υγεία vs. ασθένεια-νόσος, Λοιμώδεις ασθένειες, Προσδόκιμο ζωής, Ενδημική νόσος, Επιδημία, Πανδημία, Θνησιμότητα, «Βιολογικοποίηση» του εγκλήματος	Αλλαγή, συνέχεια, αιτίες και συνέπειες, ιστορική σημαντικότητα, ιστορική ενσυναίσθηση, ηθική διάσταση της Ιστορίας	Περιήγηση σε ιστότοπους ευρωπαϊκών μουσείων ιατρικής ιστορίας, όπως των: Historical Medical Museum, Le musée des moulages, Musée d’Histoire de la médecine, Rijksmuseum Boerhaave, Russian Museum of Military Medicine, Μουσείο Ανδρέα Συγγρού. Και συζήτηση για τη σημαντικότητα των εκθεμάτων για τις κοινωνίες που συντηρούν τα μουσεία αυτά. Διατύπωση υποθέσεων για τα αίτια μιας ενδημικής νόσου, π.χ. της ελονοσίας, με αναφορές στον γεωγραφικό χώρο, στο κλίμα ή/και σε άλλους παράγοντες. Αναζήτηση στο διαδίκτυο ποικίλου υλικού τεκμηρίωσης (κείμενα ιστορίας της υγείας, στατιστικά στοιχεία, φωτογραφίες κ.ά.) για την πανδημία της γρίπης (influenza pandemic ή «ισπανική γρίπη») που ξέσπασε το 1918 και κόστισε τη ζωή το λιγότερο σε 22.000.000 ανθρώπους. Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Ανάπτυξη σχεδίου εργασίας: Οι μαθητές σε ομάδες αναλαμβάνουν να διερευνήσουν τα θέματα: i. ο κυριότερος φορέας διασποράς

	δημόσιας υγείας και στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής σε συνάρτηση με την αλματώδη εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης.			της ασθένειας και οι διαδρομές της, ii. Οι διαφοροποιήσεις κατά χώρα και κοινωνική τάξη ή πληθυσμιακή ομάδα, iii. Η απήχησή της στον Τύπο, τη λογοτεχνία και την τέχνη γενικότερα iv. Μελέτη δημογραφικών πινάκων και στοιχείων για το προσδόκιμο ζωής και τις αιτίες θανάτου σε διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες. Προϊόν του σχεδίου εργασίας: Σύνταξη σχετικής ιστορικής-ιατρικής έκθεσης. b. Διαθεματική δραστηριότητα με το μάθημα της Βιολογίας με θέμα την ανακάλυψη της πενικιλίνης και τον ρόλο της στη θεραπεία της σύφιλης που μάστιζε τον Δυτικό κόσμο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
Κράτος και δημόσια υγεία: η θεώρηση της υγείας ως εθνικού κεφαλαίου. Από την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό στο κράτος πρόνοιας και στα συστήματα υγείας.	Να διερευνήσουν την αναγκαιότητα, τον χαρακτήρα και την εξέλιξη των νοσοκομειακών θεσμών (Ευρώπη/ΗΠΑ/Ελλάδα). Ειδικότερα, να αναλύσουν τη μετάβαση από την πρακτική του εκτοπισμού ή της καραντίνας και του εγκλεισμού στο λοιμοκαθαρτήριο (19ος αι.) στην εισαγωγή για θεραπεία στα γενικά και ειδικά νοσοκομεία (20ός αι.).	Δημόσια υγεία, καραντίνα / λοιμοκαθαρτήριο, άσυλο ανιάτων, σανατόριο, αποϊδρυματοποίηση, κράτος πρόνοιας, σύστημα υγείας	Αιτίες και συνέπειες, Ηθική διάσταση της Ιστορίας, ιστορική οπτική	Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Συζήτηση για τις υποχρεώσεις που προκύπτουν σε άτομα, κοινωνικές ομάδες και κράτη, εφόσον η υγεία θεωρηθεί όχι μόνο ατομικό, αλλά και δημόσιο αγαθό. β. Διερεύνηση της ιστορικής πορείας τόπων εκτοπισμού ασθενών (π.χ. της Σπιναλόγκα στην Κρήτη). Ενδεικτικά ερωτήματα: (α) Ποιοι λόγοι δικαιολογούσαν την ύπαρξή τους; (β) Τι έχει αλλάξει σχετικά με το θέμα αυτό σήμερα, σε επίπεδο επιστημονικών εξελίξεων και νοοτροπιών; γ. Δημιουργία χρονολογίου με θέμα την ίδρυση υπουργείων υγείας στα ευρωπαϊκά κράτη και προβληματισμός για το νόημα αυτών των πολιτικών.

Η ανάπτυξη της ιατρικής επιστήμης στο πλαίσιο των νεωτερικών κρατών	Να εντοπίσουν τις κρίσιμες αλλαγές που επέφεραν οι επιστημονικές εξελίξεις στην ανάπτυξη της ιατρικής και να αξιολογήσουν τη σημαντικότητά τους για την ανθρωπότητα. Να συσχετίσουν τα κίνητρα των εθνικιστών και των ιμπεριαλιστών με τις προόδους στην ιατρική επιστήμη. Να εξηγήσουν γιατί οι φυλετικές θεωρίες έδωσαν ώθηση στις βιολογικές έρευνες.	Παστερίωση, Φυλετικές θεωρίες	Αλλαγή, συνέχεια, ιστορική σημαντικότητα, αιτίες και συνέπειες, ιστορική οπτική	Κατασκευή χρονογραμμής με τις ανακαλύψεις των σημαντικότερων εμβολίων και φαρμάκων. Αναζήτηση στοιχείων για τον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ κρατών και φαρμακευτικών εταιρειών στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Ενδεικτική δραστηριότητα: Μελέτη βιογραφιών σημαντικών γιατρών, παθολογοανατόμων και χημικών (ενδεικτικά: Έντουαρντ Τζένερ, Καρλ Βάρμπουργκ, Ρόναλντ Ρος, Τζων Σνόου, Ρούντολφ Βίρχοβ, Ρόμπερτ Κωχ, Λουί Παστέρ, Σαρλ Νικόλ), που πρωτοπορούν στην ιατρική έρευνα στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα και σύνταξη βιογραφικών σημειωμάτων, στα οποία θα συσχετίζονται οι ανακαλύψεις τους, με την εθνικότητα και την ιδεολογία τους. Συζήτηση για τα οφέλη που αποκόμισε η ανθρωπότητα από την παστερίωση του γάλακτος, αλλά και τις νέες θέσεις εργασίας που δημιούργησε η τεχνική αυτή. Έρευνα για στοιχεία που τεκμηριώνουν τον γαλλο-γερμανικό επιστημονικό ανταγωνισμό (ερευνητικά ιδρύματα Παστέρ και Κοχ) και συζήτηση για την εμπλοκή της επιστήμης στον εθνικό και αποικιοκρατικό ανταγωνισμό μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας.
Λοιμώδεις ασθένειες	Να διερευνήσουν, μέσω	Νοσογόνοι	Ιστορική	Ενδεικτικές δραστηριότητες:

και επιδημίες	ενδεικτικών περιπτώσεων: • τις σημαντικότερες ασθένειες (πανώλη, λέπρα, ασιατική χολέρα, ευλογιά, οστρακιά, φυματίωση, σύφιλη, τύφος, τυφοειδής πυρετός, ψώρα, λύσσα, ελονοσία, γρίπη κ.ά.), • τους νοσογόνους παράγοντες που τις προξενούσαν, • τους τρόπους μετάδοσής τους, • τις γενικότερες συνθήκες που διευκόλυναν τον επιπολασμό τους (περίοδοι σιτοδείας, κοινωνικο-οικονομικής αναταραχής, επαναστάσεων, πολέμου, μαζικών μετακινήσεων, πογκρόμ εναντίον Εβραίων), • τις κοινωνικές και οικονομικές τους συνέπειες, • τον τρόπο αντιμετώπισης ή θεραπείας τους. Να διερευνήσουν τη συσχέτιση ανάμεσα στη σωματική ασθένεια (φυματίωση) και στην ψυχική νόσο (τρέλα).	παράγοντες, Φυματίωση, Τρέλα, Άσυλο, Σωματική ασθένεια, Ψυχική νόσος, Διανοητική νόσος, Φτώχεια	ενσυναίσθηση, αιτίες και συνέπειες, ιστορική σημαντικότητα	α) Αναζήτηση στατιστικών για τη θνησιμότητα των λοιμωδών ασθενειών από διαφορετικές χώρες. Συγκρίσεις και εξαγωγή συμπερασμάτων για τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις. β) Συγκέντρωση περιγραφών για λοιμώδεις ασθένειες και επιδημίες που προέρχονται από την ελληνική και την παγκόσμια λογοτεχνία, το θέατρο και τον κινηματογράφο (π.χ., για τη θανατηφόρα φυματίωση: Τζων Κητς, *Ωδή σε ένα αηδόνι* (1819) και Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, *Έγκλημα και τιμωρία* (1866), περιγραφή του θανάτου της χήρας Κατερίνας Ιβάνοβα). γ) Διερεύνηση, ως ενδεικτικής περίπτωσης, της επιδημίας χολέρας στο Αμβούργο το 1892 που κόστισε 10.000 νεκρούς. δ) Αναζήτηση σε ηλεκτρονικά ιστορικά αρχεία δημοσιευμάτων της εποχής για την επιδημία που έπληξε τον ελλαδικό χώρο την περίοδο 1885-6. Σύνταξη ενός ιστοριογραφικού κειμένου με τίτλο «Μια επιδημία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα» με παραπομπές σε πρωτογενείς πηγές. ε) Ανάγνωση του αποσπάσματος από το μυθιστόρημα του γερμανού νομπελίστα αντιναζιστή συγγραφέα Χάινριχ Μπελ *Μπιλιάρδο στις εννιάμισι* (θάνατος ενός παιδιού πλούσιας οικογένειας από οστρακιά, που συμβαίνει τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα). Συζήτηση για την αιτία, τα συμπτώματα και τους τρόπους διάδοσης της

	Να διερευνήσουν και να συζητήσουν συσχετίσεις ανάμεσα στην ψυχική και διανοητική διαταραχή με τις δυσμενείς βιοτικές συνθήκες που επικρατούσαν.			ασθένειας και συσχέτισή τους με τους τρόπους πρόληψης σήμερα. Αναζήτηση στατιστικών στοιχείων για ασθενείς έγκλειστους σε άσυλα στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα (είδος ασθενειών, ηλικίες, κοινωνική τάξη κτλ.) και ποσοστιαία συσχέτισή τους με τον γενικό πληθυσμό. Ακολούθως, συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβάνονταν οι κοινωνίες αυτές τον εγκλεισμό σε άσυλα. Αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους αποτυπώνονται οι ασθένειες στη ζωγραφική της νεωτερικής περιόδου (17ος-19ος αιώνας). Ως μελέτη περίπτωσης μπορεί να επιλεγεί ο νορβηγός ζωγράφος Έντβαρτ Μουνχ.
Η συγκρότηση του ιατρικού σώματος στην Ελλάδα: από τους τσαρλατάνους και τους εμπειρικούς γιατρούς στους γιατρούς πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	Να συζητήσουν για την επιστημονική κατάρτιση και την εμπειρία των ανθρώπων που ασκούσαν το ιατρικό επάγγελμα ή προσέφεραν ιατρικές υπηρεσίες κατά το 19ο αιώνα στην Ελλάδα. Να συγκρίνουν με τα δεδομένα της σημερινής εποχής.	Τσαρλατάνοι, Εμπειρικοί γιατροί, Υγειονομικές δομές, Ελιξήριο, Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	Αλλαγή, συνέχεια	Ενδεικτικές δραστηριότητες: α. Αναζήτηση έργων ζωγραφικής στα οποία αποτυπώνεται η εξέλιξη στις μεθόδους και στις πρακτικές της ιατρικής εξέτασης. β. Αναζήτηση, στον ελληνικό κινηματογράφο, σκηνών που αναφέρονται στην άσκηση του επαγγέλματος του γιατρού, στη μεγάλη κοινωνική του καταξίωση, σε φάρμακα και θεραπείες του 19ου και του 20ού αι. γ. Αναζήτηση στον ελληνικό περιοδικό τύπο του τέλους του 19ου αιώνα ιατρικών δημοσιευμάτων και διαφημίσεων φαρμακευτικών ειδών και κατηγοριοποίησή

				τους ανάλογα με το είδος και τον θεραπευτικό σκοπό τους.
Η ατομική υγιεινή	Να συζητήσουν για τις αλλαγές στην καθημερινότητα των ανθρώπων, που επέφερε η σταδιακή αποδοχή της ανάγκης για βελτίωση των συνθηκών υγιεινής. Να αντιληφθούν τους νέους κανόνες και πρακτικές υγιεινής που εφαρμόστηκαν στην οικογένεια, το σχολείο, τον στρατό, το εργοστάσιο και τη γειτονιά.	Ατομική υγιεινή, Συνήθειες-πρακτικές	Αλλαγή, συνέχεια, ιστορική οπτική, αιτίες και συνέπειες, ιστορική ενσυναίσθηση	Αναζήτηση και επεξεργασία εικόνων, γραπτών κειμένων ή κινηματογραφικών σκηνών, που αφορούν συνήθειες και πρακτικές οικιακής ή δημόσιας καθαριότητας σε παλαιότερες εποχές και σύγκρισή τους, από τη σκοπιά της υγιεινής, με τα σημερινά δεδομένα. Αναζήτηση πρωτογενούς ιστορικού υλικού για την εσωτερική χωροθέτηση του οίκου και των λειτουργιών του στην πόλη και στο χωριό υπό το πρίσμα της υγιεινής.
Αναπηρία και αναπηρικό κίνημα στη μεσοπολεμική Ευρώπη	Να προβληματιστούν για το τεράστιο ηθικό, κοινωνικό και οικονομικό κόστος που είχαν: η παρουσία των εκατομμυρίων αναπήρων από τις μάχες του Α’ Π.Π., η κοινωνική περιθωριοποίηση και η επαιτεία των ανάπηρων βετεράνων, η συνακόλουθη πολεμική εναντίον του εθνικισμού και του μιλιταρισμού. Να αναζητήσουν τους λόγους της προσχώρησης μεγάλου μέρους γερμανών ανάπηρων βετεράνων στο Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα.	Αναπηρία, Βετεράνοι, Τραύμα, αναπηρικό κίνημα, μιλιταρισμός, εθνικισμός, εθνικοσοσιαλισμός	Ιστορική ενσυναίσθηση, Ηθική διάσταση της Ιστορίας, αιτίες και συνέπειες	Συζτηση για τις τραυματικές εμπειρίες και την εικόνα των αναπήρων από τις μάχες του Α΄ Π.Π. Ενδεικτική δραστηριότητα: Αναζήτηση όψεων της τραυματικής εμπειρίας των ανάπηρων βετεράνων στη φωτογραφία, τη ζωγραφική, τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο, τον Τύπο, το θέατρο κ.α., που έχουν ως θέμα τις επιπτώσεις του Α΄ Π.Π. και μάλιστα το πρόβλημα της αναπηρίας και της αντιμετώπισής της από το γερμανικό κράτος και την κοινωνία. Στη συνέχεια επιχειρήστε να αναλύσετε και να συγκρίνετε τα μηνύματα που εκπέμπουν. Πώς αντιμετωπίζονται οι ανάπηροι πολέμου; Συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους

				συγκρότησαν την αυτοεικόνα τους οι ανάπηροι βετεράνοι του Α’ Π.Π.: ήρωες, θύματα, δυνητικοί επαναστάτες; Ως αφετηρία μπορούν να χρησιμοποιηθούν φωτογραφίες-ντοκουμέντα ή άλλο συναφές τεκμηριωτικό υλικό.
Ο Ιανός της ευγονικής: θετική και αρνητική ευγονική	Να αναζητήσουν τους λόγους για τους οποίους δόθηκε έμφαση στον έλεγχο των γεννήσεων στα τέλη του 19ου αιώνα και κυριάρχησε ο λόγος περί εκφυλισμού. Να αναλύσουν τους λόγους για τους οποίους συγκεκριμένες ομάδες θεωρήθηκαν απειλή για την υγεία του έθνους ή της φυλής και μπήκαν στο στόχαστρο των ευγονιστών. Να συζητήσουν για τη σημασία της ευγονικής νομοθεσίας και να προβληματιστούν για τον ρόλο των διάφορων επιστημόνων (γιατρών, βιολόγων και νομικών), των θρησκευτικών και κοινωνικών φορέων στη διαμόρφωση και εφαρμογή της. Να αξιολογήσουν τις στοχεύσεις και τις προβλέψεις της ναζιστικής	Θετική ευγονική, Αρνητική ευγονική, Ευγονική νομοθεσία, Κληρονομικότητα, Βιολογικό κεφάλαιο του έθνους, Φυλετική υγιεινή, Κοινωνική παθογένεια, Εκφυλισμός, Προγαμιαίο πιστοποιητικό υγείας, Εθελούσια στείρωση, Καταναγκαστική στείρωση, Ευθανασία, Καταναγκαστική ευθανασία	Ηθική διάσταση της Ιστορίας, Αιτίες και συνέπειες, ιστορική οπτική, ιστορική ενσυναίσθηση	Συζήτηση για τους λόγους που η ευγονική απέκτησε ισχυρά ερείσματα σε όλους τους χώρους του κοινωνικού και ιδεολογικοπολιτικού φάσματος. Διερεύνηση των αιτίων που περιόρισαν τη δυναμική του ευγονικού κινήματος στις χώρες με ορθόδοξους και καθολικούς χριστιανικούς πληθυσμούς. Ενδεικτική δραστηριότητα: Μελέτη καταστατικών κειμένων του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού, στα οποία αποτυπώνονται οι θεμελιώσεις θέσεις του για την ευγονική. Ακολούθως, δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «Ναζισμός και ευγονική» και συζήτηση για το τι σημαίνει η αρνητική ευγονική να αποκτά νομική υπόσταση και κανονιστική ισχύ σε μια κοινωνία. Αναζήτηση των συνδέσεων μεταξύ αρνητικής ευγονικής και γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού. Συζήτηση για τις διαφορετικές απόψεις που εκφράστηκαν κατά περιόδους σχετικά με

	ευγονικής νομοθεσίας, καθώς και τις συνέπειες της υλοποίησής της. Να συζητήσουν για τις ποικίλες διαστάσεις του προβλήματος των εκτρώσεων.			επίμαχα ζητήματα, όπως η στείρωση, η ευθανασία, οι εκτρώσεις. Συσχέτιση των απόψεων με τις κοινωνικοπολιτικές συντεταγμένες και σκοπιμότητες των εκφραστών τους.

Θεματική Ενότητα 7: Η Ελλάδα των μεταναστών και των προσφύγων (19ος - 20ος αι.) (8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Στόχος της θεματικής ενότητας είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοήσουν τη διπλή εμπειρία της σύγχρονης Ελλάδας ως χώρας αποστολής οικονομικών μεταναστών από τα τέλη του 19ου αιώνα και υποδοχής προσφύγων στις αρχές του 20ού αιώνα (και κυρίως μετά το 1922). Ειδικότερα, επιδιώκεται να κατανοήσουν τις διεθνείς και εθνικές ιστορικές συνθήκες που ώθησαν –στην εκάστοτε συγκυρία- τους Έλληνες να μεταναστεύσουν κυρίως στις Η.Π.Α., σε χώρες της δυτικής Ευρώπης, την Αυστραλία και τον Καναδά από τα τέλη του 19ου αιώνα έως και κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και να συζητήσουν τις αιτίες, τις μορφές και τις συνέπειες της μετανάστευσής τους.

Στόχος είναι, επίσης, οι μαθητές και οι μαθήτριες να αντιληφθούν τη σύνθετη και μακροχρόνια διαδικασία της αποκατάστασης και ενσωμάτωσης των προσφύγων της Ανταλλαγής Πληθυσμών, τις σχέσεις των προσφύγων με τον γηγενή πληθυσμό, τις δραστηριότητες και πρωτοβουλίες που ανέλαβαν οι πρόσφυγες και τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και του πολιτισμού·τέλος, να προβληματιστούν για το προσφυγικό τραύμα του μικρασιατικού ελληνισμού, τόσο ατομικό όσο και συλλογικό, καθώς και για τις πολιτικές που ασκήθηκαν και τις πολιτισμικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της διατήρησης και της έκφρασης της προσφυγικής μνήμης και κουλτούρας.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: Η Ελλάδα των μεταναστών				
Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες-προτάσεις αξιολόγησης**
Η ευρωπαϊκή μετανάστευση προς τις Η.Π.Α. (μέσα 19ου αι.-1924)	Να περιγράψουν το διεθνές πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε η υπερπόντια μετανάστευση από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τον Μεσοπόλεμο. Να εντοπίσουν τις ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες γνώρισαν τις μεγαλύτερες μεταναστευτικές εκροές. Να γνωρίσουν τα μέσα και τους δρόμους της ευρωπαϊκής μετανάστευσης προς τον λεγόμενο «Νέο Κόσμο». Να αναζητήσουν τους λόγους για τους οποίους πολλοί κάτοικοι της Ευρώπης (κυρίως αγρότες) αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στις Η.Π.Α. από τα μέσα του 19ου αι. μέχρι τον Μεσοπόλεμο. Να αντιληφθούν τις συνέπειες της	Υπερπόντια Μετανάστευση, Νέος Κόσμος, οικονομική κρίση, Ταυτότητες, ‘the melting pot’ (= «το χωνευτήρι»)	Αιτίες και συνέπειες, ιστορική ερμηνεία, ιστορική οπτική, ενσυναίσθηση	Δημιουργία παράλληλων ιστορικών χρονογραμμών, στις οποίες σημειώνονται τα στρατιωτικά και διπλωματικά γεγονότα – διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά. Σήμανση στον χάρτη με διαφορετικό χρώμα των διαδρομών που διήνυσαν οι ευρωπαίοι μετανάστες από τα λιμάνια των χωρών τους μέχρι το Έλις Άιλαντ στις ΗΠΑ. Μελέτη ιστοριογραφικού κειμένου στο οποίο περιγράφονται τα βασικά αίτια της μετανάστευσης. Κατηγοριοποίησή τους και παρουσίασή τους σε πίνακα ή σχεδιάγραμμα. Σύνθεση διαγράμματος στο οποίο αποτυπώνεται η ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το ιρλανδικό παράδειγμα ως μελέτη περίπτωσης. Αναζήτηση στοιχείων (δημοσιευμάτων του ιρλανδικού τύπου της εποχής, φωτογραφιών, στατιστικών πινάκων, διαγραμμάτων κλπ.) σχετικά με τον μεγάλο λιμό που έπληξε την Ιρλανδία.

	μετανάστευσης τόσο για τις χώρες αποστολής όσο και για τη διαμόρφωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας και την οικονομική ανάπτυξη των Η.Π.Α.			Συμπληρωματικά, αναζήτηση εικόνων από την παρέλαση του Αγίου Πατρικίου σε πόλεις των ΗΠΑ. Συζήτηση για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ιρλανδικής μετανάστευσης και για τον τρόπο που αυτή έχει αποτυπωθεί στη σύγχρονη ταυτότητα των απογόνων των ιρλανδών μεταναστών. Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών και οι επιδιώξεις τους. Ως δραστηριότητα προτείνεται ενδεικτικά ερευνητική εργασία με θέμα «Η εικόνα του ιταλού μετανάστη στον αμερικανικό κινηματογράφο»: ανάλυση ταινιών μυθοπλασίας στον μεταπολεμικό αμερικανικό κινηματογράφο, που αναφέρονται στην προέλευση, τη δράση, τα σύμβολα, τη γλώσσα και τις σχέσεις με την πατρίδα του οργανωμένου εγκλήματος, π.χ. της ιταλικής μαφίας της Αμερικής. Βιωματική δραστηριότητα πάνω στην οικονομική διάσταση του μεταναστευτικού ταξιδιού: Ναυτιλιακός πράκτορας στο λιμάνι της Πάτρας συντάσσει και δημοσιεύει αγγελία σε εφημερίδα της εποχής, η οποία απευθύνεται σε όσους επιθυμούν να μεταναστεύσουν στην Αμερική (στην αγγελία πρέπει να αναφέρεται η διάρκεια, το κόστος, η κατηγορία θέσεων, το μέσο μεταφοράς, το φύλο, η ηλικία, το επάγγελμα κτλ., ενώ μπορεί να συνοδεύεται και από εικόνα του υπερωκεάνιου πλοίου). Οι μαθητές/τριες αναζητούν και αξιοποιούν πρωτογενές ιστορικό υλικό.

				Ανάλυση αυτοβιογραφικών κειμένων ανδρών και γυναικών μεταναστών διαφορετικής εθνικής προέλευσης και συζήτηση για τα βιώματα και τα συναισθήματά τους. Η διαμόρφωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας. Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α) Παιχνίδι ρόλων με θέμα την αμερικανική εθνική ταυτότητα: Ποιος είναι Αμερικανός; Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες, αναλαμβάνουν ρόλους μεταναστών από διαφορετικές χώρες της Ευρώπης και ανταλλάσουν επιχειρήματα ισχυριζόμενοι/ες γιατί είναι οι πραγματικοί «Αμερικανοί». (β) Συγκέντρωση πληροφοριών και εικονιστικού υλικού για το θεατρικό έργο του Israel Zangwill με τίτλο ‘The Melting Pot’ («το χωνευτήρι») (1908), το οποίο είναι εμπνευσμένο από την ιστορία ενός ρωσο-εβραίου μετανάστη στις Η.Π.Α. στις αρχές του 20ου αιώνα. Έκτοτε, ο τίτλος του έργου έχει καθιερωθεί ως δηλωτικός της διαδικασίας εθνικής ομογενοποίησης των μεταναστών που συνέρρευσαν στην Αμερική από διαφορετικά μέρη του κόσμου. Συζήτηση για τα χαρακτηριστικά της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας.
Η προπολεμική ελληνική μετανάστευση προς τις Η.Π.Α.	Να περιγράψουν την οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα στο τέλος του 19ου αιώνα (πτώχευση, υπεροχή αγροτικού τομέα, σταφιδικό ζήτημα).	Σταφιδική κρίση, πτώχευση, αμερικανικό όνειρο, «μπρούκλης»,	Αιτίες και συνέπειες, ενσυναίσθηση, προφορική ιστορία,	Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «Η ελληνική οικονομία στο τέλος του 19ου αιώνα». Έλληνες μετανάστες στην Αμερική. Ενδεικτικές δραστηριότητες:

	Να διερευνήσουν τους λόγους που ώθησαν τους Έλληνες να μεταναστεύσουν στις Η.Π.Α. Να εντοπίσουν τα ηλικιακά, έμφυλα και κοινωνικά χαρακτηριστικά των μεταναστών. Να αντιληφθούν τις συνέπειες της μετανάστευσης για την ελληνική κοινωνία και οικονομία στον βραχύ και στον μακρό ιστορικό χρόνο. Να παρακολουθήσουν την ανάπτυξη των ελληνοαμερικανικών κοινοτήτων και της ελληνοαμερικανικής ταυτότητας και να κατανοήσουν τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις τους. Να συζητήσουν πάνω στο περιεχόμενο των εννοιών «διασπορά» και «ομογένεια».	μεταναστευτικά στερεότυπα, έμβασμα, διασπορά, ομογενείς, πολιτικά δικαιώματα	οικογενειακή ιστορία, αρχειακή έρευνα, πολυτροπικότητα	(α) Χωρισμός της τάξης σε ομάδες, με κριτήριο την κοινωνική προέλευση ή και τα επαγγέλματα, και παιχνίδι ρόλων με θέμα «Γιατί θέλω να μεταναστεύσω στην Αμερική». (β) Αναζήτηση και συγκέντρωση πρωτογενούς υλικού (επιστολών, διαβατηρίων, φωτογραφιών, εμβασμάτων κτλ.) και σύνταξη βιογραφιών από μαθητές/τριες που έχουν προ-παππούδες ή προ-γιαγάδες ή άλλους συγγενείς που μετανάστευσαν στην Αμερική (σύνδεση με οικογενειακή ιστορία). (γ) Μελέτη ιστοριογραφικών κειμένων και οικογενειακής αλληλογραφίας και συζήτηση σχετικά με τη σημασία των εμβασμάτων των μεταναστών για την ελληνική αγροτική οικογένεια. (δ) Παρακολούθηση κινηματογραφικών ταινιών που αναφέρονται α. στις αιτίες της μετανάστευσης αλλά και τις νέες συνθήκες ζωής και επικοινωνίας που διαμορφώνονται (π.χ. Π. Βούλγαρη «Οι νύφες»). (ε) Προβολή της ταινίας του Αλέκου Σακελλάριου «Η θεία από το Σικάγο» (1957). Εντοπισμός των στοιχείων της αμερικανικής κουλτούρας που εισάγονται στην ελληνική οικογένεια και συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους επέδρασαν στην κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας οι ελληνο-αμερικανοί. (στ) Παρακολούθηση αποσπασμάτων από ελληνικές ταινίες μυθοπλασίας, όπου εμφανίζεται ο χαρακτήρας του «μπρούκλη». Συζήτηση για τον όρο και το στερεότυπο του πετυχημένου μετανάστη και το αμερικανικό όνειρο.

				Δραστηριότητα με βάση ελληνοαμερικανικές εφημερίδες του Μεσοπολέμου. Σύγκριση δύο αντίπαλων εφημερίδων και συζήτηση σχετικά με τις πολιτικές συγκρούσεις στο εσωτερικό της ελληνοαμερικανικής κοινότητας. «Διασπορά»: εννοιολογική προσέγγιση του όρου και συγκριτική περιγραφή του ιστορικού φαινομένου της διασποράς των Ελλήνων και των Εβραίων. Συζήτηση για τον όρο «ομογενής» με βάση το δίκαιο περί ιθαγένειας από την εποχή του Μεσοπολέμου μέχρι σήμερα. Συμπληρωματικά, συζήτηση για την ψήφο των μεταναστών: Έλληνες του εξωτερικού, ξένοι μετανάστες στην Ελλάδα. Μελέτη πηγών σχετικών με τις διαδικασίες μετανάστευσης των Ελλήνων στις ΗΠΑ. Επίσκεψη στην ιστοσελίδα-βάση δεδομένων του Ellis Island. Αρχειακή έρευνα με κριτήριο τα επώνυμα των μαθητών με προγόνους μετανάστες στην Αμερική, εμπλουτισμός της έρευνας με στοιχεία από οικογενειακά αρχεία (φωτογραφίες, επιστολές) ή συνεντεύξεις και σύνταξη ιστορικών αφηγηματικών κειμένων.
Μεταπολεμική ελληνική μετανάστευση προς τη Δυτική Ευρώπη,	Να περιγράψουν συνοπτικά το νέο μεταπολεμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η μετανάστευση από τις χώρες του ευρωπαϊκού	Ψυχρός Πόλεμος, ανοικοδόμηση Γερμανίας, διεθνείς	Αιτίες και συνέπειες, ενσυναίσθηση, πολυτροπικότητα,	Αναδρομή στο ΠΣ Ιστορίας της Α΄ Λυκείου και δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «Μεταπολεμική Ευρώπη».

την Αυστραλία και τον Καναδά	νότου στις βιομηχανικές της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης, καθώς και στην Αυστραλία και τον Καναδά. Να κατανοήσουν το διεθνές περιβάλλον διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών μέσω κρατικών και υπερκρατικών παρεμβάσεων. Να εντοπίσουν τα δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Να γνωρίσουν το θεσμικό πλαίσιο που προσδιόρισε την ελληνική μεταπολεμική μετανάστευση προς τις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες της Δύσης. Να αναζητήσουν τα ηλικιακά, κοινωνικά και έμφυλα χαρακτηριστικά των μεταναστών και να τα συγκρίνουν προς εκείνα της προπολεμικής μετανάστευσης. Να συζητήσουν για το περιεχόμενο του όρου «Γκασταρμπάιτερ» (Gastarbeiter= επισκέπτης εργάτης).	οργανισμοί μετανάστευσης, “Gastarbeiter” (γερμ. «επισκέπτης εργάτης»), παλιννόστηση	προφορική ιστορία, οικογενειακή ιστορία	Αποτύπωση στον χάρτη των μετακινήσεων των μεταναστών από τον ευρωπαϊκό νότο στον βορρά και στις άλλες ηπείρους. Έλληνες μετανάστες στη Γερμανία. Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α) Μελέτη στατιστικών στοιχείων για την ελληνική μετανάστευση στη Γερμανία (π.χ. αριθμός μεταναστών, περιοχές του ελλαδικού χώρου από τις οποίες προέρχονται, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, περιοχή εγκατάστασης, επαγγέλματα) και δημιουργία εννοιολογικού χάρτη. (β) Μελέτη επιλεγμένων άρθρων από τη διακρατική συμφωνία Ελλάδας-Γερμανίας για τη μετανάστευση και συζήτηση για: (1) τα κριτήρια και το θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης που υιοθετήθηκαν και (2) τις σκοπιμότητες των δύο κρατών. Η μετανάστευση στη λογοτεχνία και στο τραγούδι: Αναζήτηση στην πεζογραφία, την ποίηση και τη δισκογραφία της περιόδου τραγουδιών με θέμα τη μετανάστευση και τη δημιουργία θεματικής ψηφιακής βάσης με κριτήρια καταχώρισης-αναζήτησης π.χ. τον τόπο προέλευσης ή προορισμού, το φύλο, το επάγγελμα κτλ. Συζήτηση για τον όρο «Γκασταρμπάιτερ»/ Gastarbeiter (γερμ. «επισκέπτης εργάτης») και την στερεοτυπική εικόνα που διαμορφώθηκε για τους εργάτες αυτούς στην ελληνική και γερμανική

	Να αντιληφθούν τους λόγους για τους οποίους σταμάτησε η οικονομική μετανάστευση από την Ελλάδα περί το 1970. Να συζητήσουν σε ποιο βαθμό οι μετανάστες επιστρέφουν στην Ελλάδα και τους λόγους για τους οποίους επιλέγουν να εγκατασταθούν μόνιμα στη χώρα υποδοχής τους. Να κατανοήσουν το περιεχόμενο του όρου «παλιννόστηση».			κοινωνία. Αναζήτηση στο οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών/τριών ατόμων που υπήρξαν μεταπολεμικοί μετανάστες σε χώρες της Ευρώπης, στην Αυστραλία ή στον Καναδά ή παραμένουν και σήμερα εκεί. Πραγματοποίηση συνεντεύξεων (δια ζώσης ή από απόσταση) και παρουσίασή τους σε εκδήλωση του σχολείου με θέμα: «Έλληνες μετανάστες στα πέρατα της γης».

Β΄ ΜΕΡΟΣ: Η Ελλάδα των προσφύγων (1922-1940)				
Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες-προτάσεις αξιολόγησης**
Ιστορικό πλαίσιο: τα χρόνια των πολέμων και των συνθηκών (1912-1923)	Να επισημάνουν τα κύρια πολεμικά και διπλωματικά γεγονότα της περιόδου 1912-1923, τόσο στην περιοχή των Βαλκανίων και της Μικράς Ασίας όσο και σε διεθνές επίπεδο. Να αντιληφθούν τη ρευστότητα της περιόδου μέσα από τις διαρκείς	Εθνικοί ανταγωνισμοί, εθνικισμός, διπλωματία, εθνολογική σύσταση, εθνοτικές ομάδες, απογραφή πληθυσμού,	Βραχύς χρόνος, συγκυρία, αιτίες και συνέπειες	Οριοθέτηση του ιστορικού και πολιτικού πλαισίου των μεταναστευτικών ρευμάτων στα Βαλκάνια: Δημιουργία παράλληλων ιστορικών χρονογραμμών, στις οποίες σημειώνονται τα στρατιωτικά και διπλωματικά γεγονότα – διεθνή, βαλκανικά και εθνικά. Χρήση λογισμικού ιστορικών χαρτών και επισήμανση των συνοριακών μεταβολών κατά την

	αλλαγές των συνόρων. Να κατανοήσουν το εθνολογικό μωσαϊκό των Βαλκανίων και της Μικράς Ασίας μέχρι τους εθνικούς διαχωρισμούς που επιβλήθηκαν με τους πολέμους και τις συνθήκες ειρήνης. Να προβληματιστούν και να συζητήσουν για τις πολιτικές εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας που εφαρμόστηκαν στα Βαλκάνια, τη Μικρά Ασία και τον Πόντο λίγο πριν και μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.	εθνοκάθαρση, γενοκτονία		περίοδο 1912-1923. Σχολιασμός των μεταβολών σε συνάρτηση με τα πολιτικο-στρατιωτικά γεγονότα που σημειώθηκαν στις χρονογραμμές. Μελέτη εθνολογικού χάρτη και απογραφικών πηγών των Βαλκανίων της προ των Βαλκανικών Πολέμων περιόδου και δημιουργία παρουσίασης με θέμα «Πληθυσμοί στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία πριν από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Μελέτη ορισμών για τις έννοιες «εθνοκάθαρση» και «γενοκτονία», επεξεργασία πηγών και επισήμανση γεγονότων που εντάσσονται σε αυτές τις πολιτικές.
Το 1922 ως τομή στην ελληνική ιστορία	Να εξηγήσουν γιατί το «1922» η Σύμβαση της Λωζάννης και η Ανταλλαγή Πληθυσμών που επακολούθησε συνιστούν *τομή* στην ελληνική ιστορία.	Εθνική ιδεολογία, Μεγάλη Ιδέα, Μικρασιατική Καταστροφή, Ανταλλαγή Πληθυσμών, ξεριζωμός	Τομή, ιστορική οπτική	Μελέτη επιλεγμένων άρθρων της Σύμβασης της Λωζάννης και κριτική προσέγγιση των σκοπιμοτήτων που αυτή εξυπηρετούσε καθώς και των προβλημάτων που δημιουργούσε, άμεσα και μακροπρόθεσμα. Συζήτηση για τη λειτουργία της Μεγάλης Ιδέας ως εθνικής ιδεολογίας και ως αφετηρίας για την ανάπτυξη των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών του ελληνικού κράτους, σχεδόν από την ίδρυσή του μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ακολούθως, ανταλλαγή απόψεων για τον επαναπροσδιορισμό των στόχων της εξωτερικής πολιτικής του ελληνικού κράτους μετά την ενσωμάτωση των εκτός συνόρων ελληνικών πληθυσμών.

Η Ελλάδα των προσφύγων (1922-1940)	Να συνειδητοποιήσουν τη συνθετότητα και τις πολλαπλές διαστάσεις του προσφυγικού φαινομένου. Να περιγράψουν τις στερεοτυπικές εικόνες που διαμόρφωσαν οι πρόσφυγες για τους ντόπιους και αντίστροφα, να προβληματιστούν και να συζητήσουν (α) για το αν επιβιώνουν τέτοιου είδους στερεότυπα σήμερα και (β) για τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που προβάλλονται στο πλαίσιο των σύγχρονων μεταναστευτικών ρευμάτων. Να συγκρίνουν δημογραφικά δεδομένα σχετικά με την εθνολογική σύσταση των περιοχών της βόρειας Ελλάδας πριν και μετά την έλευση των προσφύγων. Να εκτιμήσουν τη συμβολή των εγχώριων και διεθνών εθελοντικών οργανώσεων στην περίθαλψη και υποστήριξη των προσφύγων, κυρίως κατά την πρώτη περίοδο της άφιξής τους στην Ελλάδα. Να γνωρίσουν και να αξιολογήσουν τις προσπάθειες του ελληνικού	Κοινωνική διαστρωμάτωση, αγροτική και αστική αποκατάσταση, δημογραφία, εθνική ομογενοποίηση, Νέες Χώρες, εθελοντικές οργανώσεις, στερεότυπα	Αιτίες και συνέπειες, ιστορική οπτική, πολυπρισματικότητα, ενσυναίσθηση, ηθική διάσταση	Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με θέμα «Οι πρόσφυγες της Ανταλλαγής Πληθυσμών». Υποθέματα: ▪ Προέλευση (π.χ. Μικρασιάτες, Πόντιοι, Ανατολικοθρακιώτες) ▪ Κοινωνική διαστρωμάτωση ▪ Εργασία ▪ Περιοχές και μορφές εγκατάστασης και αποκατάστασής τους (αστική και αγροτική) ▪ Δημογραφία ▪ Πολιτική και ιδεολογική τοποθέτηση ▪ Κοινωνικές σχέσεις (με τους ντόπιους πληθυσμούς αλλά και μεταξύ διαφορετικών προσφυγικών ομάδων) κτλ. Μετά από μελέτη μαρτυριών προσφύγων και δημοσιευμάτων εφημερίδων της εποχής, καταγραφή χαρακτηρισμών και αξιολογικών κρίσεων που αποκαλύπτουν τα στερεότυπα του πρόσφυγα και του ντόπιου. Σύγκριση με σύγχρονες συνθήκες και στάσεις απέναντι στους μετανάστες. Συζήτηση για το αν υπάρχουν ανάλογα στερεότυπα σήμερα. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην ελληνική επικράτεια. Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α) Δημιουργία στατιστικού διαγράμματος με την εξέλιξη της εθνολογικής σύστασης αστικών και αγροτικών περιοχών της βόρειας Ελλάδας και συζήτηση για τη συμβολή των προσφυγικών εγκαταστάσεων στην εθνική ομογενοποίησή των

	κράτους και της Κοινωνίας των Εθνών για την αποκατάσταση των προσφύγων.			λεγόμενων Νέων Χωρών. (β) Επεξεργασία θεμάτων σε ομάδες με θέματα (1) σύνταξη καταλόγων με εγχώριες και διεθνείς εθελοντικές οργανώσεις περίθαλψης προσφύγων και συγκέντρωση πληροφοριών και φωτογραφικού υλικού για τη δράση αυτών των ομάδων με σκοπό τη δημιουργία ψηφιακού λευκώματος, (2) οι προσπάθειες του ελληνικού κράτους και των διεθνών οργανισμών για την περίθαλψη και αποκατάσταση των προσφύγων.
Προσφυγικό τραύμα, ταυτότητα και μνήμη	Να κατανοήσουν με ψυχολογικούς και κοινωνικούς όρους τι σημαίνει «προσφυγικό τραύμα», πώς αυτό εκφράστηκε σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, πώς εξελίχθηκε σε πολιτισμικό και πώς μεταβιβάστηκε διαγενεακά μέχρι σήμερα. Να προβληματιστούν για τη διαμόρφωση και εξέλιξη της προσφυγικής ταυτότητας, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την πολυδιάστατη φύση της όσο και τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις. Να συζητήσουν για τη συγκρότηση της προσφυγικής μνήμης και τους τρόπους εξέλιξης και έκφρασής της μέσα από συλλογικές μορφές μνημόνευσης (επέτειοι, πολιτιστικοί	Προσφυγικό τραύμα, πολιτισμικό τραύμα, προσφυγική ταυτότητα, προσφυγικοί σύλλογοι, συλλογική μνήμη, καθήκον μνήμης, μνημεία, μνημονικοί τόποι, πολιτιστική κληρονομιά	Ιστορική οπτική, ενσυναίσθηση, πολυτροπικότητα, αρχειακή έρευνα, οικογενειακή ιστορία, βιογραφική ιστορία, προφορική ιστορία	Βιογραφίες προσφύγων. Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α)Σύνταξη μαθητικού καταλόγου στον οποίο θα καταγράφεται η οικογενειακή προέλευση των μαθητών σε βάθος τεσσάρων γενιών. Ακολούθως, δημιουργία εμπλουτισμένου διαδραστικού ψηφιακού χάρτη, στον οποίο θα επισημαίνονται οι τόποι καταγωγής των οικογενειών των μαθητών, οι πορείες που διήνυσαν, ενώ θα συμπληρώνονται με βιογραφικά στοιχεία και φωτογραφίες των προγόνων τους, τις οποίες θα έχουν ανασύρει από τα οικογενειακά τους αρχεία. (β) Δημιουργία οικογενειακού δέντρου με έμφαση στην τόπους καταγωγής των οικογενειών τους. Προσφυγική μνήμη. Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α) Σήμανση τοπογραφικού χάρτη της περιοχής του σχολείου με τοπωνύμια και οδωνυμικά, συνοικίες και μνημεία με προσφυγικό πρόσημο. Ακολούθως, συλλογή μαρτυριών και φωτογραφιών του μεσοπολέμου και δημιουργία

	σύλλογοι, μουσεία, εκδόσεις, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις). Να ανακαλύψουν πώς το προσφυγικό βίωμα και το τραύμα εκφράστηκε μέσα από τις διάφορες μορφές τέχνης (λογοτεχνία, εικαστικές τέχνες, κινηματογράφος, θέατρο, μουσική). Να αναπτύξουν αρχειακή συνείδηση και ευαισθησία για τη διάσωση της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς			εμπλουτισμένου διαδραστικού χάρτη. (β) Μετά από επιλογή ενός αρχείου προσφυγικών μαρτυριών (π.χ. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο Προφορικής Ιστορίας) ενημέρωση για το ιστορικό της συγκρότησής του, το περιεχόμενο, τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του. Ακολούθως, συζήτηση για την αξία των αρχείων τόσο για την ιστορική έρευνα όσο και για τη διάσωση της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας. Τέλος, θα μπορούσε να τους ζητηθεί να προτείνουν τρόπους αξιοποίησης των αρχείων στη σχολική εκπαίδευση. (γ) Επιλογή μαρτυριών από προσφυγικά αρχεία και δραματοποιημένη ανάγνωσή τους. (δ) Δημιουργία καταλόγου κινηματογραφικών ταινιών με προσφυγική θεματολογία, χωρισμός των μαθητών/τριών σε ομάδες και παρακολούθηση ορισμένων από αυτές. Ακολούθως, παρουσίαση στην ολομέλεια της τάξης και συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές με κριτήρια την εποχή και το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκαν, τον σκηνοθέτη και το σενάριο, την εμπορικότητα, το κοινό στο οποίο απευθύνονταν κτλ. (ε) Χωρισμός των μαθητών/τριών σε ομάδες και ανάθεση σε αυτές να συντάξουν καταλόγους με λογοτεχνικά κείμενα, εικαστικά έργα, τραγούδια και θεατρικά έργα που συνδέονται με την προσφυγική μνήμη και το τραύμα. Ακολούθως, οργάνωση έκθεσης, δημιουργία έντυπου αφιερώματος ή προετοιμασία εκδήλωσης με θέμα

				«Η προσφυγιά στην τέχνη». (στ) Χωρισμός των μαθητών/τριών σε ομάδες και πραγματοποίηση έρευνας σε αθλητικούς τοπικούς συλλόγους με προσφυγική καταγωγή. Δημιουργία ψηφιακών λευκωμάτων και παρουσίασή τους στην ολομέλεια της τάξης.

Θεματική Ενότητα 8: Ο Ναζισμός και τα θύματά του

(8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα έχει ως στόχο οι μαθητές και οι μαθήτριες να μελετήσουν, να κατανοήσουν και να παρουσιάσουν χαρακτηριστικές όψεις και πτυχές της αγριότητας του ναζισμού με έμφαση στις τύχες όσων έπεσαν θύματά της, τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η αξιοποίηση των πολυτροπικών πηγών που περιλαμβάνει η θεματική ενότητα δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και τις μαθήτριες να γνωρίσουν τις επιμέρους πολιτικές του ναζισμού, να αναπτύξουν ιστορική οπτική για τη μελέτη και την ερμηνεία του ναζισμού, να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν ικανότητες ενσυναίσθησης μέσω της ενασχόλησης με τη ζωή, τα βιώματα και τα βάσανα των θυμάτων, να ευαισθητοποιηθούν σε ζητήματα ανθρώπινων δικαιωμάτων, αντισημιτισμού, πολιτικών διακρίσεων και κρατικής βίας σε αυταρχικά καθεστώτα. Η θεματική ενότητα διαρθρώνεται γύρω από έξι άξονες, και πιο συγκεκριμένα: τα χαρακτηριστικά του ναζιστικού καθεστώτος, τους στόχους της ναζιστικής προπαγάνδας, την καλλιέργεια του αντισημιτισμού, την ιδεολογική χρήση της επιστήμης, και ιδιαίτερα της ευγονικής, την εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης και τη λογική της ναζιστικής βίας στις κατεχόμενες χώρες κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Τίτλος διδακτικής Ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς Δευτερογενείς**		**Ενδεικτικές δραστηριότητες – προτάσεις αξιολόγησης**
Η ναζιστική δικτατορία Η επιβολή της δικτατορίας Οι διώξεις των πολιτικών αντιπάλων Η τρομοκρατία Ο διωγμός των ιδεών και της καλλιτεχνικής έκφρασης	Να κατανοήσουν τη διαδικασία εδραίωσης της δικτατορίας του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος. Να αντιληφθούν τις επιπτώσεις της ανόδου των ναζί στην εξουσία για τα άλλα πολιτικά κόμματα και τους οπαδούς τους. Να εξηγήσουν την εκστρατεία βίας των ναζί κατά των πολιτικών αντιπάλων τους. Να προβληματιστούν και να συζητήσουν για τις επιπτώσεις της ανόδου	Δικτατορία, ολοκληρωτισμός, ναζισμός-εθνικοσοσιαλισμός, στρατόπεδο συγκέντρωσης, παραστρατιωτικές οργανώσεις, τρομοκρατία, «εκφυλισμένη τέχνη»	Χώρος και χρόνος, σύντομος χρόνος, αιτίες και συνέπειες, ιστορική σημαντικότητα, πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, ενσυναίσθηση, ηθική διάσταση	Δημιουργία ιστορικής χρονογραμμής στην οποία θα αποτυπώνονται οι κυριότεροι σταθμοί της ανόδου και της εδραίωσης του ναζιστικού κόμματος στην εξουσία από την ίδρυσή του μέχρι την κήρυξη του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου. Μελέτη χάρτη της ναζιστικής περιόδου στον οποίο σημειώνονται τα στρατόπεδα συγκέντρωσης πολιτικών κρατουμένων-αντιφρονούντων του καθεστώτος. Σε συνάρτηση με γραπτές δευτερογενείς πηγές, συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους επέβαλε το ναζιστικό κόμμα την κυριαρχία του. Μελέτη των 25 σημείων του προγράμματος του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος (1920) και δημιουργία ταξινομικού πίνακα με κατηγορίες που αναφέρονται στα πολιτικά δικαιώματα, την οικονομία, την εκπαίδευση κτλ.

	των ναζί στην εξουσία, στους τομείς της ελευθερίας της έκφρασης και της τέχνης.			Δραματοποίηση αποσπασμάτων από το θεατρικό έργο του Μαξ Φρις, *Ο Μπίντερμαν και οι εμπρηστές* (1958), στο οποίο σατιρίζονται οι εφησυχασμένοι πολίτες, η εθελοτυφλία και η δειλία τους μπροστά στον ολοκληρωτισμό. Συλλογή πληροφοριών για τις εκθέσεις «Εκφυλισμένη Τέχνη» (“Entartete Kunst”) και «Μεγάλη Γερμανική Τέχνη», που διοργάνωσε το ναζιστικό καθεστώς σε διάφορες γερμανικές πόλεις το 1937. Στη συνέχεια, δημιουργία ψηφιακών παρουσιάσεων για τις δύο εκθέσεις. Για την «Εκφυλισμένη Τέχνη» έμφαση θα δίνεται στα καλλιτεχνικά ρεύματα και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καλλιτέχνη που λοιδορήθηκαν, καθώς και στα μηνύματα που εκπέμπει το καθεστώς διοργανώνοντας μια έκθεση με σκοπό τη γελοιοποίηση και το στιγματισμό της μοντέρνας τέχνης. Τέλος, συζήτηση για τη σημασία της καλλιτεχνικής ελευθερίας στην κοινωνία και για τον κοινωνικό ρόλο της τέχνης και των καλλιτεχνών. *Προπαγάνδα και εικαστικές τέχνες στο Τρίτο Ράιχ*. Αξιοποίηση του υλικού και της προβληματικής που προσφέρει το Διεθνές Κέντρο για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος YAD VASHEM και δημιουργία ψηφιακής παρουσίασης. Συζήτηση για την τέχνη ως μέσο

				προπαγάνδας. https://www.yadvashem.org Παρακολούθηση της ταινίας του Thomas Carter, *Τα παιδιά του Σουίνγκ* (*Swing Kids*, 1993) και συζήτηση για τα αίτια της λογοκρισίας της μουσικής και για τις επιπτώσεις που είχε στους νέους της Γερμανίας ο έλεγχος της ψυχαγωγίας. Παρακολούθηση του ντοκιμαντέρ των A. Heller και O. Schmiderer, *Σκοτεινό Σημείο. Η γραμματέας του Χίτλερ* (2002) και συζήτηση πάνω στην προφορική μαρτυρία της νεαρής τότε γραμματέως του Χίτλερ Τράουντλ Γιούγκε. Ανάγνωση του μυθιστορήματος του Hans Fallada, *Μόνος στο Βερολίνο* (1947), και συζήτηση πάνω στην καθημερινή ζωή στο ναζιστικό Βερολίνο το 1940 και στην αντίσταση ορισμένων απλών ανθρώπων στην καταπίεση.
Η ναζιστική προπαγάνδα Ναζισμός και εκπαίδευση	Να προβληματιστούν για τον ρόλο του σχολείου στη διάδοση της ναζιστικής ιδεολογίας και να συζητήσουν για τη σημασία της εκπαίδευσης στη	Τρίτο Ράιχ, προπαγάνδα, προσωπολατρία, Αρχηγός	Τομή, μαρτυρία, Ιστορική οπτική, ερμηνεία, ενσυναίσθηση, ηθική διάσταση	Ιδεοθύελλα σχετικά: (α) με την επιλογή του ονόματος του ναζιστικού κόμματος, (β) τον χαιρετισμό «Χάιλ Χίτλερ»: καταγραφή αποτελεσμάτων σχετικά με τη σημασία, την σημαντικότητά του, τον συμβολισμό του και (γ) τα σύμβολα και την προέλευσή τους. Συζήτηση.

Ναζιστικές οργανώσεις Προπαγάνδα και μέσα ενημέρωσης Ναζιστικά σύμβολα και δημόσιες τελετές Η λατρεία του Αρχηγού	διαμόρφωση της νεολαίας. Να διερευνήσουν τον ρόλο των ναζιστικών οργανώσεων στην κοινωνία. Να προβληματιστούν για τις συνέπειες της χειραγώγησης των μέσων ενημέρωσης. Να διερευνήσουν τη δύναμη των συμβόλων και των δημόσιων τελετών. Να εξηγήσουν το φαινόμενο της προσωπολατρίας στην πολιτική και να αποτιμήσουν τις επιπτώσεις της.			Η προπαγάνδα εναντίον των εχθρών του ναζισμού: (α) Μελέτη επιλεγμένων αποσπασμάτων από ομιλίες του Χίτλερ στις οποίες καταφέρεται εναντίον των εχθρών του ναζιστικού καθεστώτος· δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρική έννοια *Οι εχθροί του ναζισμού* και υποκατηγορίες τις ομάδες στόχευσης, τα αίτια που προβάλλει ο Χίτλερ για καθεμιά από αυτές και τους χαρακτηρισμούς που αποδίδει, (β) συζήτηση για τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί ο αρχηγός και (γ) μετά από μελέτη μαρτυριών από γερμανούς πολίτες και παιδιά που παρακολούθησαν αυτές τις ομιλίες, συζήτηση για την επίδραση που άσκησαν πάνω τους. Μελέτη ιστορικών πηγών, πρωτογενών και δευτερογενών, για την εκπαίδευση στη ναζιστική Γερμανία (έμφαση στις διακηρύξεις του ναζιστικού καθεστώτος για την εκπαίδευση, στα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα του σχολείου και στις μαρτυρίες των τότε μαθητών και μαθητριών). Συζήτηση για τη σημασία που απέδιδε το ολοκληρωτικό καθεστώς στην εκπαίδευση της νεολαίας.

				Ναζισμός και νέοι: συλλογή γραπτών και οπτικών πηγών που αναφέρονται στη γερμανική νεολαία (αποσπάσματα από λόγους του Χίτλερ και του Χίμλερ, συνθήματα, αφίσες και εξώφυλλα περιοδικών) και δημιουργία ψηφιακής έκθεσης. Συζήτηση για τη θέση και το ρόλο των νέων στη ναζιστική κοινωνία. Δραματοποίηση αποσπασμάτων από το θεατρικό έργο του Ευγένιου Ιονέσκο *Ο Ρινόκερως* (1959). Στο έργο παρουσιάζεται η εξάπλωση μιας επιδημίας (της «ρινοκερίτιδας») αλλά και η στάση του Μπεραντζέ, ο οποίος προτιμά να πεθάνει ως ο τελευταίος άνθρωπος. *Ναζιστική κατασκήνωση*. Δραστηριότητες με βάση πρωτογενείς πηγές (προγράμματα, αφηγήσεις, αφίσες και προπαγανδιστικά φιλμ), οι οποίες περιγράφουν το καθημερινό πρόγραμμα δραστηριοτήτων σε κατασκηνώσεις της ναζιστικής νεολαίας για αγόρια και κορίτσια. Οι μαθητές και μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες αντίστοιχα και (α) παρουσιάζουν με μορφή ημερολογιακής αφήγησης μια μέρα στην κατασκήνωση, (β) σημειώνουν στον πίνακα της τάξης, ο οποίος έχει διαιρεθεί στα δύο, σκέψεις και συναισθήματα των αγοριών και

				των κοριτσιών, με διαφορετικό χρώμα τα θετικά και τα αρνητικά και (γ) συζητούν για τους στόχους που εξυπηρετούσε ο θεσμός των κατασκηνώσεων στη ναζιστική Γερμανία και διατυπώνουν τη γνώμη τους για το αν τους πετύχαινε τελικά. Μελέτη των ψυχολογικών πειραμάτων του Μίλγκραμ και του Asch (διαθέσιμα και στο διαδίκτυο) και δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρική έννοια τη συμμόρφωση σε άνωθεν εντολές. Ακολούθως, συζήτηση για τις συνθήκες και το ψυχολογικό κλίμα στη ναζιστική Γερμανία που διευκόλυναν τη χειραγώγηση και την καθυποταγή των ατόμων. Παρακολούθηση αποσπασμάτων από την ταινία της Leni Riefenstahl, *Ο Θρίαμβος της θέλησης* (1934) και συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται κινηματογραφικά οι ηγέτες και οι δράσεις του ναζιστικού κόμματος.
Αντισημιτισμός Προκαταλήψεις και στερεότυπα για τους Εβραίους Καλλιέργεια του	Να προβληματιστούν για τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για τους Εβραίους. Να αναζητήσουν τα μέσα και τους τρόπους διάδοσης αντισημιτικών	Αντισημιτισμός, ρατσισμός, φυλετικές διακρίσεις, πολιτικά δικαιώματα, παραστρατιωτική	Χώρος, ερμηνεία, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, ιστορική κουλτούρα	Μελέτη των αντισημιτικών νόμων και μέτρων με έμφαση στους Νόμους της Νυρεμβέργης («Νόμος για την Προστασία του Γερμανικού Αίματος» και «Νόμος για τη γερμανική ιθαγένεια», 1935). Συζήτηση για τη μορφή της κοινωνίας που οραματίζονταν το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα, καθώς και για τις επιπτώσεις των διακρίσεων στη ζωή των

αντισημιτισμού	ιδεών.	οργάνωση, πογκρόμ		Εβραίων πολιτών του γερμανικού κράτους.
Αντισημιτικά μέτρα και νόμοι Βία κατά των Εβραίων	Να αποτιμήσουν τη σημασία και τις επιπτώσεις των αντισημιτικών νόμων του εθνικοσοσιαλισμού. Να προβληματιστούν για το είδος της κοινωνίας που επιδίωκαν να δημιουργήσουν οι ναζί με τα μέτρα και τις απαγορεύσεις που θέσπιζαν.			Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρική έννοια *Αντισημιτισμός*. Ακολούθως, συζήτηση για τις ιστορικές ρίζες των αντι-εβραϊκών προκαταλήψεων σε συνάρτηση και με την θεματική ενότητα των Σταυροφοριών. Μελέτη εικαστικών και οπτικοακουστικών πηγών και συζήτηση για τα αντισημιτικά στερεότυπα και για τους τρόπους με τους οποίους αυτά διαδίδονται. Δραματοποίηση αποσπασμάτων από το θεατρικό έργο του Μπρεχτ *Η Εβραία* (1935) και συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται θεατρικά στην ιστορική συγχρονία ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση των Εβραίων. Εκπόνηση ερευνητικού πρότζεκτ με θέμα τον αντισημιτισμό στην Ευρώπη και την αντισημιτική πολιτική στη ναζιστική Γερμανία (αναζήτηση υλικού στον ιστότοπο της *Εγκυκλοπαίδειας του Ολοκαυτώματος / The*

				Holocaust Encyclopedia https://encyclopedia.ushmm.org)
Η Ευγονική και το πρόγραμμα ευθανασίας Η σχέση ευγονικής και φυλετικών θεωριών Η διδασκαλία της ευγονικής στα σχολεία της ναζιστικής Γερμανίας Τα μέτρα του ναζιστικού καθεστώτος κατά των «ανάξιων να ζουν» Η ιατρική στην υπηρεσία της ναζιστικής ιδεολογίας	Να κατανοήσουν την σημασία της ευγονικής στο πλαίσιο της φυλετικής θεωρίας του εθνικοσοσιαλισμού. Να αποτιμήσουν τις επιπτώσεις της διδασκαλίας της ευγονικής και της έμφασης στη φυσική αγωγή στη συνείδηση των νέων. Να εξηγήσουν γιατί οι ναζί στιγμάτισαν ομάδες του πληθυσμού ως «ανάξιες να ζουν». Να αντιληφθούν τις επιπτώσεις της ναζιστικής ιδεολογίας στην επιστημονική	Ευγονική, Άρια φυλή, Υπάνθρωποι, «α-κοινωνικοί», ιατρικά πειράματα σε ανθρώπους, επιστημονική δεοντολογία	Πηγή-μαρτυρία, ιστορική οπτική, ηθική διάσταση, ερμηνεία, αιτίες και συνέπειες, ιστορική ενσυναίσθηση, τραυματική μνήμη	Δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρική έννοια *Ευγονική στη ναζιστική Γερμανία* και υποκατηγορίες το ιδεολογικό υπόβαθρο, τους στόχους, τις διωκόμενες πληθυσμιακές ομάδες και τις πρακτικές του καθεστώτος. Πληροφορίες και εννοιολογικές αποσαφηνίσεις μπορούν να ληφθούν και από τη θεματική ενότητα *Η δημόσια υγεία στην Ευρώπη (19ος-20ος αιώνας)*. *Η φυσική αγωγή στη ναζιστική Γερμανία*. Μελέτη πρωτογενών πηγών που αναφέρονται στη θέση της φυσικής αγωγής στη γερμανική εκπαίδευση και συζήτηση για τους στόχους που αυτή εξυπηρετούσε. *Η οικογένεια στη ναζιστική Γερμανία.* Ενδεικτικές δραστηριότητες: (α) συλλογή και κριτική μελέτη ναζιστικών αφισών με στερεοτυπικές προβολές ζευγαριών και οικογενειών, (β) σχολιασμός του τρόπου με τον οποίο απεικονίζονται οι ασθενείς, οι ανάπηροι και οι μειονότητες στο επίσημο περιοδικό του ναζιστικού κόμματος, *Neues*

	έρευνα και δεοντολογία.			*Volk* και (γ) σχολιασμός του τρόπου με τον οποίο απεικονίζονται η γυναίκα και η οικογένεια σε έντυπα του οργανισμού Winterhilfswerk, που υπαγόταν στο Υπουργείο Προπαγάνδας. Πρόγραμμα ναζιστικής ευγονικής *Lebensborn* (1935-1945). Ανάλυση του προγράμματος ελεγχόμενων γεννήσεων, καθώς και επιλογής ή απαγωγής παιδιών από τρίτες χώρες με σκοπό την αύξηση του πληθυσμού των Αρίων στον κόσμο και τη δημιουργία μια «καθαρής» κοινωνίας και ενός φυλετικού στρατού στο μέλλον. Μελέτη μαρτυριών και συζήτηση για τον κοινωνικό στιγματισμό των γυναικών και των παιδιών στον μεταπολεμικό κόσμο. Εκπόνηση ερευνητικού διαθεματικού πρότζεκτ με θέμα *Ναζισμός και ιατρική*.
Η εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης Η καμπή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	Να περιγράψουν την παρουσία των Εβραίων στις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Να γνωρίσουν τα σχέδια των Ναζί κατά των	Τελική Λύση, γκέτο, εκτόπιση, στρατόπεδα εξόντωσης, θάλαμος αερίων,	Τεκμήριο, αιτίες και συνέπειες, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, ιστορικό	Δημιουργία ιστορικής χρονογραμμής με θέμα *Η γενοκτονία των Εβραίων.* Παράλληλα, μελέτη ιστορικών χαρτών στους οποίους αποτυπώνονται (α) οι εβραϊκοί πληθυσμοί των κρατών της Ευρώπης πριν από τον πόλεμο, (β) οι αριθμοί αυτών που εξοντώθηκαν ή απέμειναν και (γ) τα στρατόπεδα εξόντωσης και οι αριθμοί των

Η Τελική Λύση Γκέτο Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης Τα στρατόπεδα εξόντωσης Η μοναδικότητα της γενοκτονίας των Εβραίων	Εβραίων. Να εξηγήσουν τις διακρίσεις κατά των Εβραίων. Να κατανοήσουν την Τελική Λύση και τις συνέπειές της. Να διακρίνουν τις διαφορές μεταξύ στρατοπέδων συγκέντρωσης και στρατοπέδων εξόντωσης. Να αντιληφθούν την σημαντικότητα της γενοκτονίας των Εβραίων στην ιστορία.	κρεματόριο, γενοκτονία-ολοκαύτωμα-Shoah	τραύμα, τραυματική μνήμη, γλώσσα της ιστορίας, προφορική ιστορία, τοπική ιστορία, κουλτούρα μνήμης, τεκμήριο	θανατωθέντων Εβραίων. Συζήτηση πάνω στο περιεχόμενο, τη σημασία και την ιστορικότητα των εννοιών *γενοκτονία, Ολοκαύτωμα* και *Shoah.* Αναζήτηση και κριτική προσέγγιση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, μαρτυριών και οπτικού υλικού για τις διώξεις των Εβραίων στην Ελλάδα. Βλ. ενδεικτικά στις εκδόσεις και στους ιστοτόπους του Εβραϊκού Μουσείο Ελλάδας, του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης, του Διεθνούς Κέντρου για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος YAD VASHEM και του Μουσείου για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος στις ΗΠΑ (στα δύο τελευταία υπάρχουν και ελληνόγλωσσες καταχωρίσεις). Οργάνωση θεματικών πρότζεκτ για το Ολοκαύτωμα των εβραϊκών κοινοτήτων της Ελλάδας με κριτήρια τον τόπο, την κουλτούρα, την ηλικία, το φύλο, την κοινωνική θέση, τη μορφή του εκτοπισμού, την αντίσταση κτλ. Πέραν των γραπτών πηγών, πρωτογενών και δευτερογενών, να γίνει θεματική αναζήτηση στις προφορικές

				μαρτυρίες Ελλήνων Εβραίων που έχουν συγκεντρωθεί στην πλατφόρμα «Μνήμες της Κατοχής στην Ελλάδα» http://www.occupation-memories.org Διαθεματική δραστηριότητα με το μάθημα της Λογοτεχνίας: ανάγνωση λογοτεχνικών έργων, παρουσίασή τους και συζήτηση για τις λογοτεχνικές μεταφορές του τραυματικού ιστορικού βιώματος και τη σημασία τους για τη συλλογική μνήμη (Ενδεικτικά, λογοτεχνικά έργα: Ελί Βιζέλ, *Η νύχτα*, Μάρκους Ζούσακ, *Η κλέφτρα των βιβλίων*, Λοράν Μπινέ , *Ο Χάιντριχ είναι ο εγκέφαλος του Χίμλερ*, Μπέρνχαρντ Σλινκ, *Διαβάζοντας στη Χάννα*, Ισαάκ Ματαράσσο, *Κι όμως όλοι του δεν πέθαναν* κ.ά.) Χωρισμός των μαθητών/τριών σε ομάδες και αναζήτηση στη βιβλιογραφική βάση biblionet ιστορικών και λογοτεχνικών βιβλίων για το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων και σύνταξη θεματικών καταλόγων. Παρουσίαση στην τάξη και συζήτηση για τις θεματικές, τους τίτλους, τον χρόνο των εκδόσεων κτλ.

				Επισκέψεις σε τόπους μνήμης, μνημεία ή μουσεία του Ολοκαυτώματος ή, εναλλακτικά, εικονική περιήγηση στους ιστοτόπους τους. Συζήτηση για τη σημασία των μνημονικών τελετών και προβληματισμός για τους βανδαλισμούς των μνημείων. Εκπόνηση ερευνητικού πρότζεκτ τοπικής ιστορίας με θέμα «Οι Εβραίοι της πόλης μας και η πορεία τους στον χρόνο». Συμμετοχή σε σχετικό μαθητικό διαγωνισμό ιστορικού ντοκιμαντέρ.
Η ναζιστική βία και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος Ο «πόλεμος εξόντωσης» στην Ανατολή Η μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου Η καταναγκαστική	Να αποτιμήσουν τις διαφορές στη διεξαγωγή του πολέμου μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Να περιγράψουν τις συνθήκες κράτησης και τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου από τους Ναζί και να συνειδητοποιήσουν την ανθρώπινη περιπέτεια	«Πόλεμος εξόντωσης», αντικομμουνισμός, αιχμάλωτοι πολέμου, καταναγκαστική εργασία, πολεμική οικονομία, αντίποινα, αντίσταση,	Αιτίες και συνέπειες, ηθική διάσταση, ιστορική ενσυναίσθηση, βιογραφία, προφορική μαρτυρία, τραυματική μνήμη, συλλογική μνήμη, μεταμνήμη,	Μετά από μελέτη δευτερογενών πηγών δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με κεντρική έννοια *Η ναζιστική βία* και υποκατηγορίες τις μορφές, τα αίτια και τις επιπτώσεις της. Μελέτη ιστοριογραφικών κειμένων και παρακολούθηση ντοκιμαντέρ για τον πόλεμο στην Ανατολή. Συζήτηση για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτού του πολέμου. Εντοπισμός στον χάρτη του ελλαδικού χώρου των μαρτυρικών χωριών της Κατοχής ή

εργασία στο Γ΄ Ράιχ Μαζικά αντίποινα κατά του άμαχου πληθυσμού στην Ελλάδα (και αλλού)	και τις δραματικές της διαστάσεις. Να κατανοήσουν το ρόλο της καταναγκαστικής εργασίας στην πολεμική οικονομία της ναζιστικής Γερμανίας. Να εξηγήσουν τη λογική της ναζιστικής βίας κατά των αμάχων και να αποτιμήσουν τις επιπτώσεις της στις τοπικές κοινωνίες της κατεχόμενης Ευρώπης.	άμαχος πληθυσμός, ολοκληρωτικός πόλεμος	μνημονική αναπαράσταση	σημείων σύλληψης και εκτέλεσης αμάχων στον αστικό ιστό των πόλεων. Συλλογή πληροφοριών και επίσκεψη στον πλησιέστερο μνημονικό τόπο. Συζήτηση για τη σημασία και τις μορφές μνημονικής σημείωσης στον τόπο (π.χ. μουσεία και μνημεία) και τις πρακτικές μνημόνευσης του τραυματικού γεγονότος. Μελέτη προφορικών μαρτυριών και συναφούς υλικού (χάρτες, ιστορικές πληροφορίες, στατιστικά στοιχεία) από Έλληνες διασωθέντες των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας στην ηλεκτρονική πλατφόρμα «Μνήμες της Κατοχής στην Ελλάδα» http://www.occupation-memories.org Σύνταξη δημοσιογραφικών άρθρων για την καταναγκαστική εργασία στον πόλεμο ή, εναλλακτικά, ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση (λογοτεχνική, εικαστική ή μουσική) εμπνευσμένη από τις βιογραφικές αφηγήσεις των μαρτύρων. Επίσης, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό Γερμανικής ή Αγγλικής Γλώσσας, περιήγηση στον ιστότοπο του Αρχείου Καταναγκαστικής Εργασίας, 1939-1945 και άντληση πληροφοριών https://www.zwangsarbeit-archiv.de/en/index.html

Θεματική Ενότητα 9: Η νεολαία στην δεκαετία του 1960

(8-10 διδακτικές ώρες)

Στόχος

Η θεματική ενότητα επιδιώκει να εξοικειώσει τους μαθητές και τις μαθήτριες με τις σημαντικές αλλαγές που συμβαίνουν στη νεολαία στη δεκαετία του 1960, οι οποίες την αναδεικνύουν ως ένα ιδιαίτερο κοινωνικό υποκείμενο, το οποίο μάλιστα διεκδίκησε πρωταγωνιστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις σε πάρα πολλές χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής. Ο στόχος είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες να μελετήσουν και να συζητήσουν τις πολιτικές ιδέες, τον τρόπο ζωής, ένδυσης και διασκέδασης, τη γυναικεία χειραφέτηση, την ιδιαίτερη κουλτούρα των νέων εκείνης της εποχής ώστε να κατανοήσουν τις έννοιες της κοινωνικής ομάδας, του κοινωνικού κινήματος και της πολιτικής δράσης αλλά και, μέσα από τη μελέτη της νεολαίας, να κατανοήσουν τις μείζονες ιστορικές αλλαγές που συντελούνται στον μεταπολεμικό κόσμο. Η θεματική ενότητα επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα φαινόμενα (αντιπολεμικό κίνημα, φοιτητική εξέγερση του 1968, σχέσεις των δύο φύλων, και, τέλος, μουσική και τρόπος ζωής) ενώ ξεχωριστά εξετάζεται η νεολαιίστικη αμφισβήτηση στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών.

Τίτλος διδακτικής ενότητας	**Στόχοι** Οι μαθητές και οι μαθήτριες:	**Ιστορικές έννοιες** **Πρωτογενείς**	**Δευτερογενείς**	**Ενδεικτικές δραστηριότητες-προτάσεις αξιολόγησης**
Οι κοινωνικές αλλαγές στην μεταπολεμική Ευρώπη	Να γνωρίσουν τις αλλαγές που συντελούνται στο βιοτικό επίπεδο μεταπολεμικά	Βιοτικό επίπεδο Κοινωνικό κράτος / κράτος πρόνοιας	Χώρος Αλλαγή Αιτίες Συνέπειες	Κριτική προσέγγιση δευτερογενών πηγών για τα βασικά χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής Ευρώπης (π.χ. τέλος αποικιοκρατίας, οικονομική ανάπτυξη, κοινωνικό κράτος, κ.ά.)

	Να κατανοήσουν τη σημασία του κοινωνικού κράτους Να συσχετίσουν την οικονομική ανάπτυξη με την επέκταση της εκπαίδευσης Να αποτιμήσουν τις αλλαγές που φέρνουν η αύξηση του αριθμού των φοιτητών και η ίδρυση νέων πανεπιστημίων	Θεωρία ανθρώπινου κεφαλαίου Μαζικοποίηση της εκπαίδευσης Baby boom	Ιστορική Σημαντικότητα Ιστορική πηγή	Εκπόνηση ερευνητικού project για τις αλλαγές στην εκπαίδευση (μείωση αναλφαβητισμού, μαζικοποίηση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κοκ) στη μεταπολεμική Ευρώπη
Το αντιπολεμικό κίνημα Ψυχρός Πόλεμος Τέλος της	Να γνωρίσουν τα δύο στρατόπεδα στρα οποία χωρίστηκε η Ευρώπη και ο κόσμος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και να διερευνήσουν τα αίτια αυτής της διαίρεσης. Να αποτιμήσουν τις	Ψυχρός Πόλεμος Αποικιοκρατία Τρίτος Κόσμος	Χώρος Αλλαγή Αιτίες-συνέπειες, Ιστορική σημαντικότητα, Ιστορική πηγή	Κριτική προσέγγιση δευτερογενών πηγών για τις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου Κριτική προσέγγιση πρωτογενών πηγών (π.χ. αποφάσεις της Συνδιάσκεψης των Αδεσμεύτων, διακηρύξεις εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων) και αποσπασμάτων από δευτερογενείς πηγές για το τέλος της αποικιοκρατίας και συζήτηση για τις συνέπειες του Παρακολούθηση της ταινίας «Ο Πόλεμος του Βιετνάμ» (The Vietnam War), του Κεν Μπερνς και της Λιν Νόβικ και συζήτηση ώστε οι μαθητές/τριες να

αποικιοκρατίας Πόλεμος του Βιετνάμ Αμερικανική επέμβαση στο Βιετνάμ Το κίνημα ενάντια στην επέμβαση των ΗΠΑ στο Βιετνάμ	συνέπειες του τέλους της αποικιοκρατίας και των αντιαποικιακών αγώνων Να κατανοήσουν τον διεθνή αντίκτυπο του πολέμου του Βιετνάμ Να διερευνήσουν τα αίτια της αμερικανικής στρατιωτικής επέμβασης στο Βιετνάμ Να εξηγήσουν τους λόγους της εμφάνισης του αντιπολεμικού κινήματος	Ιμπεριαλισμός Αντιπολεμικό κίνημα αλληλεγγύη		κατανοήσουν τη γαλλική αποικιοκρατία στη νοτιοανατολική Ασία, καθώς και τις αφορμές και τις αιτίες της πολεμικής εμπλοκής των Αμερικανών με τους Βιετναμέζους του Βόρειου Βιετνάμ. Κριτική προσέγγιση αποσπασμάτων από: α) πρωτογενείς πηγές β) δευτερογενείς πηγές, γ) τραγούδια και δ) φωτογραφίες με στοχευμένες ερωτήσεις, ώστε οι μαθητές/τριες να κατανοήσουν τους παράγοντες που προκάλεσαν την αντίδραση της αμερικανικής κοινής γνώμης (και κυρίως της νεολαίας) ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ και τη γέννηση του αντιπολεμικού κινήματος. *Το αντιπολεμικό πνεύμα στην τέχνη*. Ενδεικτικά παραδείγματα: α. Ανάγνωση λογοτεχνικών έργων (π.χ. Γκράχαμ Γκριν, *Ήσυχος Αμερικάνος*, Νόρμαν Μέιλερ, *Στρατιές της νύχτας,* Viet Thanh Nguyen, *Συνοδοιπόρος*, Ντένις Τζόνσον, *Δέντρο από καπνό*) και κριτική παρουσίασή τους. β. Παρακολούθηση και σχολιασμός σχετικών κινηματογραφικών ταινιών (π.χ. Oliver Stone, *Platoon*, F.F. Coppola, *Αποκάλυψη τώρα* κ.ά.) γ. Εκπόνηση ερευνητικού project με τίτλο: «Το αντιπολεμικό κίνημα μέσα από τα τραγούδια» Η αντιμετώπιση του αντιπολεμικού πνεύματος στην ΗΠΑ: Μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών πηγών και σύνθεση πολυμεσικής παρουσίασης

Η φοιτητική εξέγερση του 1968 Μια παγκόσμια εξέγερση Ο πρωταγωνιστικός ρόλος των φοιτητών Ο πολιτικός ριζοσπαστισμός Ο διεθνισμός	Να αντιληφθούν τις παγκόσμιες διαστάσεις του κινήματος του 1968 Να αποτιμήσουν τον ρόλο της φοιτητικής νεολαίας Να διακρίνουν τα ριζοσπαστικά στοιχεία στο λόγο και τις πρακτικές του φοιτητικού κινήματος Να αναζητήσουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κινημάτων των διαφορετικών χωρών	Εξέγερση Γαλλικός Μάης Πρωτοπορία Αμφισβήτηση Νέα κοινωνικά κινήματα Ριζοσπαστισμός Διεθνισμός	Χώρος Αλλαγή Αιτίες-συνέπειες, Ιστορική σημαντικότητα, Ιστορική ενσυναίσθηση, Ιστορική πηγή	Κριτική προσέγγιση πρωτογενών πηγών (π.χ. δηλώσεις φοιτητών/τριών, φωτογραφίες) και αποσπασμάτων από δευτερογενείς πηγές . Σχολιασμός οπτικού υλικού (αφίσες του Γαλλικού Μάη) και ανάλυση χαρακτηριστικών συνθημάτων Ακρόαση τραγουδιών που εμπνεύστηκαν από τον Γαλλικό Μάη κριτική και συγκριτική προσέγγισή τους. Εκπόνηση ερευνητικού project : «Εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970» (π.χ. κινήματα στην Τσεχοσλοβακία, στην Ιταλία, στη Γερμανία, στο Μεξικό, στην Ελλάδα, το αμερικανικό κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα των μαύρων (Civil Rights Movement)) ή/και «Η συμμετοχή Ελλήνων φοιτητών στον Γαλλικό Μάη» Δημιουργία ψηφιακού χάρτη με τα κινήματα της δεκαετίας
Οι σχέσεις των δύο φύλων	Να κατανοήσουν τις σχέσεις εξουσίας	Έμφυλες σχέσεις Γυναικεία	Αλλαγή Αιτίες-συνέπειες, Ιστορική	Οι ρόλοι των γυναικών και η εξέλιξή τους στο πλαίσιο ενός ευρύτερου συστήματος κοινωνικών σχέσεων που χαρακτηρίζεται από δυναμικές ανισότητας και καταπίεσης (πατριαρχία, καπιταλισμός, φυλετικές διακρίσεις)

Οι έμφυλες σχέσεις ως σχέσεις εξουσίας Η φεμινιστική κριτική Η σεξουαλικότητα Οι αλλαγές στις σχέσεις των δύο φύλων	μεταξύ των δυο φύλων Να περιγράψουν το ρόλο των γυναικείων οργανώσεων στην βελτίωση της θέσης των γυναικών Να διαπιστώσουν τις αλλαγές που έφερε το αντισυλληπτικό χάπι στις σεξουαλικές σχέσεις και τις συνέπειές του για τη γυναικεία χειραφέτηση Να διερευνήσουν τις αλλαγές στην θέση των γυναικών στην εργασία, την εκπαίδευση και την οικογένεια	χειραφέτηση Φεμινισμός Σεξουαλικότητα	σημαντικότητα	Ενδεικτικά παραδείγματα: α. Μελέτη αποσπασμάτων από σχετικά έργα (π.χ. Σιμόν ντε Μποβουάρ *Το δεύτερο φύλο* και της Claire Duche, *Φεμινισμός στη Γαλλία. Από τον Μάη του ’68 στον Μιτεράν*) β. Μελέτη αποσπασμάτων από δευτερογενείς πηγές για το ελληνικό γυναικείο κίνημα. γ. Μελέτη και συγκριτική εξέταση διαφημίσεων με μορφές γυναικών δ. Εκπόνηση ερευνητικού project για τις αλλαγές στην θέση των Ελλήνων γυναικών στην εργασία, την εκπαίδευση και την οικογένεια με βάση ποσοτικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Εκπόνηση ερευνητικού project για τις αλλαγές στην θέση των Ελληνίδων στην εργασία, την εκπαίδευση και την οικογένεια με βάση ποσοτικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Αγώνας λόγου για τη χρήση του χαπιού αντισύλληψης και τις αλλαγές που έφερε στις σεξουαλικές σχέσεις
Η μουσική και η νεολαιίστικη κουλτούρα	Να προβληματιστούν για την εμφάνιση μιας μουσικής που	Νεολαία Τεντιμπούς		*Η νεολαία στην τέχνη*. Ενδεικτικά παραδείγματα: α. Μελέτη αποσπασμάτων από μελέτες για τη νεανική μουσική της δεκαετίας του 1960 και κριτική ανάλυση β. Παρακολούθηση ταινιών για τους νέους στη δεκαετία

Η ροκ μουσική Ο ελεύθερος χρόνος Οι αλλαγές στη εξωτερική εμφάνιση Η κριτική στον καταναλωτισμό	απευθύνεται ειδικά στη νεολαία Να παρουσιάσουν τις αλλαγές στον τρόπο ζωής των νέων Να συζητήσουν το νόημα των αλλαγών στην εξωτερική εμφάνιση των νέων Να αξιολογήσουν την κριτική στα καταναλωτικά πρότυπα και συνήθειες Να αντιληφθούν τις αντιδράσεις με μορφή «ηθικού πανικού» που προκάλεσε στην κοινωνία η νεολαιίστικη κουλτούρα	Αντικουλτούρα Χίππις Αντισυμβατικότητα Σεξουαλική απελευθέρωση Καταναλωτισμός Ηθικός πανικός		του 1960 (π.χ. Oliver Stone, *The Doors*, Dennis Hopper, *Easy rider*). γ. Παρακολούθηση video με τραγουδιστές-ινδάλματα της νεολαίας σε συναυλίες (π.χ. Elvis Presley), και συζήτηση για τα στοιχεία που προκαλούσαν τα ήθη της εποχής και που συντέλεσαν στην αλλαγή των συμπεριφορών των νέων κατά τη μεταπολεμική περίοδο. δ. Ανάλυση περιεχομένου αντιπροσωπευτικών τραγουδιών (π.χ. των Beatles, των Doors, του Bob Dylan, των Rolling Stones) και συγκριτική μελέτη τραγουδιών (π.χ. John Lennon, *Imagine* vs Abba, *Mama mia*) . Η εμφάνιση, οι ιδέες και οι κοινωνικές και πολιτικές παρεμβάσεις της νεολαίας. Ενδεικτικά παραδείγματα: α. Μελέτη πηγών και οπτικοακουστικού υλικού σχετικά με τους χίπις, την ρόκ μουσική και τη δράση των νέων β. Παρακολούθηση ταινιών για τον πόλεμο του Βιετνάμ (π.χ. *Γεννημένος την 4η Ιουλίου, Full Metal Jacket, Καλημέρα Βιετνάμ*!), συζήτηση για τη στάση της νεολαίας και ερμηνεία της. Προβολή της ταινίας «Νόμος 4000» (1962) που αναφέρεται στο νόμο περί τεντιμποϊσμού. Αναζήτηση και ανάγνωση του ΝΔ 4000 του 1959. Συζήτηση σχετικά

				με 1) τα «επικίνδυνα» στοιχεία συμπεριφοράς που αποδίδονται στη νεολαία της εποχής, 2) τον «ηθικό πανικό» της κοινωνίας.
Αντίσταση και αμφισβήτηση στην Ελλάδα στα χρόνια της δικτατορίας Η σύντομη πολιτισμική άνοιξη της δεκαετίας του 1960 Λογοκρισία και απαγόρευση Νέα μουσικά ιδιώματα Ο αντιδικτατορικός αγώνας στο εξωτερικό Ο αντιδικτατορικός αγώνας των φοιτητών στην Ελλάδα	Να διερευνήσουν τις αλλαγές που συντελούνται στα γράμματα και τις τέχνες πριν το πραξικόπημα Να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις που είχε στον πολιτισμό η κατάλυση της δημοκρατίας Να συσχετίσουν την ανακάλυψη της ελληνικής μουσικής παράδοσης με την αμφισβήτηση της δικτατορίας Να διερευνήσουν τις πρωτοβουλίες και δράσεις στο εξωτερικό	«νέο κύμα» Απαγορευμένα βιβλία Λογοκρισία Προπαγάνδα τρομοκρατία Μαζική κουλτούρα Νέος ελληνικός κινηματογράφος Δημοτικό	Αλλαγή Αιτίες συνέπειες, Ιστορική σημαντικότητα, ιστορική πηγή	Κριτική προσέγγιση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για τις αλλαγές που συντελούνταν στα γράμματα και τις τέχνες πριν το πραξικόπημα, καθώς και για τις επιπτώσεις που είχε στον πολιτισμό η κατάλυση της δημοκρατίας Ακρόαση και ανάλυση περιεχομένου τραγουδιών του Διονύση Σαββόπουλου της δεκαετίας του 1960 και των αρχών της δεκαετίας του 1970 Η αντίσταση στη δικτατορία μέσα από την τέχνη: Ενδεικτικά παραδείγματα: α. Ανάλυση περιεχομένου τραγουδιών όπως λ.χ. του «Πότε θα κάνει ξαστεριά», ή της Πιρπιρούνας Θράκης και συζήτηση για ρόλο του δημοτικού τραγουδιού β. Μελέτη λογοτεχνικών και θεατρικών έργων για τη δικτατορία και δραματοποίηση αποσπασμάτων (π.χ. Α. Κοτζιάς, *Αντιποίηση Αρχής,* Σπ. Πλασκοβίτης, *Το Συρματόπλεγμα,* Ι. Καμπανέλη, *Το μεγάλο μας τσίρκο)*. Κριτική προσέγγιση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών για την εξέγερση του Πολυτεχνείου

	κατά της δικτατορίας Να αποτιμήσουν τη σημασία του φοιτητικού κινήματος στα χρόνια της δικτατορίας	τραγούδι Αντιδικτατορικές οργανώσεις Φοιτητικό κίνημα Εξέγερση του Πολυτεχνείου		Εκπόνηση ερευνητικών project: α. Νόμιμα και απαγορευμένα ελληνικά τραγούδια την εποχή της δικτατορίας β. Οι νέοι και η δικτατορία γ. Το κτίριο ΕΑΤ-ΕΣΑ δ. Οι Μπουάτ και το «νέο κύμα» ε. Οι πρωτοβουλίες και οι δράσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό κατά της δικτατορίας στ. Γελοιογραφίες την περίοδο της δικτατορίας (έμμεσα αντιστασιακά μηνύματα)

Η ισχύς αυτής της απόφασης αρχίζει από το σχολικό έτος 2020-2021.
Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 21 Μαΐου 2019

Ο Υπουργός

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ

ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

Το Εθνικό Τυπογραφείο αποτελεί δημόσια υπηρεσία υπαγόμενη στο Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης και έχει την ευθύνη τόσο για τη σύνταξη, διαχείριση, εκτύπωση και κυκλοφορία των Φύλλων της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ), όσο και για την κάλυψη των εκτυπωτικών - εκδοτικών αναγκών του δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (ν. 3469/2006/Α΄ 131 και π.δ. 29/2018/Α΄58).

1. ΦΥΛΛΟ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΦΕΚ)

• Τα **ΦΕΚ σε ηλεκτρονική μορφή** διατίθενται δωρεάν στο **www.et.gr**, την επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου. Όσα ΦΕΚ δεν έχουν ψηφιοποιηθεί και καταχωριστεί στην ανωτέρω ιστοσελίδα, ψηφιοποιούνται και αποστέλλονται επίσης δωρεάν με την υποβολή αίτησης, για την οποία αρκεί η συμπλήρωση των αναγκαίων στοιχείων σε ειδική φόρμα στον ιστότοπο www.et.gr.

• Τα **ΦΕΚ σε έντυπη μορφή** διατίθενται σε μεμονωμένα φύλλα είτε απευθείας από το Τμήμα Πωλήσεων και Συνδρομητών, είτε ταχυδρομικά με την αποστολή αιτήματος παραγγελίας μέσω των ΚΕΠ, είτε με ετήσια συνδρομή μέσω του Τμήματος Πωλήσεων και Συνδρομητών. Το κόστος ενός ασπρόμαυρου ΦΕΚ από 1 έως 16 σελίδες είναι 1,00 €, αλλά για κάθε επιπλέον οκτασέλιδο (ή μέρος αυτού) προσαυξάνεται κατά 0,20 €. Το κόστος ενός έγχρωμου ΦΕΚ από 1 έως 16 σελίδες είναι 1,50 €, αλλά για κάθε επιπλέον οκτασέλιδο (ή μέρος αυτού) προσαυξάνεται κατά 0,30 €. Το τεύχος Α.Σ.Ε.Π. διατίθεται δωρεάν.

• **Τρόποι αποστολής κειμένων προς δημοσίευση:**

Α. Τα κείμενα προς δημοσίευση στο ΦΕΚ, από τις υπηρεσίες και τους φορείς του δημοσίου, αποστέλλονται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση **webmaster.et@et.gr** με χρήση προηγμένης ψηφιακής υπογραφής και χρονοσήμανσης.

Β. Κατ’ εξαίρεση, όσοι πολίτες δεν διαθέτουν προηγμένη ψηφιακή υπογραφή μπορούν είτε να αποστέλλουν ταχυδρομικά, είτε να καταθέτουν με εκπρόσωπό τους κείμενα προς δημοσίευση εκτυπωμένα σε χαρτί στο Τμήμα Παραλαβής και Καταχώρισης Δημοσιευμάτων.

• Πληροφορίες, σχετικά με την αποστολή/κατάθεση εγγράφων προς δημοσίευση, την ημερήσια κυκλοφορία των Φ.Ε.Κ., με την πώληση των τευχών και με τους ισχύοντες τιμοκαταλόγους για όλες τις υπηρεσίες μας, περιλαμβάνονται στον ιστότοπο (www.et.gr). Επίσης μέσω του ιστότοπου δίδονται πληροφορίες σχετικά με την πορεία δημοσίευσης των εγγράφων, με βάση τον Κωδικό Αριθμό Δημοσιεύματος (ΚΑΔ). Πρόκειται για τον αριθμό που εκδίδει το Εθνικό Τυπογραφείο για όλα τα κείμενα που πληρούν τις προϋποθέσεις δημοσίευσης.

2. ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ - ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Το Εθνικό Τυπογραφείο ανταποκρινόμενο σε αιτήματα υπηρεσιών και φορέων του δημοσίου αναλαμβάνει να σχεδιάσει και να εκτυπώσει έντυπα, φυλλάδια, βιβλία, αφίσες, μπλοκ, μηχανογραφικά έντυπα, φακέλους για κάθε χρήση, κ.ά.

Επίσης σχεδιάζει ψηφιακές εκδόσεις, λογότυπα και παράγει οπτικοακουστικό υλικό.

Ταχυδρομική Διεύθυνση: Καποδιστρίου 34, τ.κ. 10432, Αθήνα

ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ: 210 5279000 - fax: 210 5279054

ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΚΟΙΝΟΥ

Πωλήσεις - Συνδρομές: (Ισόγειο, τηλ. 210 5279178 - 180)
Πληροφορίες: (Ισόγειο, Γρ. 3 και τηλεφ. κέντρο 210 5279000)
Παραλαβή Δημ. Ύλης: (Ισόγειο, τηλ. 210 5279167, 210 5279139)

Ωράριο για το κοινό: Δευτέρα ως Παρασκευή: 8:00 - 13:30

Ιστότοπος: **www.et.gr**

Πληροφορίες σχετικά με την λειτουργία του ιστότοπου: **helpdesk.et@et.gr**

Αποστολή ψηφιακά υπογεγραμμένων εγγράφων προς δημοσίευση στο ΦΕΚ: **webmaster.et@et.gr**

Πληροφορίες για γενικό πρωτόκολλο και αλληλογραφία: **grammateia@et.gr**

Πείτε μας τη γνώμη σας,

για να βελτιώσουμε τις υπηρεσίες μας, συμπληρώνοντας την ειδική φόρμα στον ιστότοπό μας.

02020200306190128